

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Gdańsk, dnia 26 sierpnia 2016 r.

Poz. 3068

UCHWAŁA NR XXI/132/2016 RADY POWIATU PUCKIEGO

z dnia 27 czerwca 2016 r.

w sprawie: przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Puckiego na lata 2016 – 2019”.

Na podstawie: art. 12 pkt. 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 814) oraz art. 87 ust. 1, 2, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, poz. 774, poz. 1505), uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Puckiego na lata 2016 – 2019”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Puckiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Przewodniczący Rady

Adam Zażemblowski

Załącznik do uchwały Nr XXI/132/2016

Rady Powiatu Puckiego

z dnia 27 czerwca 2016 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGONA LATA 2016-2019

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU PUCKIEGO
NA LATA 2016-2019**

Wykonany na zlecenie i z środków Starostwa Powiatowego w Pucku

Opracowanie: Jolanta Barton-Piórkowska
2016

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

SPIS TREŚCI.

- 1. WSTĘP.**
- 2. PODSTAWA PRAWNA - USTAWA O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI**
- 3. UWARUNKOWANIE PRAWNE**
 - 3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków**
 - 3.2. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**
 - 3.3. Inne ustawy i rozporządzenia**
 - 3.4. Prawo międzynarodowe**
 - 3.5. Zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie ochrony zabytków**
- 4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO**
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**
 - 4.1.1. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017
 - 4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury
 - 4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonany na poziomie województwa**
 - 4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego
 - 4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego
 - 4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego
 - 4.2.4. Wojewódzki program opieki nad zabytkami
- 5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO**
 - 5.1. Strategia rozwoju powiatu**
 - 5.2. Strategie lokalne**
 - 5.3. Gminne programy opieki nad zabytkami**
- 6. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I ZASOBU DZIEDZICTWA**
 - 6.1. Zarys historii obszaru powiatu z wypunktowaniem najbardziej znaczących zjawisk i wydarzeń**
 - 6.2. Prezentacja krajobrazu kulturowego**
 - 6.3. Charakterystyka zasobu dziedzictwa:**
 - 6.3.1. Układy przestrzenne: urbanistyczne i ruralistyczne
 - 6.3.2. Architektura sakralna
 - a. kościoły
 - b. kapliczki
 - c. zabytki sepulkralne
 - 6.3.3. Budownictwo miejskie
 - a. rezydencje
 - b. obiekty użyteczności publicznej (urzędy, szpitale,)
 - c. przemysłowe
 - d. budynki mieszkalne.
 - 6.3.4. Budownictwo wiejskie
 - a. publiczne
 - b. mieszkalne
 - 6.3.5. Budownictwo letniskowe
 - 6.3.6. Zespoły dworsko-parkowe z folwarkami

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

- 6.3.7. Zabytki techniki
- 6.3.8. Fortyfikacje
- 6.3.9. Zieleń komponowana
- 6.3.10. Zabytki archeologiczne
- 6.3.11. Zabytki ruchome
- 6.3.12. Wartości niematerialne
- 6.3.13. Zasoby muzealne (muzea, regionalne izby pamięci, skanseny).
- 6.3.14. Prawna ochrona zabytków
 - a. rejestr zabytków
 - b. ewidencja zabytków

- 6.4. **Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla powiatu**

- 6.5. **Obiekty postulowane do wpisu do rejestru zabytków**

- 7. **OCENA STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO Z ANALIZĄ SZANS I ZAGROŻEŃ SWOT (WSKAZANIE REGIONALNYCH I PONADREGIONALNYCH ZASOBÓW DZIEDZICTWA POWIATU I WYRÓŻNIAJĄCYCH SIĘ WALORÓW KRAJOBRAZU KULTUROWEGO).**

- 8. **ZAŁOŻENIA PROGRAMU.**

- 8.1. Cel programu: **OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU**

- 8.2. Priorytety programu:
 - Priorytet I. Tożsamość regionalna i bogactwo wielokulturowe powiatu
 - Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
 - Priorytet III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego.

- 9. **MECHANIZMY I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA.**
- 10. **MONITORING I OCENA REALIZACJI PROGRAMU**
- 11. **LITERATURA PRZEDMIOTU**
- 12. **ANEKSY:**
 - Rejestr zabytków nieruchomych architektury i budownictwa

1. WSTĘP.

Opracowanie powiatowego programu opieki nad zabytkami przewiduje art. 87 ust 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późniejszymi zmianami). Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Puckiego składa się z **czterech części** opracowanych na podstawie wytycznych, zawartych w poradniku metodycznym opracowanym przez Krajowy Ośrodek i Badań i Dokumentacji Zabytków pt. „*Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik Metodyczny*”- Warszawa 2008 r.

W **części pierwszej** znalazło się omówienie uwarunkowań prawnych, wynikających z obowiązujących ustaw związanych z ochroną zabytków oraz rozpatrzenie zgodności programu opieki nad zabytkami powiatu puckiego z podstawowymi dokumentami na poziomie kraju, województwa oraz powiatu.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

W **części drugiej** przedstawiono analizę zasobów kulturowych powiatu puckiego, z krótką charakterystyką poszczególnych grup zabytków. Wyróżniono najlepiej zachowane historyczne układy przestrzenne: urbanistyczne i ruralistyczne. Zaprezentowano obiekty sakralne (kościół, kapliczki i cmentarze), budownictwo miejskie i wiejskie, zabytki techniki i przemysłu, zabytki archeologiczne i ruchome, a także zieleń komponowaną. Poszczególne grupy zabytków zilustrowano fotografiami współczesnymi oraz materiałem kartograficznym, również archiwalnym.

Trzecia część przedstawia zadania powiatu podejmowane zarówno przez samorząd powiatowy jak i jednostki podległe oraz inne podmioty, w oparciu o rozpoznanie obszarów ich aktywności, potrzeb społecznych w tej dziedzinie oraz celowość kontynuacji zadań.

Część czwarta opracowania dotyczy możliwości finansowania zadań oraz monitoringu wdrażania tego dokumentu, którego efekty powinny być brane pod uwagę przy opracowywaniu kolejnych edycji programu.

Niniejszy program stanowi dokument strategiczny, którego zadaniem jest nie tylko dokumentacja zasobu dziedzictwa kulturowego powiatu puckiego, lecz także wskazanie najważniejszych elementów wymagających ochrony oraz przygotowanie planu działania w tym zakresie. Jego podstawowy cel określono jako **ochronę i kształtowanie dziedzictwa kulturowego powiatu puckiego**, toteż znajdziemy w nim najważniejsze zagadnienia istotne dla wyznaczenia dziedzictwu kulturowemu istotnej funkcji w życiu społecznym. Z jednej strony będzie to podnoszenie świadomości społeczeństwa co do znaczenia dorobku poprzednich pokoleń w życiu współczesnym, z drugiej rola inicjatyw lokalnych w zakresie ochrony materialnego jak i niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

2. PODSTAWA PRAWNA - USTAWA O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późniejszymi zmianami). Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Puckiego na lata 2016-2019, zgodnie z zapisami art. 87 ust. 2 ustawy ma na celu:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków - **Ustawa z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw** (Dz. U. z 2010 r., nr 75, poz. 474) rozszerzyła zakres form ochrony zabytków. Ustawa o ochronie zabytków z 23 lipca 2003 r. określała następujące kategorie ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii
- utworzenie parku kulturowego
- oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Ustawa z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r., nr 75, poz. 474) wprowadziła ochronę zabytków poprzez zapisy w **decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej**. Intencją ustawodawcy było usunięcie luki prawnej w sytuacji, gdy określony obszar nie posiadał obowiązującego planu zagospodarowania przestrzennego, a obiekty zabytkowe na tym terenie nie były chronione w inny sposób. Nowelizacja eliminuje sytuacje, w których podejmowano decyzje dotyczące obiektów zabytkowych, nie uwzględniając opinii konserwatorów wojewódzkich i powiatowych.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków przewiduje także, że w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej, konieczne staje się uwzględnienie ochrony zabytków nieruchomości **wpisanych do rejestru zabytków** (wraz z ich otoczeniem) oraz zabytków **wpisanych do gminnej ewidencji zabytków**. **Zmienia to charakter gminnej ewidencji zabytków, która staje się dokumentem wiążącym prawnie.**

Ustawa zmienia także przepisy prawa budowlanego (art. 39 ust. 3), stwierdzając, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (a nie tylko wpisanych do rejestru zabytków), pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje **właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim lub powiatowym konserwatorem zabytków**

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE.

3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków.

Na podstawie art. 5, art. 6 ust.1 i art. 86 Konstytucji RP zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym.

3.2. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U z 2014 r. poz. 1446 z późniejszymi zmianami).

Według zapisów art. 4 cytowanej ustawy **ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:**

1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków
3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków
4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę
5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków
6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 powyższej ustawy **opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:**

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie
5. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
6. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

W myśl art. 6 ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1. zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji

2. zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuki plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami pieczęciami, odznakami, medalami i orderami
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 poz. 642 z późniejszymi zmianami),
- instrumentami muzycznymi
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej. W ustawie znajdują się zapisy precyzujące formy ochrony zabytków.

3.3. Inne ustawy i rozporządzenia

- Ustawa z 7 lipca 1994 r. **prawo budowlane** (Dz. U. z 2015 r., poz.443.) w art. 39 jednoznacznie określa warunki uzyskania pozwolenia na budowę w przypadku prowadzenia prac budowlanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską. W ust. 1 dotyczącym robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków sformułowano wymóg uzyskania pozwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę. W ust. 3 wskazano, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, właściwy organ może nałożyc na inwestora obowiązek uzyskania pozwolenia na ich wykonanie, gdy wiąże to się z pogorszeniem stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków. Mówi o tym art. 30 ust. 7 pkt 2 wymienionej ustawy.

- Ustawa z 27 marca 2003 r. **o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2015 r., poz. 199.) z aktami wykonawczymi.

W art. 1 wskazane są wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej jako niezbędne do uwzględnienia w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Art.2 podaje definicję „dóbr kultury współczesnej”, które określono jako niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

krajobrazowe, będące uznany dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna.

Art. 3 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym stwierdza, że do zadań gminy należy, prowadzenie w granicach swojej własności rzeczowej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do obszaru powiatu i zagadnień jego rozwoju. W ustawie o planowaniu przestrzennym wielokrotnie wskazuje się na konieczność uwzględnienia stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej zarówno w studium, w planach jak i w decyzjach o warunkach zabudowy.

- Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. **o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2015 r. poz. 1651).
Ustawa określa warunki zezwoleń na usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków oraz opłaty za te czynności.
- Ustawa z 31 stycznia 1959 r. **o cmentarzach i chowaniu zmarłych** (Dz. U. z 2011 r. Nr 118, poz. 687). definiuje, iż wszelkie planowane prace na terenie cmentarza wpisanego do rejestru zabytków wymagają uzyskania zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Chodzi tu zarówno o prace konserwatorskie przy zabytkowych nagrobkach, prace porządkujące zieleni, małą architekturę, a także lokalizacje nowych grobów.
- Ustawa z 28 lipca 1983 r. **o podatku od spadków i darowizn** (Dz. U. z 2015 r., poz. 86).
W art. 4 ust.1 pkt. 9 stanowi, że zwalnia się od podatku nabycie w drodze spadku :
lit. c) zabytków ruchomych, kolekcji wpisanych do rejestru zabytków, a także dóbr kultury złożonych w muzeum na co najmniej 2 lata, zgodnie z obowiązującymi przepisami,
lit. d) przez osoby zaliczone do I i II grupy podatkowej zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami.
- Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. **o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2015 r. poz.1774 z późn. zmianami).
Celemi publicznymi w rozumieniu ustawy jest między innymi opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art.5) i ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 5a). Ustawa w art. 13 ust.4 obliguje do uzyskania zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków na sprzedaż, zamianę, darowiznę lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków albo wniesienie ich jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, jeżeli stanowią one własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego. Art.29 ust.2 stanowi, że w razie sprzedaży, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie. W sprawach ustanowienia trwałego zarządu, znaczenie ma art. 45 ust. 2a, na podstawie którego w decyzji o ustanowienie trwałego zarządu na rzecz jednostki organizacyjnej będzie można nałożyć na nią obowiązek odbudowy lub remontu zabytkowych obiektów budowlanych, o ile znajdują się one na nieruchomości wpisane do rejestru zabytków.
Do art. 96 ust. 1 ustawy dodano ustęp 1a, który uzależnia dokonanie przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta podziału nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków od uprzedniego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Natomiast art. 96 ust. 2 obliguje sąd, jeżeli prowadzi on postępowanie dotyczące podziału nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, do zasięgnięcia opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w tej sprawie.
- Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. **o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw** (Dz. U. Nr 207, poz.1230) daje możliwość dla organów stanowiących jednostek

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

samorządu terytorialnego przyznawania stypendiów mających na uwadze wspieranie rozwoju umiejętności artystycznych oraz upowszechniania kultury i opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2014 r. poz.1118) w art. 4 ust.1 ,3,4,13,16 w sferę zadań publicznych wpisuje zadania w zakresie podtrzymywania i upowszechniania tradycji, rozwój świadomości obywatelskiej i kulturowej, rozwój kultury, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.
- **Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego** (Dz. U. z 2016 r. poz. 23)
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (Dz. U. z 2015 r., poz. 774).
Ustawa to pierwsze tego rodzaju narzędzie, które daje szansę na pozbycie się uciążliwych reklam z przestrzeni miejskiej. Definiuje m.in. pojęcie reklamy i szyldu. Ponadto nakłada obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, z kolei rady gmin będą mogły ustalić w formie uchwały zasady oraz warunki sytuowania reklam (możliwe są różne regulacje dla poszczególnych obszarów gmin.)

Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71, poz. 650)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. Nr 75, poz. 706)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. Nr 124, poz. 1302)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkami” (Dz. U. Nr 124, poz. 1302)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz. 940)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2013 r., poz. 784)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz. U. Nr 165, poz. 987).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 13 marca 2015 r. (Dz. U. z 2015 r., poz. 383), zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

3.4. Prawo międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w konwencjach ratyfikowanych także przez Polskę. Są to:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturowych w razie konfliktu zbrojnego z 14 maja 1954 r. przyjęta na Konferencji Międzynarodowej w Hadze oraz Drugi Protokół z 26 marca 1999 r. o ochronie i poszanowaniu dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych (błękitna tarcza)
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. – zobowiązująca do ochrony, konserwacji, rewitalizacji i przekazania przyszłym pokoleniom swojego dziedzictwa kulturowego.
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1972 r. stanowiąca, że dziedzictwo archeologiczne stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument działań historycznych i naukowych”.
- Europejska konwencja krajobrazowa z 22 października 2000 r. – dotycząca wdrażania polityki ochrony krajobrazu, jako dziedzictwa kulturowego, zwracająca uwagę na wspól- pracę na szczeblu regionalnym i lokalnym dotyczących krajobrazu transgranicznego.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 20 października 2005 r. dotycząca ochrony różnorodności form wyrazu kulturowego tworzenia warunków rozwoju kultur i swobodnego oddziaływania na płaszczyźnie lokalnej, krajowej, międzynarodowej.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z października 2003 r. ratyfikowana przez Polskę 8 lutego 2011r.

3.5. Zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie ochrony zabytków

Zadania stojące przed organami administracji publicznej, w tym zarządami powiatów, precyzuje art. 4 **ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późniejszymi zmianami), który stwierdza, że:

Ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez **organy administracji publicznej**, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem zgodnie z regulacją art. 5 w/w ustawy sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;

3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury

Zatem zarząd powiatu prowadzi działania związane z **ochroną zabytków wobec całego zasobu obiektów** na terenie powiatu, natomiast **opieką otacza zabytki, do których posiada tytuł własności**.

Obowiązki określone w tym artykule odnoszą się także do **Powiatu** jako właściciela obiektów zabytkowych.

Obecnie w posiadaniu powiatu puckiego znajdują się następujące zabytki wpisane do rejestru zabytków lub w Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ).

L.P.	ADRES	OBIEKT	FORMA OCHRONY
1.	Puck, Pl. Wolności 28	Kamienica, ob. Muzeum Ziemi Puckiej	Rejestr zabytków nr 1100
2.	Puck, ul. Zamkowa 5	Budynek szkoły	Gminna Ewidencja Zabytków
3.	Puck, ul. Wałowa 11	Szpitalik, ob. Muzeum Ziemi Puckiej	Rejestr zabytków nr 550
4.	Puck, ul. Bogusława 2	Kamienica, ob. Muzeum Ziemi Puckiej	Rejestr zabytków nr 1132

Ustawa o ochronie zabytków w art. 87.1. nakłada na powiaty obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, przyjmuje rada powiatu. Następnie program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji zarząd powiatu powinien co dwa lata przedstawić sprawozdanie radzie powiatu.

Władze powiatu mogą uchwalić **zasady udzielania dotacji** na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Zadania powiatu obejmują:

- opiekę nad zabytkami, stanowiących jego własność
- ustanawianie na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków społecznych opiekunów zabytków
- umieszczanie na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków, znaku informującego o ochronie.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami są zbieżne z Programem Opieki Nad Zabytkami Powiatu Puckiego. Cele te wymienione są w przedstawionych poniżej dokumentach:

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014- 2017

Opracowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako załącznik do Uchwały nr 125/2014 z 24.06.2014 r. Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Znajduje się w nim szereg zapisów mających istotny wpływ na niniejszy dokument. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017 jest dokumentem utworzonym na podstawie przepisów art. 84 i art.8 ust. 1 ustawy. W Krajowym programie ustalono **Diagnozy** stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech obszarach:

- ? organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

– komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Na podstawie Diagnozy przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu z celem 4 Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego), sformułowano cel główny krajowego programu, a mianowicie wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, które z kolei realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

Do wszystkich wymienionych w Krajowym programie celów i zadań opracowano szczegółowy harmonogram realizacji wraz z planem finansowym programu. Dokument jest uzupełniony o projekt systemu wdrażania, monitoringu i ewaluacji oraz analizę ryzyka.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2014–2017 to także horyzontalne tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Zagadnienia horyzontalne nie tworzą dodatkowego poziomu w hierarchicznej strukturze dokumentu, zgodnie z jego podziałem na cel główny, cele szczegółowe i kierunki działania. W sposób istotny jednak wskazują zagadnienia priorytetowe w obszarze ochrony zabytków, przyjęte do realizacji do 2017 r.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Puckiego jest zgodny z głównymi zadaniami Programu Operacyjnego Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 –2020 pod nazwą „Dziedzictwo kulturowe”, a w szczególności z priorytetem dotyczącym rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Jego celem jest w szczególności:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Beneficjentami Programu mogą być m.in. samorządowe instytucje kultury i jednostki samorządu terytorialnego. Zadania Programu będą realizowane poprzez:

Priorytet 1.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych, realizowany bez udziału środków europejskich, dotyczący bezpośrednio:

- ochrony i zachowania krajobrazu kulturowego wsi,
- rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów
- rewaloryzacji i konserwacji zabytków budownictwa drewnianego,
- rewaloryzacji zabytkowych cmentarzy oraz renowacji, ochronie i zachowaniu miejsc pamięci i martyrologii,
- prowadzenia badań archeologicznych i zabezpieczenia zabytków archeologicznych,
- konserwacji zabytków ruchomych (niewchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów,
- dokumentowania zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja),
- zabezpieczenia przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych,
- ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonany na poziomie województwa**4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego na lata 2005-2020**

Długofalowym dokumentem jest „Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020” - Załącznik nr 1 do Uchwały nr 458/XXII/12 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 roku. We wnioskach z analizy sytuacji społeczno gospodarczej województwa w punkcie 4 określa się, że pomorskie charakteryzuje się unikatowym środowiskiem i walorami krajobrazowymi oraz różnorodnością kulturową, wynikającą z tożsamości regionalnej i lokalnej czerpiącej z dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla, Żuław i innych części regionu oraz tradycji morskich i historycznych, w tym solidarnościowych.

W dokumencie wytyczono 3 cele strategiczne, 10 celów operacyjnych i liczne kierunki działania. W ramach celu strategicznego 1, zawarto cel operacyjny 3 pt. Unikatowa oferta turystyczna i kulturalna. W tym ujęciu dziedzictwo kulturowe coraz częściej traktowane jest jako istotny czynnik rozwoju lokalnego (sposób na aktywizację gospodarczą, tworzenie nowych miejsc pracy oraz kreowanie pozytywnego wizerunku danego obszaru).

Region posiada także bogatą ofertę turystyczną oraz jedną z największych w kraju baz noclegowych, koncentrującą się głównie w pasie nadmorskim. Dodatkowo znaczenia zaczynają nabierać regionalne produkty kulinarne i żywność wysokiej jakości.

Województwo oferuje również szerokie możliwości uczestnictwa w kulturze. Liczne inwestycje w obiekty kultury oraz coraz ambitniejsze wydarzenia kulturalne (wystawy, spektakle i festiwale) pozwoliły na stworzenie nowej jakościowo oferty artystycznej rozpoznawalnej w skali krajowej i międzynarodowej.

Wpływa to na wielokierunkowy rozwój turystyki czyniąc region jednym z najbardziej popularnych w kraju (3. pozycja pod względem udzielonych noclegów). Niedostateczna jest jednak kompleksowość produktów turystycznych i kulturalnych oraz ich aktywna i spójna promocja.

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Puckiego jest zgodny ze Strategią Rozwoju Województwa Pomorskiego na lata 2005-2020.

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020

W ramach Strategii Rozwoju Regionalnego Województwa Pomorskiego 2020 powstał Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 (załącznik nr 2 do uchwały nr 627/54/15 Zarządu Woj. Pomorskiego z 30.06.2015). W Osi Priorytetowej 11. Środowisko w punkcie Działanie 11.4. Ochrona Różnorodności Biologicznej omawia się cel szczegółowy: Zabezpieczone zasoby i walory przyrodnicze oraz krajobrazowe.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

W województwie pomorskim zwiększone działanie człowieka na środowisko skutkuje potrzebą podjęcia działań ochronnych wobec ponadprzeciętnych na tle kraju walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu, a także działań zabezpieczających obszary cenne przyrodniczo przed nadmierną penetracją przez ludzi, a z drugiej strony umożliwić społeczeństwu obcowanie i kontakt z przyrodą. W wyniku interwencji zachowana zostanie różnorodność biologiczna oraz walory przyrodnicze i krajobrazowe regionu, a także ograniczone zostanie działanie człowieka na środowisko, w szczególności związana z nasilającym się ruchem turystycznym oraz prowadzonymi inwestycjami.

Wsparcie będzie skierowane na czynną ochronę przyrody przede wszystkim na obszarach chronionych, a w szczególności na terenach parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, co prowadzić ma do ograniczenia degradacji środowiska oraz utraty zasobów różnorodności biologicznej. Dofinansowanie będą mogły uzyskać przedsięwzięcia dotyczące poprawy stanu cennych gatunków i siedlisk przyrodniczych oraz ochrony ekosystemu strefy przybrzeżnej Morza Bałtyckiego, w tym m.in. projekty w zakresie: monitoringu i ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych, opracowania i wdrażania programów odtwarzania i renaturalizacji ekosystemów, eliminacji obcych gatunków inwazyjnych.

Równie istotnym zagadnieniem będzie ochrona wód, w szczególności jezior i ekosystemów od wód zależnych. Możliwa będzie m.in. rekultywacja jezior, urządzenie i zagospodarowanie terenów wokół rzek i zbiorników wodnych. Przewiduje się także dofinansowanie projektów polegających na opracowaniu planów ochrony dla parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody oraz realizacji zapisanych w nich działań. Wspierane będą projekty dotyczące zabezpieczania obszarów chronionych przed nadmierną i niekontrolowaną presją turystów, w szczególności związane z ukierunkowaniem ruchu turystycznego, w tym budowy, przebudowy lub rozbudowy małej infrastruktury takiej jak: ścieżki dydaktyczne, ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne, parkingi, punkty i wieże widokowe, zadaszenia, platformy, punkty informacyjne.

Przewiduje się realizację projektów dotyczących ochrony i przywracania wartości ekologicznych środowiska miejskiego, przede wszystkim polegających na zwiększaniu powierzchni obszarów zieleni w miastach. Wsparcie będą mogły uzyskać również przedsięwzięcia dotyczące edukacji ekologicznej oraz zwiększania świadomości na rzecz zrównoważonego rozwoju i przeciwdziałania zmianom klimatu, w tym przedsięwzięcia związane z rozwojem systemów przetwarzania i udostępniania informacji o środowisku i jego ochronie w skali regionalnej. Planowana jest także budowa centrów edukacyjnych, obejmujących szerokie spektrum tematyczne z zakresu ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu, o jak największym zasięgu oddziaływania.

4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

Obowiązujący plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego, przyjęto dnia 30.09. 2002 r. uchwałą nr 639/XLVI/02, a następnie zmieniono 26.10.2009 r. uchwałą Nr 1004/XXIX/2009 (Dz. U. Woj. Pom. Nr 172 z dnia 16. 12. 2009 r. poz. 3361). Jednocześnie przystąpiono do sporządzenia nowego Planu uchwałą nr 894/XLII/14 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 28 lipca 2014 r. w sprawie przystąpienia do sporządzania nowego planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego oraz sporządzania planu zagospodarowania przestrzennego metropolitalnego Trójmiasta.

W dokumencie tym uznano ogólną zasadę długookresowego równoważenia rozwoju. Jedną z tych zasad jest stosowanie potrójnej integralnej ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu. W rozdziale 12.1.2. poświęconym systemowi ochrony środowiska kulturowego wskazano, że ochrona elementów dziedzictwa kulturowego jest częścią składową procesu kształtowania i ochrony ładu przestrzennego. Sformułowano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

- a) Ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.
- b) Ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości – nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej lub artystycznej.
- c) Wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

- d) Unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo.
- e) Stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamy dla tradycji miejsca, których podtrzymywanie jest racjonalne np.: targowe w śródmieściach miast o korzeniu średniowiecznym, rybolówstwo na wybrzeżu i rybactwo na Zalewie Wiślanym.
- f) Eksponowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych, w szczególności zabytków rangi światowej, europejskiej i krajowej oraz wybitnych dóbr kultury współczesnej.

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki Nad Zabytkami 2011-2014

Program Opieki Nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011-2014 przyjęty w dniu 28 luty 2011 r. Uchwałą nr 91/V/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego. Wobec braku aktualizacji, obowiązuje do dnia obecnego. Głównym zadaniem programu jest zwiększenie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego służące zachowaniu zabytków, budowaniu tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej regionu. Celem programu jest kontynuacja dotychczasowych działań oraz dążenia do znaczącej poprawy stanu zasobów regionu jako uchronienie obiektów .cel strategiczny realizowany jest w ramach trzech priorytetów:

- odnowa dziedzictwa kulturowego miast i wsi (w tym: zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi regionu służące budowaniu tożsamości mieszkańców oraz promocji turystycznej, ożywienie obszarów zabytkowych zespołów ruralistycznych oraz urbanistycznych);
- ochrona kulturowego dziedzictwa morskiego i rzecznoego (w tym: zachowanie dziedzictwa morskiego i rzecznoego służące budowaniu tożsamości mieszkańców oraz promocji turystycznej, ochrona krajobrazu kulturowego strefy przybrzeżnej, zachowanie zanikającej kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, odnowa i ożywienie zdegradowanych obszarów portowych i przemysłowych związanych z przemysłem morskim. pielęgnowanie i promocja bogatych tradycji morskich kraju i regionu oraz tradycji lokalnych związanych z życiem codziennym mieszkańców strefy przybrzeżnej, ekspozycja najcenniejszych zabytków dziedzictwa morskiego i rzecznoego);
- badanie, dokumentacja i promocja dziedzictwa kulturowego, (w tym: specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym).

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO**5.1. Strategia rozwoju powiatu**

W dniu 13 kwietnia 2016 r. Rada Powiatu Puckiego przyjęła Uchwałą Nr XIX/120/2016 „Strategię Rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016-2025”, opracowaną przez Stowarzyszenie Północnokaszubska Lokalna Grupa Rybacka. Ten strategiczny dokument ujmuje także zagadnienia ochrony i opieki dziedzictwa kulturowego na obszarze Ziemi Puckiej. W rozdziale poświęconym diagnozie stanu obecnego (2.8 Kultura) podano ilość obiektów wpisanych aktualnie do rejestru zabytków nieruchomych województwa pomorskiego, a także zostały wskazane przykłady najbardziej charakterystycznych zabytków dla Ziemi Puckiej. Obok historycznych układów przestrzennych takich jak urbanistyczny miasta Pucka, układy ruralistyczne wsi rybackich (Hel, Jastarnia, Kuźnica, Rewa), wymieniono najcenniejsze obiekty, wśród których znalazła się fara pucka i port rybacki oraz zabytki archeologiczne, w tym relikty zamku puckiego czy park kulturowy Osada Łowców Fok w Rzucewie. Równie ważną dla obecnej tożsamości kulturowej regionu uznano tradycję kaszubską, zachowaną głównie w języku i miejscowej kuchni, a ostatnio także w charakterystycznej stylistyce i wzornictwie.

Przedstawiona w opracowaniu analiza SWOT, wskazująca mocne oraz słabe strony regionu, w punkcie 6 stron mocnych, do których zaliczono wysoką atrakcyjność turystyczną, wymienia szlaki historyczne i trasy związane z dziedzictwem kulturowym. Natomiast w punkcie 15 znalazła się tradycja i unikalna kultura przyciągająca turystów,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

czyli „kaszubskość, morskość i rybackość”. Wśród wniosków analizy SWOT na 5 miejscu umieszczono wysoką atrakcyjność turystyczną i osiedleńczą, opartą na walorach naturalnych i kulturowych.

Natomiast wśród celów strategicznych (rozdział 5.1. Poprawa konkurencyjności gospodarki Ziemi Puckiej) znalazł się zapis o potrzebie stworzenia wspólnego działania w zakresie promocji regionu i budowie marki powiatu puckiego, co może przynieść korzystniejsze rezultaty niż wysiłki poszczególnych samorządów.

Powyższe zagadnienia przedstawione w Strategii Rozwoju Ziemi Puckiej są zgodne z założeniami Programu Opieki Nad Zabytkami Powiatu Puckiego.

5.2. Strategie lokalne

W 2008 r. zawiązano **Lokalną Grupę Działania Małe Morze**, która posiada status prawny stowarzyszenia, działającego w oparciu o ustawy: prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r. (Dz. U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 z późn. zm.) oraz ustawę z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. Nr 64, poz. 427 z 2007 r. oraz Nr 98, poz. 634 z 2008 r.). Lokalna Grupa Działania Małe Morze przygotowała opracowanie: „Lokalna Strategia Rozwoju dla gmin: Kosakowo, Puck, Jastarnia i Hel na lata 2009-2015”.

W rozdziale 2, zawierającym opis obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju wraz z uzasadnieniem jego wewnętrznej spójności, w punkcie 2.7. poświęconym diagnozie spójności, wśród jej elementów wymieniono spójność kulturową, bazującą na silnej we wszystkich gminach tożsamości i kulturze kaszubskiej, a wśród spójności potrzeb - potrzebę poprawy jakości przestrzeni publicznej. Wymienione czynniki są zbieżne z założeniami Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Puckiego.

Także w mocnych stronach analizy SWOT umieszczono w punkcie 4 omawiającym infrastrukturę społeczną oraz kulturę, bogate dziedzictwo kulturowe oraz specyfikę kulturalną, a także liczne obiekty historyczne, miejsca pamięci narodowej i zabytki.

Z kolei w rozdziale prezentującym cele ogólne i szczegółowe Obszarów Lokalnej Strategii Rozwoju, w wizji obszaru, jako cel ogólny 2 określono zachowanie tożsamości, tradycji kultury Kaszub Północnych, a cel szczegółowy 2.1. ochronę i promocję tożsamości i dziedzictwa kulturowego.

W ramach celów zdefiniowano cztery przedsięwzięcia, wśród których w przedsięwzięciu IV znalazły się zapisy o utworzeniu centrum dziedzictwa kulturowego Małe Morze. Założone przedsięwzięcia osiągnięte zostaną dzięki realizacji poszczególnych, powiązanych ze sobą działań (operacji), których wdrożenie przyczyni się do wykreowania spójnej oferty turystycznej regionu, dającej szansę promocji gospodarczej i inwestycyjnej terenów zlokalizowanych w obrębie Zatoki Puckiej, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz zachowaniu dziedzictwa kulturowego Północnych Kaszub.

5.3. Gminne programy opieki nad zabytkami

Opracowanie i aktualizowanie Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami jest niezwykle istotne dla polityki planistycznej gmin, a także dla koordynacji ochrony zabytków powiatu i województwa.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w artykule 19 ust. 2 wskazuje, iż: **„w przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1”**, czyli w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Oznacza to, że ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami powinny być na tyle szczegółowe, by mogły mieć zastosowanie w nowopowstających dokumentach planistycznych. W tym przypadku punktem wyjścia powinna być gminna ewidencja zabytków oraz wynikająca z niej diagnoza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy, a pomocą - zapisy z cytowanego w dokumencie „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*”.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Na obszarze powiatu puckiego (dane ze stycznia 2016 r.) część gmin zakończyła prace nad aktualną gminną ewidencją zabytków oraz gminnym programem opieki nad zabytkami, pozostałe są w trakcie przygotowywania opracowań:

Gmina Hel

Gminna Ewidencja Zabytków z 2009 r. zawierająca 173 karty adresowe.
Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Hel na lata 2009-2013.

Gmina Jastarnia

Dokumenty w trakcie przygotowania.

Gmina Krokowa

Dokumenty na etapie planowania.

Gmina Kosakowo

Gminna Ewidencja Zabytków z 2011 r.
Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kosakowo (planowane zakończenie na I kwartał 2016 r.)

Gmina Miasta Pucka

Gminna Ewidencja Zabytków z 2015 r. zawierająca 275 kart adresowych.
Program Opieki nad Zabytkami na lata 2015-19 (przyjęty uchwałą Rady Miasta z dnia 14.12.2015 r.)

Gmina Puck

Gminna Ewidencja Zabytków z 279 kart adresowych
Program Opieki nad Zabytkami (planowany do realizacji)

Gmina Władysławowo

Gminna Ewidencja Zabytków złożona z 164 kart adresowych
Program Opieki nad Zabytkami (w przygotowaniu).

6. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I ZASOBU DZIEDZICTWA**6.1. Zarys historii obszaru powiatu z wypunktowaniem najbardziej znaczących zjawisk i wydarzeń**

Tradycja funkcjonowania powiatu puckiego sięga korzeniami wczesnego średniowiecza, kiedy Pomorze Gdańskie stało się księstwem wchodzącym w skład państwa piastowskiego. Wówczas jednostką terytorialną na tym obszarze była kasztelania pucka, której zasięg obejmował obszar obecnych powiatów puckiego i wejherowskiego. Wymieniona w dokumentach już w 1271 r., objęła terytorium, na którym od 1145 r. znany był gród Puck ze znaczącym portem. Prawdopodobnie w XIII w. powstała tu osada targowa, mieściła się także siedziba kasztelana, kierującego nadzorowaniem dóbr czynszowych, jak i dowodzącego oddziałem zbrojnym. Ponadto działał sędzia niższego stopnia tzw. tribunus.

W 1. połowie XII w. erygowano przypuszczalnie parafię pucką, a murowany, jednonawowy kościół parafialny powstał w 2. połowie XIII w. Za czasów książąt pomorskich sieć parafialna ziemi puckiej podlegała początkowo diecezji kołobrzeszkiej, a od 1013 r. diecezji kruszwickiej, przekształconej w 1123 r. we wrocławską. Najstarszą z parafii jest pucka, obok niej do 1300 r. pojawiły się parafie w Żamowcu, Mechowie, Starzynie i Strzelnie. Po 1220 r. zakon oliwski ufundował zgromadzenie cysterek w Żamowcu, opisane w dokumentach w 1245 i 1267 r.

W tym czasie na terenie kasztelani była także dobrze wykształcona sieć osadnicza. Wśród znanych z dokumentów miejscowości wyróżnić można wsie książęce (Celbowo, Mrzezino, Wielka Wieś, Żelistrzewo), klasztorne (klasztora w Oliwie: Mechowo i Starzyno, klasztoru w Żamowcu: Karlikowo, Kartoszyno, Lubkowo, Świecino), a także wsie rycerskie, nadane przez książąt pomorskich (Darżlubie, Kłanino, Lubocino, Sulicice). Miejscowości takie jak Wierzchucino czy Brzyno leżały już poza kasztelanią pucką.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Po zajęciu Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków w latach 1308-9, rejon pucki znalazł się w komturstwie gdańskim, a w Pucku ustanowiono siedzibę urzędu rybackiego. W zakresie osadnictwa istniejącym wsiom nadano prawo niemieckie, podobnie lokując nowe miejscowości. Wśród nowo założonych osad znalazły się wówczas Jastarnia, Swarzewo, Strzelno i Połczyno. Natomiast Puck i Hel otrzymały chełmińskie prawa miejskie.

Na podstawie przywileju lokacyjnego miasto Puck otrzymało 100 działek tworzących wydłużony prostokąt z rynkiem w środku. Trzy ulice biegnące z zachodu na wschód i dwie do nich prostokątne dzieliły obszar miasta na 11 kwartałów. Odrębną parcelę zlokalizowaną na pn. od rynku zajmował kościół par. p.w. św. Piotra i Pawła. W II połowie XIV w. Puck został otoczony murami obronnymi. Miasto miało cztery bramy: Młyńską, Gdańską, Rybacką i Korabną.

Miasto Hel także posiadało regularny kształt z prostokątnym rynkiem, a także znane jedynie z dokumentów kościół parafialny p.w. NMP, szpital Bożego Ciała, kaplicę św. Anny i ratusz. Od początku XV w. rozwinęła się na pn. od miasta nowa osada, nazwana wkrótce Nowym Helem, z kościołem par. p.w. św. Piotra i Pawła, opisanym w źródłach 1417 r. Całe XV i XVI stulecie oba ośrodki funkcjonowały równolegle, ze stopniową przewagą młodszej miejscowości.

W tym czasie rozwinęła się znacznie sieć parafialna, erygowano nowe parafie w Łebczu i Swarzewie (1340 r. oraz w Helu (1378 r.).

Podczas wojny 13-letniej Puck został zajęty przez wojska gdańskie, stając się w następnych latach zastawem w rękach Rady Miasta Gdańska, m.in. po bitwie pod Świecinem w 1462 r.

Po II pokoju toruńskim, za czasów Rzeczypospolitej, w miejscu urzędu rybackiego utworzono starostwo puckie, należące do województwa pomorskiego Prus Królewskich. Siedzibą starostwa stał się dawny zamek krzyżacki. Jednak od 1491, aż do 1545 r., starostwo ponownie stało się zastawem gdańszczan, a część z podzieloną Jastarnią pozostała przy Gdańsku do czasu rozbiorów. Hel był już od 1454 r. włączony do posiadłości miejskich Gdańska pod wspólnym zarządem, a w 1526 r. stał się jego własnością. Stopniowo nowa osada zyskała przewagę nad Starym Helem, w niej funkcjonował nowy kościół parafialny p.w. św. Piotra i Pawła, po uszkodzeniu starego przez sztormy. W 1545 r. król Zygmunt Stary odebrał Gdańskowi starostwo puckie.

Tymczasem Puck wyrósł na główną bazę morską królewskiej floty kaperskiej, pod zwierzchnictwem ówczesnego starosty Jana Kostki. Następnie utworzono tu siedzibę floty wojennej, dowodzonej przez Ernesta Wejhera, dla której urządzono port i stocznię. Podczas I wojny szwedzkiej zarówno Puck i Hel zostały zajęte przez nieprzyjaciela, który odstąpił dopiero po interwencji hetmana Stanisława Koniecpolskiego, wspartego przez wojska gdańskie. Po tych wydarzeniach król Władysław IV nakazał ufortyfikowanie Pucka i budowę w 1635 r. fortów Władysławowo oraz Kazimierzowo. W wyniku tych decyzji podczas działań II wojny szwedzkiej oba miasta przetrwały natarcia przeciwnika. Natomiast wkrótce po wojnie przestał funkcjonować Stary Hel. Po zakończeniu II wojny szwedzkiej król Jan Kazimierz ponownie oddał starostwo puckie Gdańskowi. Odzyskał je dopiero Jan III Sobieski, jako ówczesny starosta pucki. Osadnictwo w czasach Rzeczypospolitej rozwinęło się także na dotychczasowych nieużytkach, czego najlepszym przykładem jest zachowany do dziś układ rzędówki bagiennej wsi Karwieńskie Błota, zorganizowanej w 1599 r. przez przybyszów z Fryzji, staraniem ówczesnego starosty puckiego Jana Wejhera. Dotychczasowe majątki zakonne stały się dobrami królewskimi, dzierżawionymi przez starostów. Rozwinęły się także duże majątki szlacheckie skupione w rekach znaczących rodów: m.in. Krockow, Wejher i Przebendowscy.

Związki z Gdańskiem ułatwiły zapewne przenikanie idei reformacji, których zwolennikami byli głównie przedstawiciele możnych rodów, m.in. rodzina Krockow. Również w Helu kazania luterzańskie pojawiły się już w 1522 r. Przypuszczalnie nowe wpływy doprowadziły do skasowania w 1589 r. zgromadzenia cysterek i sprowadzenia w ich miejsce sióstr benedyktynek z Chełmna.

W wyniku pierwszego rozbioru Polski, od 1773 r. starostwo puckie jako powiat w okręgu tczewskim, znalazło się w obrębie Prus Zachodnich z siedzibą w Kwidzynie. Natomiast część Półwyspu Helskiego należąca do Gdańska przyłączono do Prus dopiero w 1793 r. Po Kongresie Wiedeńskim, od 1818 r. ziemia pucka stała się częścią powiatu wejherowskiego w regencji gdańskiej. Wreszcie w 1887 r. z części powiatu wejherowskiego utworzono powiat pucki.

Wówczas nastąpiło ożywienie gospodarcze w tym rejonie, do czego przyczyniła się modernizacja portu w Pucku, budowa dróg bitych, a zwłaszcza otwarcie w 1899 r. linii kolejowej łączącej Puck z ówczesną magistralą Gdańsk-Berlin przez Słupsk. Zmienił się znacznie dotychczas średniowieczny wygląd Pucka. Po rozbiórce średniowiecznych murów

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

oraz bram, zabudowa miejska rozwinęła się w obszerne przedmieścia. W zmianie wizerunku dużą rolę odegrało działające od 1884 r. Towarzystwo Upiększania Miasta, którego staraniem powstały obiekty użyteczności publicznej, a także rekreacyjne tereny zielone.

Tymczasem Hel w 1872 r. utracił prawa miejskie i dopiero koniec stulecia przyniósł tej miejscowości korzystne zmiany. W 1892 r. rozpoczęto budowę portu rybackiego, a wkrótce miejscowość stała się modnym letniskiem, gdyż w 1896 r. zaliczono ją do nadbałtyckich kąpielisk. Towarzystwo Żeglugi Parowej „Weichsel” uruchomiło regularne połączenie z Gdańskiem. Zbudowano obiekty turystyczne takie jak dom kuracyjny z zapleczem ogrodowo-sportowym, drewniany pomost oraz liczne wille.

W II Rzeczypospolitej od 1920 r., gdy odbyły się słynne zaślubiny Bałtyku dokonane przez generała Hallera, powiat pucki znalazł się w województwie pomorskim. W 1927 r. wszedł w skład powiatu morskiego z siedzibą od 1928 r. w Wejherowie. Zachodnia granica polsko-niemiecka przebiegała wzdłuż Jeziora Żarnowieckiego, Żarnowiec pozostał po stronie polskiej, Wierzychucino po niemieckiej.

Był to okres intensywnego rozwoju tego rejonu. Po doprowadzeniu w 1922 r. linii kolejowej z Pucka do Helu przez Hallerowo, miejscowości nadbałtyckie stały się chętnie odwiedzanymi letniskami. Wówczas wyrosły liczne hotele, pensjonaty i domy wczasowe w Jastami, Juracie, Kuźnicy, Helu czy Jastrzębiej Górze, wznoszone przez polski kapitał, głównie z Warszawy. W okolicach Dębek i Żarnowca przeważali przybysze z Poznania (profesor UAM Adam Wrzosek). Funkcjonowały spółdzielnie oferujące budowę osiedli letniskowych wznoszonych w zgodzie z przepisami o ochronie przyrody (Jurata). Powstało Hallerowo, z którego w połączeniu z Wielką Wsią utworzono obecne Władysławowo. W Jastami od 1926 do 1938 r. prowadzono budowę portu rybackiego.

W Pucku działał port handlowy do czasu budowy Gdyni, a także port wojenny. Tutaj także umiejscowiono bazę lotnictwa morskiego.

Równoległe do rozwoju charakteru letniskowo-rekreacyjnego, Hel stał się przede wszystkim bazą wojskową, z portem wojennym oraz rozległym systemem umocnień, a także obszernym osiedlem dla rodzin wojskowych. Tutaj zlokalizowano placówkę badań morza prowadzoną przez uniwersytet poznański.

W największych majątkach powiatu część właścicieli przyjął polskie obywatelstwo, za cenę utrzymania własności (rodzina Krockow, Grass), inni wyjechali sprzedając włości. Stopniowo pojawili się polscy ziemianie (major Tebinka w Parszkowie).

Po ostatniej wojnie powiat pucki został powołany w województwie gdańskim dnia 1 października 1954. Na jego obszarze funkcjonowało jedno miasto (Puck) i 18 gromad. 13 listopada 1954 trzy gromady: Hel, Jastamię i Władysławowo, przekształcono w osiedla.

Jastamia stała się osiedlem obejmującym teren wsi Jastamia, Bór oraz osady Bór i Jurata, a 1972 r. otrzymała prawa miejskie. Hel w 1963 r. odzyskał prawa miejskie, a w tym samym roku Władysławowo (z włączoną Jastrzębią Górą) stało się również miastem. W 1973 r. zniesiono gromady i osiedla, a w ich miejsce reaktywowano gminy. W 1975 r. powiat pucki przestał istnieć, a powrócił w ramach reformy w 1999 r., kiedy ustanowiono również województwo pomorskie.

Obecnie w powiecie puckim znajdują się 4 miasta (Hel, Jastamia, Puck, Władysławowo), 3 gminy wiejskie (Kosakowo, Krokowa, Puck) i jedna miejsko-wiejska (Władysławowo).

6.2. Prezentacja krajobrazu kulturowego

Powiat pucki obejmuje teren charakteryzujący się różnorodnym ukształtowaniem pod względem rzeźby terenu, układu wód czy szaty roślinnej. W części północnej, wzdłuż Bałtyku, rozciąga się pasmo wydm oddzielających morze od bagiennych równin (rejon Wierzychucińskich Bagien, Karwieńskich Błot czy Wierzychucińsko-Krokowskich Łąk). Bardziej na południe i na wschód, możemy wyróżnić wysoczyzny morenowe Pobrzeża Kaszubskiego (Wysoczyzna Żarnowiecka, Kępa Swarzewska czy Kępa Pucka). Obok piaszczysto-bagiennego brzegu Bałtyku występują nabrzeża uformowane klifowo, takie jak Jastrzębski, Chłapowski czy Cetniewski Klif koło Władysławowa, a także klify w Osłoninie oraz w Mechelinkach. Z klifowymi nabrzeżami łączą się malownicze wąwozy nadmorskie, w tym tzw. Lisi Jar położony między Rozewiem a Jastrzębią Górą oraz Wąwóz Chłapowski, z wejściem w centrum Chłapowa, prowadzący przez 500 m do

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

plaży. Wśród geologicznych osobliwości tego terenu należy wymienić Groty Mechowskie, czyli wapienno-piaskową jaskinię z kilkudziesięciometrowym korytarzem. Do tego typu okazów należą także głazy narzutowe, z których liczący w obwodzie 20 m tzw. Diabelski Kamień (Stojący) koło Odargowa, opisano już w dokumencie z 1277 r.

Od nasady Kępy Swarzewskiej ciągnie się na wschód Półwysep Helski o długości ponad 34 km i zmiennej szerokości od 150 do 3000 m, ukształtowany dzięki korzystnym prądom przybrzeżnym. Drugą mierzeję tworzy Cypel Rewski osiągający około 1 km, w linii którego prowadzi Mewi Ryf, mielizna biegnąca przez Zatokę Pucką w kierunku Kuźnicy.

Największym zbiornikiem wodnym na lądzie jest polodowcowe Jezioro Żarnowieckie, położone w układzie południkowym, ze wsch. brzegiem wyznaczonym przez wzgórza morenowe, wśród których najwyższe wzniesienie nosi nazwę Góry Zamkowej.

Wśród rzek wyróżnia się Reda płynąca szeroką Pradolina na wschód do Zatoki Puckiej, podobnie jak mniejsze Płutnica czy Gizdebka. Druga co do wielkości to Piaśnica przepływająca przez Jezioro Żarnowieckie do Bałtyku.

Większość obszaru powiatu puckiego zajmuje areal rolno-uprawowy, jednak tereny wysoczyzn morenowych pokrywają lasy, głównie bukowe i mieszane, a w paśmie nadmorskim także sosnowe. W południowej części powiatu zachował się duży kompleks leśny, stanowiący pozostałość Puszczy Darżlubskiej.

Ten różnorodny pod względem ukształtowania i zasobów przyrodniczych obszar został wzbogacony przez kolejne stulecia o elementy stanowiące dzieło człowieka. Najstarszym stała się historyczna sieć drożna, z głównym traktem z Gdańska do Pucka. Równie wiekowe tradycje mają: droga z Pucka na Półwysep Helski lub prowadzący z Pucka do Słupska, trakt przez Starzyno i Krokową. Znaczna część z tych dróg zachowała pierwotne obsadzenia w formie alei przydrożnych lub szpalerów drzew, wyróżniających ich trasy w krajobrazie (Krokowa-Żarnowiec, Połczyn-Darżlubie, Osłonino-Rzucewo). Układ komunikacyjny dróg bitych został wzbogacony w latach 70-tych XIX w. o linię kolejową relacji Gdańsk-Lębork. Od 1899 r. działało połączenie Reda-Puck, w 1903 r. otwarto odcinek prowadzący do Krokowej, a w 1922 r. kolej dotarła do Helu. Sieć kolejowa to głównie nasypy kolejowe widoczne w krajobrazie (obecnie nieczynne zamieniane na ścieżki rowerowe, np. linia krokowska), charakterystyczne budynki dworców (Hel, Puck, Władysławowo) i budynki pracowników kolei (Krokowa, Puck).

Szlaki komunikacyjne drogowe i kolejowe łączyły miejscowości powiatu puckiego, z których znaczna część ma korzenie sięgające średniowiecza. Jednak park kulturowy Osada Łowców Fok w Rzucewie wskazuje na znacznie starszą tradycję osadniczą tego terenu, sięgającą czasów prehistorycznych.

Miejscowości o metryce średniowiecznej w dużym stopniu zachowały czytelny pierwotny układ przestrzenny, związany najczęściej z wodą i funkcją portową (Puck, Hel). Głównym miastem przez wszystkie wieki pozostaje Puck, górujący bryłą kościoła parafialnego nad Zatoką Pucką. Równie charakterystyczne pozostaje miasto-wieś Hel, a także nowe ośrodki miejskie wyrosłe z dawnych wsi rybackich: Władysławowo i Jastarnia.

Cechą osadnictwa wiejskiego są regularne układy owalnicowe wsi lokowanych na prawie chełmińskim, ulicowe wsie rybackie (Półwysep Helski, Dębki) czy nowożytne osady typu rzędówki bagiennej (Karwieńskie Błota, Rewa).

W zachodniej części powiatu skupiły się majątki ziemskie o dużym areale, z obszernymi folwarkami (Starzyński Dwór, Krokowa, Kłanino, Prusewo).

Wyróżniającymi się w krajobrazie kulturowym elementami są obiekty sakralne, tworzące dominantę nie tylko w obrębie danej miejscowości (Krokowa, Mechowo, Starzyno) ale i całej okolicy (Puck, Kuźnica, Swarzewo). Najcenniejsze wśród nich to budowle średniowieczne, w tym najstarszy kościół parafialny w Pucku, założenie klasztorne w Żarnowcu, czy kościół w Starzynie z XVII w. lecz o gotyckiej jeszcze formie.

Kapliczki przydrożne występują głównie na terenie gminy Puck, Władysławowo i Kosakowo. Najwięcej zachowało się tych ceglanych, o typowej formie architektonicznej, zwykle z nowymi już figurami.

W krajobrazie kulturowym wyróżniają się także dawne cmentarze przykościelne w obramowaniu zieleni wysokiej oraz ewangelickie, zlokalizowane poza obrębem wsi, akcentowane kępą starodrzewu wśród rozłogu pól.

Jednak najbardziej charakterystycznymi obiektami dla krajobrazu kulturowego powiatu puckiego, w skali nie tylko regionu ale i kraju, są latarnie morskie. W funkcjonujący szlak latarni morskich polskiego wybrzeża wpisują się zespoły latarni w Helu oraz dwóch latarni w Rozewiu, pośrednio także latarnia w Jastarni (nie udostępniana).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Równie interesująco prezentuje się zespół fortyfikacji wojskowych z czasów II Rzeczypospolitej (rejon Umocniony Hel), II wojny oraz z okresu po 1945 r., tworzących „Szlak Historii Militarnej”, stanowiąc dużą atrakcję turystyczną. Krajobraz kulturowy powiatu puckiego to wynik starań wielu pokoleń, które w różnorodny i malowniczo ukształtowany teren wpięły dzieła ludzkich rąk, tworzące obecnie charakterystyczną i niepowtarzalną całość. Zadaniem obecnego pokolenia jest ochrona dorobku poprzedników jak i takie kształtowanie nowych inwestycji, aby uwzględniały miejscowy charakter i tradycję, harmonijnie włączając się w dzieło naszych poprzedników.

6.3. Charakterystyka zasobu dziedzictwa

6.3.1. Układy przestrzenne: urbanistyczne i ruralistyczne

Układy urbanistyczne

Na terenie powiatu puckiego znajdują się cztery miasta, z których Puck i Hel mają korzenie średniowieczne. Puck prezentuje regularny układ z centralnym rynkiem i wychodzącymi z narożników ulicami, charakterystyczny dla ośrodków lokowanych na prawie chełmińskim. Rozplanowanie Starego Helu nie jest znane, chociaż w dokumentach jest mowa o istnieniu rynku. Obecny Hel to osada rybacka typu ulicowego, podniesiona do rangi miasta. Pozostałe miasta: Jastarnia oraz Władysławowo, powstały z połączenia kilku osad, w tym również historycznych lecz prawa miejskie uzyskały już po ostatniej wojnie.

L.P.	Gmina	Miasto	Typ	Nr rejestru
1.	Hel	Hel	Ulicówka	765
2.	Jastarnia	Jastarnia	Złożony	959
3.	Puck	Puck	Geometryczny z prostokątnym rynkiem	873
4.	Władysławowo	Władysławowo	Złożony	

Hel

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Pierwotnie była to wieś rybacka wymieniona w dokumentach już w 1128 r., kiedy została lokowana przez księcia pomorskiego Wracisława. W 1378 r. wielki mistrz Winryk von Kniprode nadał miejscowości lubeckie prawo miejskie. Był tam wówczas port, dwa rynki, kościół i szpital. Od 1466 r. Hel stał się lennem Gdańska, a od 1526 jego własnością. Wówczas nastąpił stopniowy upadek miasta, kosztem Nowego Helu rozwijającego się na terenach leżących na pn. Tam zlokalizowano nowy kościół parafialny wzniesiony w 1417 r. Nowy Hel kompozycyjnie został oparty na osi głównej ulicy, poprowadzonej wzdłuż pasa wydym zach. brzegu (ob. ul. Wiejska). Zwartą zabudowę obu pierzei tworzyły parterowe domy, usytuowane od frontu długich i wąskich działek; w części tylnej parcel znajdowały się przydomowe ogródki i warsztaty. Budynki wzniesione w konstrukcji szkieletowej, ustawione szczytowo, połączone były drewnianymi ogrodzeniami z bramami. W części pn. pierzei zach. znalazła się parcela kościelna, na której powstał murowany gotycki kościół parafialnym p.w. św. Piotra i Pawła. W centrum głównej ulicy umieszczono drewnianą dzwonnice z wiatrowskazem. W przestrzeni ulicy znajdowały się także liczne studnie z drewnianymi żurawiami, zastąpione w XX w. przez pompy. Długowiekową tradycję miała helska latarnia, której murowaną formę nadano w 1827 r. W 1872 r. miejscowość utraciła prawa miejskie. Pod koniec XIX w. nastąpił stopniowy rozwój, zwłaszcza po otwarciu w 1893 r. portu rybackiego. Wówczas Hel stał się także letniskiem, w 1898 r. powstał dom zdrojowy oraz drewniane moło spacerowe. Pod koniec XIX w. drewnianą zabudowę zastępowała murowana. W okresie międzywojennym zbudowano liczne wille, pensjonaty, hotele, a w 1925 r. także łaźienki z restauracją. Od 1931 r. działał polski port wojenny, w tym czasie powstał Helski Rejon Umocniony, a także osiedle dla rodzin wojskowych (ul. Kapitańska). Po ostatniej wojnie Hel odzyskała prawa miejskie w 1962 r.

Jastarnia
Dwie osady rybackie: Jastarnia i Bór

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Już w średniowieczu funkcjonowały obok siebie dwie osady rybackie, które objął w 1378 r. przywilej lokacyjny dla miasta Helu, wydany przez wielkiego mistrza Winryka von Kniprode. W 1526 r. król Zygmunt Stary przekazał miasto Hel z częścią półwyspu Radzie Miasta Gdańsk. Ponieważ nadanie to objęło część Jastarni, przeprowadzono podział gruntu na Jastarnię Gdańską (Bór) i Jastarnię Pucką. Na terenie Jastarni Puckiej Urszula Przebendowska ufundowała kaplicę, która z czasem stała się kościołem parafialnym. Układ przestrzenny obu osad dostosowany był do warunków topograficznych i stanowił typ wielodrożnicy, o nieregularnie rozmieszczonych, piaszczystych uliczkach. W końcu XIX w. uregulowano i utwardzono wówczas główną ulicę (ob. Ks. Sychty), której bieg uporządkował i połączył obie osady. Prawa miejskie Jastarnia otrzymała w 1972 r.

Puck

Plan miasta Pucka, Heuer, 1810, APG sygn. V/48-116.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Puck wzmiankowano po raz pierwszy w dokumentach w 1220 r. W 2. połowie XIII w. był grodem z prawem targowym oraz parafią katolicką. Musiał zatem istnieć wówczas kościół parafialny i rynek. Uzyskanie w 1348 r. przywileju lokacyjnego na prawie chełmińskim, spowodowało nową regulację układu przestrzennego. Obszar miasta otrzymał kształt prostokąta o wymiarach 350 x 260 m, z regularnym układem prostokątnego rynku usytuowanego w centrum oraz szachownicowo rozplanowaną siatkę ulic. Wytyczone bloki zabudowy podzielono na 100 parcel, z których 99 przeznaczono na zabudowę mieszkalną, a jedna, wolna od opłat, przypadła sołtysowi. Wszystkie działki miały analogiczne wymiary, każda liczyła 3 x 7 prętów chełmińskich, czyli 15,5 x 6,6 m. Pośrodku obszernego rynku stanął

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

ratusz, a za blokiem pn. znalazła się parcela kościoła parafialnego p.w. św. Piotra i Pawła. Początkowo miasto otoczono wałami i fosą. Prace miernicze i zabudowa parcel trwały do końca XV w. Wówczas zamknięto pierścień murów obronnych, tym samym określając stałą wielkość arealu miejskiego. Od tego czasu działki mogły się powiększać jedynie kosztem sąsiednich parcel. Rejestr czynszowy z 1423 r. wymienił pobranie czynszów z 97,5 posesji, czyli tyle działek musiało być wówczas zabudowanych. W czasach nowożytnych kamienice przyrynkowe zyskując stopniowo na znaczeniu, przenosiły zaplecze gospodarczo-rzemieślnicze na pozyskiwane parcele w głębi bloku zabudowy. Miasto posiadało także 4 bramy: Młyńska, Gdańska, Rybacka i Korabią. Umocnienia przetrwały częściowo do 2. połowy XVIII w., opisywane jeszcze w 1783 r. Plan Heuera z 1810 r. prezentuje układ zabudowy bloków, z wydłużonymi działkami od strony Rynku oraz z krótszymi o połowę działkami od strony ulic bocznych, które rozdziela uliczka gospodarcza. Ratusz nadal zajmował centrum rynku, a po pożarze w 1863 r., nowy gmach stanął w pierzei wsch. W ciągu XIX w., po rozbiórce umocnień, rozrosły się przedmieścia, zwłaszcza w kierunku południowym, a po doprowadzeniu linii kolejowej w końcu stulecia, także w zachodnim.

Władysławowo

Miejscowość została wspomniana w dokumentach w 1284 r. pod łacińską nazwą „Velaves”. W 1376 r. nazwana Grossendorf, otrzymała od komtura gdańskiego przywilej lokacyjny; liczyła wówczas 30 łanów. W 1598 r. opisana jako Wielka Wieś. W 1638 r. staraniem króla Władysława IV rozpoczęto budowę bazy marynarki wojennej. Wzniesiono 2 forty Władysławów i Kazimierzów, a także port wojenny. Po rozbiorach miejscowość stała się królewską wsią chłopską. Po I wojnie Wielka Wieś rozwinęła się o tereny letniska Hallerowa, zwłaszcza po doprowadzeniu w 1922 r. linii kolejowej. Po 1935 r. rozpoczęto budowę portu. W 1952 r. połączono osady Wielką Wieś, Hallerowo oraz portową w jedną gminę, która w 1963 r. otrzymała prawa miejskie. Od 2015 r. stanowi gminę wiejsko-miejską. Dawna wieś wielodrożna, z trójkątnym placem, której układ czytelny jest w okolicach ul. Starowiejskiej. Stopniowo wchłonęła tereny portowo-przemysłowe na północy oraz część zach. letniskowo-willową Hallerowa. Obecnie liczy 5 dzielnic: Cetniewo, Hallerowo, Śródmieście, Szotland i Żwirową.

Układy ruralistyczne

Wiele miejscowości powiatu puckiego zachowało historyczne układy przestrzenne. Część z nich prezentuje jeszcze średniowieczną metrykę, zwykle w formie ulicówki (Mechelinki, Gnieźdzewo, Żamowiec), wielodroźnicy (Jastarnia, Bór, Kuźnica) lub wsi placowo-ulicowej typu owalnica (Dębogórze, Mechowa, Wierzchucino). Z nowożytnej fali osadniczej pochodzą rozwiązania wsi typu rzędowego, takich jak rzędówka bagienna wsi Karwieńskie Błota I i II czy wsi Rewa. Poniżej przedstawiam najciekawsze, ale także najlepiej zachowane przykłady.

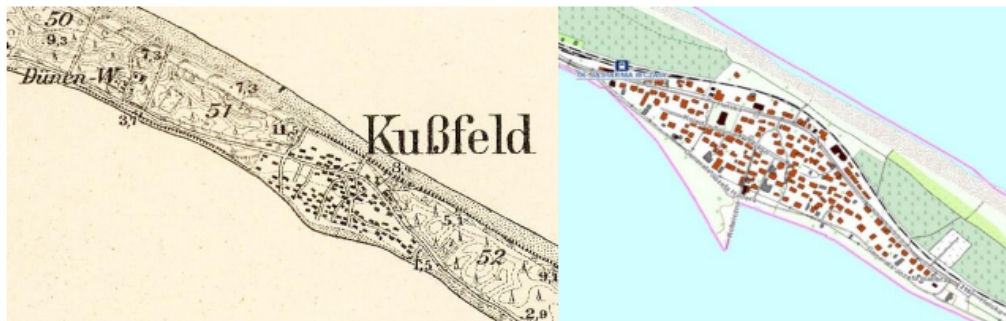
L.P.	GMINA	MIEJSCOWOSC	TYP UKŁADU	NR REJESTRU
1.	Jastarnia	Kuźnica	Ulicówka	960
2.	Kosakowo	Dębogórze	Owalnica	
3.	Kosakowo	Kosakowo	Owalnica	
4.	Kosakowo	Mechelinki	Ulicówka	
5.	Kosakowo	Rewa	Rzędówka	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

6.	Krokowa	Karwieńskie Błota I i II	Rzędówka bagienna	1760
7.	Krokowa	Sławoszyno	Owalnica	
8.	Krokowa	Wierzchucino	Owalnica	
9.	Krokowa	Żarnowiec	Ulicówka	
10.	Puck	Gnieźdźewo	Ulicówka	
11.	Puck	Mechowo	Owalnica	1090
12.	Puck	Swarzewo	Owalnica	
13.	Puck	Żelistrzewo	Owalnica	

Gmina Jastarnia**Kuźnica**

Osada rybacka powstała w czasach krzyżackich, potwierdzona została w źródłach dopiero w 1570 r. Zniszczona doszczętnie w 1655 r., odbudowana jako starościńska, rybacka wieś czynszowa, zamieszkiwana była przez 25 rybaków z dużymi i małymi sieciami. Prezentuje układ przestrzenny typu ulicowego, oparty na osi drogi prowadzącej do Helu, wytyczonej łagodnym łukiem między pasmami wydm ciągnących się wzdłuż zach. i wsch. brzegu.

Gmina Kosakowo**Kosakowo**

Wieś wymieniona w dokumentach już w 1224 r., wśród posiadłości cysterskiego klasztoru w Oliwie, podlegającej kurii w Mostach. W 1772 r. została także opisana jako klasztorna wieś z 10 chłopami i karczmą. Czytelny układ placowy typu owalnicowego, z centralnym placem, na którym pierwotnie znajdował się podłużny staw.

Dębogórze

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Pierwotnie była to wieś klasztorna, początkowo norbertanek w Żukowie, a od 1245 r. cystersów w Oliwie. Od 1789 r. stała się wsią królewską z 19 dymami i folwarkiem. Zachowała układ placowy typu owalnicowego, z okazałym stawem w obrębie dawnego placu centralnego.

Mechelinki

Mała wioska rybacka, wymieniona w źródłach już w 1288 r., zniszczona w znacznym stopniu w 1603 r. przez wojska szwedzkie. W 1641 r. funkcjonowała karczma, a w 1772 r. odnotowano 20 gospodarstw. Czytelny układ typu ulicowego, założony na osi wsch.- zach.

Rewa

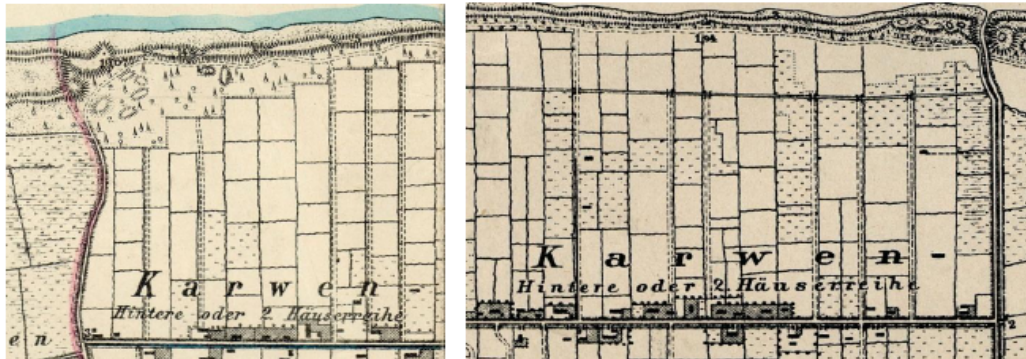
Lokacja nowożytna, być może założona na miejscu pierwotnej miejscowości Zbychowo. Wieś rybacka została opisana w dokumentach w 1589 r., kiedy to opat oliwski zezwolił na budowę chat nad brzegiem zatoki. Prezentowała układ typu rzędownego, z zabudową od strony południowej, czytelny w części zachodniej, a we wsch. obecnie znacznie już przekształcony.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Gmina Krokowa**Karwieńskie Błota**

Wieś założona staraniem starosty Jana Wejhera, który w 1599 r. sprowadził osadników ze wschodniej Fryzji, w celu zagospodarowania podmokłych nieużytków. Przybysze otrzymali 55 łanów i 20 mórg ziemi oraz liczne przywileje, m.in. 6 lat wolnizny. Powstał wówczas klasyczny układ rzędówki bagiennej, zlokalizowanej na osi wsch.- zach., równoległe do brzegu morskiego. System 2 ulic na groblach i długich działek między nimi, wyznaczonych przez sieć geometrycznie rozplanowanych kanałów zachował się do czasów obecnych.

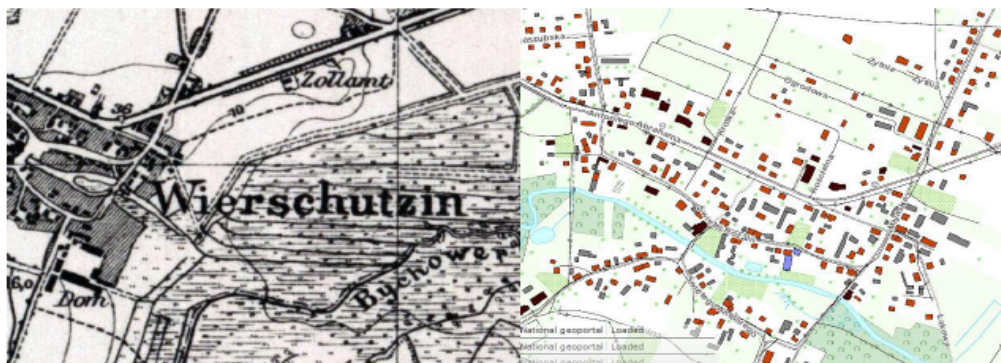
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Sławoszyno

W czasach wczesnego średniowiecza wieś rycerska, znana jako własność możnego rodu pomorskiego Kunostowiczów, już w 1236 r. piastującego wysokie urzędy na dworze książąt pomorskich. W 1376 r. miejscowość otrzymała prawo magdeburskie od komtura gdańskiego. Od 1432 r. znajdowała się w posiadaniu klasztoru w Żarnowcu, a po 1772 r. stała się wsią czynszową. Zachował się czytelny układ placowy typu owalnicowego, z obszernym placem centralnym, stopniowo zabudowywanym.

Wierzchucino

Wieś zlokalizowana na zach. brzegu Jeziora Żarnowieckiego, pierwotnie leżała poza obszarem kasztelanii puckiej. Od 1257 r. stała się własnością klasztoru w Żarnowcu, pozostając wsią klasztorną aż do czasów sekularyzacji. W XVI w. odnotowano tu młyn wodny, karcznię i folwark. W zach. części powstał w 1882 r. kościół ewangelicki. W 1920 r., po ustanowieniu granicy na mocy traktatu wersalskiego, wieś stała się miejscowością graniczną, po stronie niemieckiej. Wówczas w 1930 r. wybudowano w części wsch. kościół katolicki. Miejscowość zachowała układ wsi placowej typu owalnica, położonej wzdłuż Bychowskiej Strugi, opływającej wieś od strony pd.

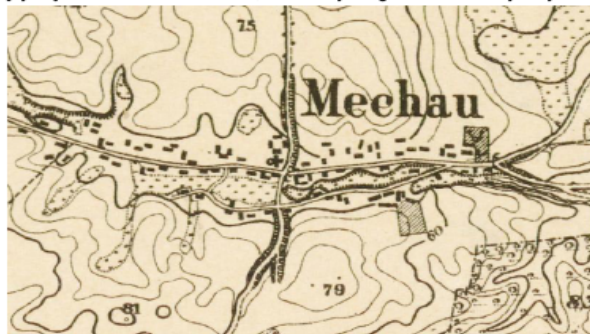
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Gmina Puck**Gnieźdzewo**

Wieś opisana w dokumentach już w 1340 r., a w 1395 r. otrzymała od komtura gdańskiego przywilej na prawie chełmińskim oraz 40 łanów uposażenia. W 1772 r. była to nadal wieś na prawie chełmińskim licząca 22 dymy. Miejscowość zachowała czytelny układ wsi ulicowej, założonej na osi pn.-pd.

Mechowo

Pierwotnie majątek rycerski, położony nieopodal skrzyżowania 2 ważnych traktów komunikacyjnych (z Pucka do Piaśnicy i z Żarnowca do Gdańska). Kupiony w 1300 r. przez klasztor w Oliwie, odtąd wieś klasztorna z 17 łanami oraz z folwarkiem. W 1. połowie XIV w. lokowana na prawie niemieckim, co potwierdzone w 1476 r. Po 1789 r. wieś królewska z folwarkiem i kościołem parafialnym. W 1808 r. przeprowadzona parcelacja, a w końcu XIX w. właścicielem większości obszaru rodzina Semerling. Zachowała układ wsi placowej typu owalnica, dostosowany do układu topograficznego, którego osią jest jar ciągnący się z zachodu na wschód, ze znanymi grotami stalaktytowymi.

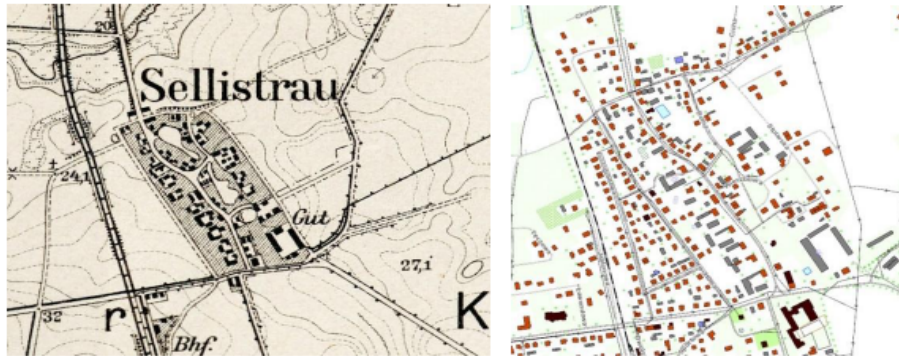
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Swarzewo

Wieś lokowana w 1340 r. przez komtura gdańskiego; wówczas liczyła 40 łąnów. Około 1400 r. wzniesiono kościół, pierwotnie filię Łebcza. Świątynię zlokalizowano na placu centralnym wsi, która otrzymała układ typu owalnicowego, czytelny do dziś.

Żelistrzewo

Najstarsze informacje o wsi pochodzą z 1277 r., kiedy została nadana kasztelanowi puckiemu. Lokacja miejscowości na prawie chełmińskim miała miejsce w 1400 r., wówczas wieś liczyła 41 łąnów 6 mórg. Otrzymała układ wsi placowej typu owalnicowego, z okazałym stawem po środku placu centralnego. Kształt zabudowanego obecnie placu i wyznaczającej go drogi wiejskiej czytelny jest w dzisiejszym planie miejscowości.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

6.3.2. Architektura sakralna

a. kościoły

L.P.	GMINA	ADRES	OBIEKT	NR REJERSTRU
1.	Hel	Hel, Bulwar Nadmorski 2	Kościół p.w. św. Piotra i Pawła ob. Muzeum Rybołówstwa	145
2.	Hel	Hel, ul. Żeromskiego 2	Kościół par. p.w. Bożego Ciała	1297
3.	Hel	Hel, Wiejska 16 b	Plebania, klasztor franciszkanów	
4.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Męczenników Piaśnicy 8	Kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP	1298
5.	Jastarnia	Kuźnica, ul. Helska 26	Kościół par. p.w. św. Antoniego	
6.	Krokowa	Dębki, ul. Spacerowa 81	Kaplica Księży Zmartwychwstańców p.w. MB Częstochowskiej	1761
7.	Krokowa	Krokowa, ul. Wejherowska 1	Kościół par. p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	1582
8.	Krokowa	Wierzchucino	Kościół ewangelicki, ob. Fundacja Forma-Teatr	993
9.	Krokowa	Wierzchucino, ul. Abrahama 18	Kościół par. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	
10.	Krokowa	Żarnowiec, ul. Klasztorna 3	Zespół klasztoru cysterek ob. benedyktynek, z folwarkiem	146
11.	Puck	Leśniewo	Kościół par. p.w. Niepokalanego Seca Marii	
12.	Puck	Łebcz	Kościół par. p.w. św. Marcina	
13.	Puck	Mechowo	Kościół par. p.w. św. Jakuba i Mikołaja	315
14.	Puck	Mrzeżino	Kościół par. p.w. Aniołów Stróżów	
15.	Puck	Starzyno	Kościół par. p.w. św. Michała Archanioła	328
16.	Puck	Strzelno	Kościół par. p.w. św. Marii Magdaleny	
17.	Puck	Swarzewo, ul. Ks. Kanonika Pronobisa 7	Kościół par. P.w. Narodzenia NMP	1830
18.	Puck	Swarzewo, ul. Rybacka	Kaplica-Studzienka	316
19.	Puck	Puck, Judyckiego 4	Kościół par. p.w. św. Piotra i Pawła	296
20.	Puck	Puck, ul. 12 Marca	Klasztor sióstr elżbietanek, ob. szpital	
21.	Puck	Puck, ul. Zamkowa	Relikty zboru ewangelickiego	
22.	Władysławowo	Władysławowo, Al. Żeromskiego 32	Kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP	1108

Gmina Hel

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Hel, kościół p.w. św. Piotra i Pawła, obecnie Muzeum Rybołówstwa

Najstarszy przekaz wskazujący na istnienie kościoła w Helu pochodzi z 1351 r. Kolejne, z lat 1378 czy 1450, opisują kościół p.w. NMP w tzw. Starym Helu, zniszczony pożarem w 1570 r. Obecny, wzniesiony został w nowym miejscu, wzmiankowany w 1417r., z częścią wschodnią pochodzącą z końca XIV w. oraz z nieukończonym korpusem nawowym z XV w. W 1732 r. zbudowano nową fasadę z wieżą kościelną, rozebraną po uszkodzeniu przez sztorm w 1863 r. Budowla orientowana, jednonawowa, o krótkim, dwuprzęsłowym korpusie, z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym trójbocznie i wieżą wbudowaną od strony zach. w 1925 r. Ceglane elewacje opinają uskokowe przypory, a w trójkątnych szczytach korpusu zastosowano dekorację blendową. Na kalenicy wiatrowskaz o formie konia morskiego. Obecnie siedziba Muzeum Rybołówstwa Morskiego, oddział Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku.

Hel, ul. Żeromskiego 2, kościół parafialny p.w. Bożego Ciała

Zbudowany w latach 1932-33 według projektu Stefana Cybichowskiego. Prezentuje architekturę łączącą elementy modernistyczne czyli kubistyczną bryłę, klasyczne w formie portyku frontowego, a także marynistyczne, takie jak cylindryczne latarnie. Jednonawowy, z węższym, wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym ścianą prostą oraz wysoką wieżą od zachodu.

Gmina Jastarnia

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Jastarnia, kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP

Wzniesiony w 1932 r. na miejscu wcześniejszego, drewnianego kościoła z 1836 r. Ceglany, trójnawowy typu halowego, z wyodrębnionym, węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie i masywną wieżą wbudowaną w korpus od strony zach. Neobarokowe wnętrze przekryte zostało kolebką na gurtach, nawy oddzielone półkolistymi arkadami. W wyposażeniu wnętrza zwraca uwagę ambona w formie łodzi Piotrowej wykonana przez Mikołaja Cichosza z Pelplina. W 1956 r. nadbudowano górną część wieży i neobarokowy hełm, wykonane według projektu Kazimierza Macura z Gdańska.

Kuźnica, kościół parafialny p.w. św. Antoniego Padewskiego

Zbudowany w 1933 r. na podstawie projektu Stefana Standfossa, nawiązuje formą architektury do neogotyckiej świątyni w Swarzewie. Jednonawowy, z wydzielonym, węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie i wysoką wieżą od frontu, ujętą dwoma bocznymi aneksami. We wnętrzu prezbiterium oddzielonego szerokim łukiem tęczowym, zastosowano sklepienie krzyżowe, a nad nawą otwarte wiązanie dachowe. Świątynia zachowała w pełni neogotyckie wyposażenie wnętrza, złożone z 3 ołtarzy i stacji drogi krzyżowej.

Gmina Krokowa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Dębki, kaplica Księży Zmartwychwstańców p.w. MB Częstochowskiej

Kaplicę wzniesiono w latach 1934-35 według projektu Tadeusza Hornunga. Powstała w czasach gdy rybackie Dębki odkryte przez profesora Adama Wrzoska z Poznania, stały się także wsią letniskową. Drewniana, zrębowa konstrukcja świątyni z czterostupowym podcieniem od frontu, nawiązywała do budownictwa kaszubskiego. We wnętrzu zachowały się stacje drogi krzyżowej i figura MB Królowej Morza wykonane przez Franciszka Menczykowskiego i Teodora Plińskiego z Wielka.

Krokowa, kościół par. p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej

Najstarszy znany kościół krokowski był kamienną świątynią z drewnianą wieżą od frontu, wzniesioną staraniem Wawrzyńca Krokowskiego w 1498 r. Od 1572 r. należał do gminy kalwińskiej. Obecny, neogotycki powstał w latach 1847-1850, z inicjatywy oraz na podstawie projektu Karola Gustawa von Krockow. Usytuowany w centrum wsi, jednonawowy typu salowego, z dwoma aneksami po bokach części wsch., zaakcentowany od strony zach. dwiema wysokimi wieżami zwieńczonymi attyką. Wnętrze nakryte pozornym sklepieniem kolebkowym, z łozami kolatorskimi nad aneksami. Ceglane elewacje zdobione są pod okapem ceramicznymi fryzami, a szczyty i wyższe kondygnacje wieży zwieńczone pinaklami. We wnętrzu znajduje się mauzoleum i krypta grobowa rodziny von Krockow, a przy kościele groby rodzin ziemiańskich Hevelke i Thymian. W 1977 r. od frontu dobudowano kruchtę.

Wierzhucino, kościół ewangelicki, ob. Fundacja Forma-Teatr

W miejscu starszego kościoła wzniesionego w konstrukcji szkieletowej, w 1882 r. gmina ewangelicka wystawiła ceglany, neogotycki. Jednonawowy, z węższym, wyodrębnionym prezbiterium oraz wysoką wieżą od frontu. Po 1945 r. świątynia początkowo była czynna, wówczas przeniesiono barokowy ołtarz z 1693 r. oraz chrzcielnicę z 1699 r. z kościoła w Janowcu koło Lęborka. Przez następne lata obiekt pozostawał nieczynny, stopniowo popadając w ruinę. Obecnie, remontowany etapami, stanowi siedzibę Fundacji Forma-Teatr prowadzoną przez Gabrielę Kurylewicz.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

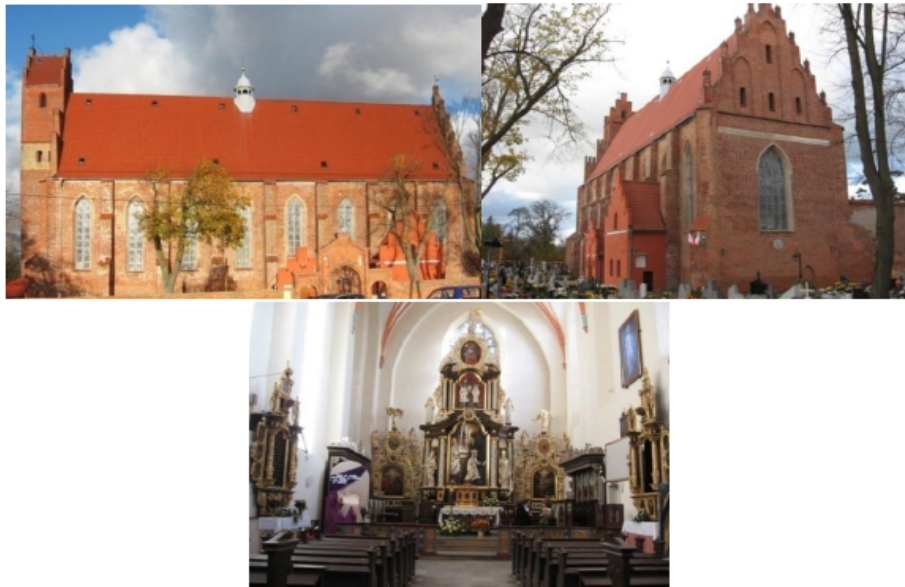
Wierzchucino, kościół par. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa i św. Rozalii.

Kościół katolicki w Wierzchucinie wybudowano po ustanowieniu granicy polsko-niemieckiej na mocy traktatu wersalskiego, która odcięła mieszkańców od kościoła w Żarnowcu. Po ograniczeniu ruchu granicznego w 1926 r., w latach 1929-30 wzniesiono obecną świątynię. Ceglano-kamienny, jednonawowy kościół, z masywną wieżą wbudowaną w korpus od frontu, połączony z plebanią, prezentuje formy architektury z kręgu modernizmu.

Żarnowiec, zespół klasztoru cysterek ob. benedyktynek

Klasztor został ufundowany staraniem zakonu oliwskiego, wymieniony po raz pierwszy w bulli papieża Innocentego IV z 1245 r. opisującej „jezioro obok siedziby zakonnicy”. W 1279 r. klasztor został zatwierdzony przez księcia gdańskiego Mestwina Drugiego. W czasach krzyżackich Wielki Mistrz Ludolf von König utrzymał dotychczasowe dobra i przywileje; w tym czasie kończono budowę klasztoru. W 1389 r. przebudowane zostało skrzydło zach., podwyższone o piętro. Po połowie XV w., w czasach reformacji, nastąpiło zubożenie i zrujnowanie konwentu.

W 1589 r. dokonano rozwiązania klasztoru cysterek i osadzono w nim benedyktynki z Chełmna. W 1617 r. nastąpiło usamodzielnienie zgromadzenia i przekształcenie w opactwo, pierwszą księżką została Barbara Knutówna. W 1834 r. nastąpiła kasata klasztoru, do którego powróciły benedyktynki dopiero po ostatniej wojnie, tym razem przybywając z Wilna.

Kościół parafialny p.w. Zwiastowania Pana

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Gotycki, ceglany, wzniesiony w wątku wedyjskim i gotyckim, budowany od końca XIII do połowy XIV, a następnie po pożarze w 1389 r. do początku XV w. Jednonawowy, 8-przesłowy, typu salowego z prezbiterium zamkniętym prostą ścianą. Wieża od strony zach. dostawiona po odbudowie w 1389 r., nadbudowywana w 1750 i 1848 r. Od strony pd. przybudowane zakrystia i kruchta. Bryła nakryta wysokim dachem o oryginalnej więźbie, z obustronnymi szczytami schodkowymi, sygnaturką i wieżą, opiętą 1 i 2-uskokowymi przyporami. Sklepienie gwiaździste 6-ramienne z żebrzem przewodnim założone na początku XV w., wówczas także wykonane wspomniki ze sztucznego kamienia, z motywem głów oraz płaskorzeźby z przedstawieniem NMP z dzieciątkiem i św. Katarzyny. We wnętrzu znajdowała się 2-przesłowa empora dla zakonnic, skrócona w 1857 r. Zachowało się bogate wyposażenie kościoła, głównie barokowe, w tym ołtarz główny z obrazem przedstawiającym scenę Zwiastowania, z 1689 r., autorstwa Andrzeja Stecha, powiązane z nim ołtarze boczne, a także chrzcielnica z początku XVIII w., stalle w prezbiterium czy rokokowa ambona.

Klasztor cysterek obecnie benedyktynek

Wzniesiony według klasycznego schematu klasztoru cysterskiego opartego na czworoboku zabudowań zgromadzonych wokół wirydarza otoczonego krużgankami. Odstępstwem od reguły jest usytuowanie kościoła w skrzydle pd., podczas gdy zwykle znajduje się od pn. Pierwotnie istniało jeszcze skrzydło kuchenne-ustępowe usytuowane prostopadłe do skrzydła pn., zostało rozebrane w XIX w. Rozbiórki i regotyzyzacja zespołu przeprowadzona w latach 1897-1907. Obecnie skrzydła mieszkalne znajdują się od strony zach. i pn., pozostałe wyznaczają krużganki. W **skrzydle pn.**, jednym z zachowanymi piwnicami (sklepienie wsparte na filarze środkowym), zlokalizowane są następujące pomieszczenia: przedsionek, rozmównica, refektarz (z rekonstruowanym sklepieniem wspartym na dwóch 8-bocznych filarach) i współczesna klatka schodowa. **Skrzydło zach.**, piętrowe, ze: współczesną częścią dobudowaną w 1959 r., kapitułarz, biblioteka-archiwum, scriptorium. W **narożniku pd.-zach.** wirydarza została wbudowana klatka schodowa, a do **skrzydła zach.** dostawiona kwadratowa weranda.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Gmina Puck**Leśniewo, kościół par. p.w. Niepokalanego Serca Marii**

Świątynię wybudowaną w latach 1892-93 dla gminy luterkańskiej, zlokalizowano na wzgórzu, a jej wieża stała się dominantą górującą nad pobliską okolicą. Po ostatniej wojnie była to filia Mechowa, a od 1977 r. ustanowiono tu samodzielną parafię. Kościół o formie neogotyckiej, jednonawowy, z węższym, wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym ścianą prostą, wieżą w narożniku pd. – zach. i zakrystią w pd. – wsch. W kompozycji elewacji skonstrastowano ceglane ściany z tynkowanym detałem w formie ostrołukowych blend w szczytach, fryzów i maswerków okien.

Łebcz, kościół par. p.w. św. Marcina

Najstarsza świątynia, której dzieje sięgały czasu lokacji wsi w 1340 r., została zniszczona podczas sztormu w 1747 i już jej nie odbudowano. Obecny kościół wzniesiony w latach 1929-1932, na podstawie projektu architekta Dulnego, prezentuje neobarokową formę architektury. Murowany z cegły na kamiennym cokole, otynkowany. Trójnawowy, z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym trójbocznie i wieżą usytuowaną na osi fasady. Wysoki dach ujmują obustronne szczyty wolutowe, a wieżę wieńczy hełm cebulasty z galeryjką. We wnętrzu wieży zachowały się 2 dzwony ze starszego kościoła: gotycki i z pracowni Daniela Tihma, odlany w 1627 r.

Mechowo, kościół par. p.w. św. Jakuba i Mikołaja

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Parafia erygowana około 1300 r., wymieniona w źródłach w 1534 r. Wizytacja kościelna z 1687 r. opisuje kościół wzniesiony w konstrukcji szkieletowej, wypełnionej cegłą. Obecny zbudowany w 1742 r. staraniem opata oliwskiego Jacka Rybińskiego, w konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, z drewnianą wieżą wtopioną w korpus od frontu. W 1882 r. remontowany, wówczas podmurowano kamieniem i cegłą dolną część ścian obwodowych, a w 1916 r. i w 2006 r. dokonano naprawy konstrukcji wieży. Kościół ulokowany jest na wzgórzu i otoczony murem. Jednonawowy, z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym trójbocznie oraz masywną, drewnianą wieżą wbudowaną w korpus od strony zach. We wnętrzu zachowane wyposażenie z czasu budowy, z którego część pochodzi zapewne z Oliwy, m.in. ołtarz główny z obrazem przedstawiającym Koronację NMP, powstały w kręgu Hermana Hana. Przy kościele zachowany budynek plebani i budynki gospodarcze z końca XIX w.

Mrzeżyno, kościół par. p.w. Aniołów Stróżów

Kościół w Mrzeżynie powstał w 1932 r., a rok później ustanowiono tutejszą parafię. Wzniesiony z drewna i otynkowany, w kompozycji zestawiającej kubiczne bryły korpusu i niskiej wieży, wbudowanej w jego część zach., prezentuje formę bliską architekturze modernistycznej. Podkreśla to także rozwiązanie elewacji z wysokimi, prostokątnymi oknami oraz frontowy portal o geometrycznej formie. Jednonawowy typu salowego, z prezbiterium zamkniętym ścianą prostą.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Starzyno, kościół par. p.w. św. Michała Archanioła

Parafia została ustanowiona w 1220 r., kiedy znalazła się wśród uposażenia klasztoru oliwskiego. Najstarszy kościół został opisany w 1583 r. jako drewniany. Obecny, zbudowany w 1649 r., stanowi fundację opata oliwskiego Aleksandra Kęsowskiego. Murowany z cegły, z kamiennym detalem. Jednonawowy, z wydzielonym prezbiterium zamkniętym trójbocznie i masywną wieżą od frontu. Wieża i prezbiterium opięte 2-uskokowymi przyporami. We wnętrzu, na ścianie tęczowej, zachowana polichromia z czasów powstania kościoła, ze sceną przedstawiającą Sąd Ostateczny, wzorowaną na miedziorycie Jana Sadelera, wg Krzysztofa Schwarza. Ponadto dotrwały wczesnobarokowe ołtarze z połowy XVII w., w tym główny z obrazem Koronacji NMP.

Strzelno, kościół par. p.w. św. Marii Magdaleny

Historia parafii sięga lokacji wsi w 1373 r., a najstarsza wzmianka o kościele pochodzi z 1480 r. Był to wówczas obiekt drewniany, z wieżą, a za plebanią rozciągał się duży ogród. W 1583 r. kościół wymagał remontu, którego dokonano w 1686 r. Około 1800 r. umieszczono we wnętrzu późnorenesansowy ołtarz przywieziony z katedry w Oliwie, jednak bez zwieńczenia, które się nie zmieściło. Obecną świątynię zbudowano w latach 1830-31, jako ceglana o tynkowanych elewacjach, z zachowaniem drewnianej wieży, zmienionej na murowaną dopiero w 1975 r. Zlokalizowany na wzniesieniu, murowany i otynkowany. Jednonawowy typu salowego, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Wnętrze nakryte stropem z fasetą. Z wyposażenia zachował się wczesnobarokowy ołtarz główny z Oliwy, z dorobionym zwieńczeniem oraz obrazem przedstawiającym śmierć Marii Magdaleny, sygnowany przez D. Traczewskiego, z połowy XIX w., a także barokowo-rokokowe ołtarze boczne.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Swarzewo, kościół par. p.w. Narodzenia NMP

Najstarszy kościół został opisany w dokumentach około 1400 r., kiedy był filią parafii w Łebczu. Kolejny, wzniesiony w 1583 r., znany jest z obrazu pochodzącego z 1684 r., przedstawiającego historię cudownej figury Matki Bożej. Była to świątynia drewniana z ceglany gotyckim szczytem i wieżą nakrytą barokowym hełmem. Dzisiejszy kościół zbudowano w latach 1878-1880, na podstawie projektu architekta Frobösego, przez ekipę Burmeistersa z Lubeki. Wzniesiony w stylu neogotyckim, jednonawowy, z wydzielonym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium oraz strzelistą wieżą ze stożkowym hełmem od frontu. Ceglane elewacje opinają uskokowe przypory rozmieszczone między ostrołukowymi oknami, a wysoki dach ujmują obustronne szczyty schodkowe z dekoracją blendowo-sterczykową. We wnętrzu nawy otwarte wiązanie dachowe z profilowanych belek. Na ścianach nawy i prezbiterium zachowała się polichromia ścienna braci Drapiewskich z Pelplina, wykonana w 1936 r. Ponadto w neogotyckim ołtarzu głównym przechowywana jest słynąca z cudów późnogotycka rzeźba przedstawiająca Matkę Bożą z Dzieciątkiem, z około 1430 r., pierwotnie relikwiarzowa, eksponowana w kaplicy-studzieni. Zachowały się także elementy wyposażenia wcześniejszych kościołów m.in.: obraz – mapa z 1684 r., późnogotycka Pieta czy barokowy ołtarz św. Anny.

Swarzewo, ul. Rybacka, kapliczka-studzienka

Późnobarokowa kapliczka wzniesiona w 1775 r., w miejscu gdzie odnaleziono gotycką figurę Matki Boskiej z Dzieciątkiem, pochodzącą z Helu, która pierwotnie była w niej przechowywana. Murowana z kamienia, tynkowana, założona na rzucie kolistym, nakryta dachem wielospadowym zwieńczonym latarnią. We wnętrzu zachowana cembrowina studzienki i kopia rzeźby MB Swarzewskiej, przechowywanej w kościele.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Puck, Kościół par. p.w. św. Piotra i Pawła

Kościół wzmiankowany w dokumentach w 1283 r., wówczas przypuszczalnie jednonawowy, wzniesiony na kamiennym fundamencie (pozostałości stanowią obecnie cokoly filarów międzynawowych), z wieżą typu obronnego, zbudowaną początkowo do wysokości fryzu arkadowego, wtopioną między kaplice na przedłużeniu naw bocznych. W ciągu XIV w. rozbudowany etapami do formy 5-przęsłowego, trójnawowego korpusu, typu halowego, nakrytego stropem, rozdzielonego 8-bocznymi filarami wspierającymi arkady międzynawowe. Między rokiem 1466 a 1496 wprowadzono jeden wielki dach, w miejsce oddzielnych nad każdą nawą. Trójbocznie zamknięte prezbiterium zostało przesklepione w 1645 r. późnogotycki sklepieniem gwieździstym z żebrem przewodnim i renesansowymi wspomnikami, kaplica grobowa Wejherów w latach 1597-99. Około 1600 r. dodano kaplicę Judyckiego, przesklepioną późnogotyckim sklepieniem gwieździstym. Pozostałe sklepienia: naw i kaplicy pn. założono w 1896 r. Wśród wyposażenia wyróżnia się manierystyczny ołtarz w kaplicy Wejherów z 1623 r., z obrazem przedstawiającym scenę Ukrzyżowania, malowanym przez Hermana Hana.

Puck, ul. 12 Marca , klasztor sióstr elżbietanek, ob. szpital

W 1898 r. ukończono budowę siedziby klasztoru sióstr elżbietanek, wzniesioną staraniem Luizy Wiercińskiej dla sióstr przybyłych ze Śląska i z Warmii. Wkrótce siostry utworzyły punkt opieki nad chorymi i ubogimi. Po ostatniej wojnie w budynku otwarto szpital powiatowy, który działa do czasów obecnych. Neogotycki budynek zbudowany z kamienia i cegły, prezentuje symetryczną, osiową kompozycję, akcentowaną trzema ryzalitami z trójkątnymi szczytami o dekoracji blendowej.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Gmina Władysławowo**Władysławowo, Al. Żeromskiego 32, Kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP**

Pierwotny kościół o neogotyckiej, ceglanej bryle wzniesiono w latach 1932-1936, na podstawie projektu Henryka Bagińskiego. W 1957 r. Szczepan Baum i Andrzej Kulesza przygotowali projekt rozbudowy zbyt małej świątyni, łącząc umiejętnie jej tradycyjną, neogotycką formę z modernistyczną, ukształtowaną z rozmachem bryłą, nawiązującą do kształtu żagli. Dotychczasowy kościół stał się prezbiterium, skonstrastowanym kolorem cegły z jasną, dostawioną od zach. nawą, wykonaną z żelbetowych, dwuprzegubowych żeber nośnych i prefabrykowanych płyt żelbetowych. Wysoki dach nawy i dach prezbiterium mają ten sam kąt nachylenia połaci. We wnętrzu nawy przestrzeń wydzielają wyeksponowane elementy konstrukcji dachu, a geometryczny łuk tęczy harmonijnie łączy nowoczesną nawę z historycznym prezbiterium. We wnętrzu istotna rola przypadła witrażom zaprojektowanym przez Andrzeja Kuleszę i Zygmunta Krukowskiego.

b. kapliczki

L.P.	GMINA	MIJSCOWOSC	OBIEKT
1.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Jana z Kolna	Kapliczka św. Rozalii
2.	Jastarnia	Kuźnica, ul. Helska 43	Kapliczka św. Antoniego Padewskiego
3.	Kosakowo	Dębogórze, ul. Pomorska 50	Kapliczka
4.	Kosakowo	Dębogórze, ul. Owocowa 2	Kapliczka
5.	Kosakowo	Rewa, ul. Korolowa 6	Kapliczka
6.	Krokowa	Klanino	Kapliczka
7.	Krokowa	Odargowo, ul. Morska	Kapliczka
8.	Krokowa	Sławoszyno	Kapliczka
9.	Krokowa	Słuchowo, ul. Słoneczna	Kapliczka
10.	Krokowa	Sobieńczyce	Kapliczka
11.	Krokowa	Świecino	Kapliczka
12.	Krokowa	Wierzchucino	Kapliczka św. Antoniego
13.	Krokowa	Wierzchucino	Kapliczka, św. Rozalii
14.	Puck	Puck, 1 Armii WP	Kapliczka
15.	Puck	Puck, ul. Dworcowa	Kapliczka
16.	Puck	Puck, ul. Przebendowskiego	Kapliczka
17.	Puck	Puck, ul. Wejherowska	Kapliczka
18.	Puck	Bładzikowo	Kapliczka NMP

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

18.	Puck	Brdzewo	Kapliczka św. Antoniego
19.	Puck	Darżlubie, ul. Pucka	Kapliczka św. Rozalii
20.	Puck	Darżlubie, ul. Pieniężna	Kapliczka św. Józefa
21.	Puck	Domatowo 10	Kapliczka
22.	Puck	Domatówko	Kapliczka
23.	Puck	Gnieźdźewo, ul. Pucka 37	Kapliczka
24.	Puck	Gnieźdźewo, ul. bpa Dominika 26	Kapliczka
25.	Puck	Kaczyniec, ul. Karpacka 12	Kapliczka
26.	Puck	Mechowo	Kapliczka przy cmentarzu
27.	Puck	Mechowo	Kapliczka MB
28.	Puck	Mechowo	Kapliczka św. Antoniego
29.	Puck	Mechowo	Kapliczka św. Józefa
30.	Puck	Mieroszyno, ul. Pucka 11	Kapliczka
31.	Puck	Mrzezino, ul. Zakopiańska 2	Kapliczka
32.	Puck	Mrzezino	Kapliczka
33.	Puck	Oslonino, ul. Kasztanowa 1	Kapliczka
34.	Puck	Poichowo, ul. św. Agaty	Kapliczka MB
35.	Puck	Poichowo, ul. Łąkowa	Kapliczka PJ
36.	Puck	Połczyńno, ul. Szkolna	Kapliczka
37.	Puck	Smolno, ul. Dolna	Kapliczka
38.	Puck	Starzyno, ul. Lipowa 18	Kapliczka św. Teresy
39.	Puck	Starzyno	Kapliczka z figurą Chrystusa
40.	Puck	Starzyno	Kapliczka św. Antoniego
41.	Puck	Strzelno, ul. Wiejska 18	Kapliczka
42.	Puck	Strzelno, ul. Bałtycka 12	Kapliczka
43.	Puck	Swarzewo	Kapliczka
44.	Puck	Werblinia	Krzyż
45.	Puck	Żelistrzewo, ul. Pucka 13	Kapliczka
46.	Władysławowo	Chałupy, ul. Kaperska 19	Krzyż
47.	Władysławowo	Chałupy	Kapliczka św. Antoniego
48.	Władysławowo	Chłapowo, ul. Kopalniana	Kapliczka
49.	Władysławowo	Chłapowo, ul. Górnicza	Kapliczka
50.	Władysławowo	Chłapowo, ul. Górnicza/Zagrodowa	Krzyż
51.	Władysławowo	Chłapowo, ul. Władysławowska 65	Kapliczka
52.	Władysławowo	Karwia, ul. 12 Marca 64	Kapliczka
53.	Władysławowo	Karwia, ul. Wojska Polskiego	Krzyż
54.	Władysławowo	Ostrowo, ul. Zabytkowa 29	Kapliczka
55.	Władysławowo	Tupadły, ul. Pucka 33 a	Kapliczka
56.	Władysławowo	Władysławowo, ul. Bohaterów Kaszubskich 1	Kapliczka
57.	Władysławowo	Władysławowo, ul. Starowiejska 9	Kapliczka

Gmina Kosakowo

Dębogórze, ul. Owocowa 2

Rewa, ul. Koralowa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Gmina Jastamia
Kuźnica

Gmina Puck

Błądzikowo, kapliczka NMP

Oslonino, ul. Kasztanowa 1, kapliczka św. Antoniego

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Starzyno, ul. Lipowa

Strzelno, ul. Bałtycka 12

Gmina Władysławowo
Tupadły, ul. Pucka 33 a

ul. Dworcowa

Puck

ul. Wejherowska

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

ul. Przebendowskiego

ul. 1 Armii WP

c. zabytki sepulkralne

L.P.	GMINA	MIEJSCOWOSC	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTKOW
1.	Hel	Hel, ul. Dworcowa	Ob. rzymskokatolicki z mogiłą obrońców Helu	
2.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Helska	Rzymskokatolicki	
3.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Mickiewicza	d. rzymskokatolicki	
4.	Jastarnia	Kuźnica, ul. Helska	Rzymskokatolicki	
5.	Kosakowo	Kosakowo, ul. Żeromskiego	Rzymskokatolicki	
6.	Kosakowo	Mosty, pole przy drodze do Kosakowa		
7.	Krokowa	Białogóra	Ewangelicki	
8..	Krokowa	Brzyno	Ewangelicki z kaplicą grobową rodziny Zomnitz	
9.	Krokowa	Karwieńskie Błota I i II	Ewangelicki	1309
10.	Krokowa	Krokowa	Ewangelicki, ob. katolicki	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

11.	Krokowa	Słuchowo, przy drodze Krokowa-Choczewo	Ewangelicki	
12.	Krokowa	Słuchowo	Pomnik uczestników I wojny	
13.	Krokowa	Tyłowo	Rzymskokatolicki	
14.	Krokowa	Tyłowo, na pd. od Lubocina	Ewangelicki	
15.	Krokowa	Wierzchucino	Ewangelicki	
16.	Krokowa	Wierzchucino	Pomnik uczestników I wojny	
17.	Krokowa	Żarnowiec	Rzymskokatolicki	146
18.	Puck	Puck, ul 1 Armii Wojska Polskiego/Wejherowska	Rzymskokatolicki	
19.	Puck	Puck, ul. Lipowa	Rzymskokatolicki, ob. parafialny	
20.	Puck	Puck, ul Wejherowska	Rzymskokatolicki, ob. parafialny św. Piotra i Pawła	
21.	Puck	Puck, ul. 10 Lutego/Hallera	Ewangelicki	
22.	Puck	Puck, ul. Wejherowska	Ewangelicki ,ob. park	
23.	Puck	Puck, ul. Lipowa	Żydowski	
24.	Puck	Łebcz	Rzymskokatolicki z kaplicą grobową	
25.	Puck	Mechowo	Rzymskokatolicki	
26.	Puck	Mierszyno	Ewangelicki z kaplicą grobową	
27.	Puck	Rzucewo, w kierunku Osłonina, nad brzegiem Zatoki Puckiej	Kaplica grobowa rodziny Below	
27.	Puck	Starzyno	Rzymskokatolicki, przykościelny	
28.	Puck	Starzyński Dwór	Rodowy z kaplicą rodziny Grass	
29.	Puck	Strzelno	Rzymskokatolicki, przykościelny	
30.	Puck	Swarzewo	Rzymskokatolicki, przykościelny	1830
31.	Puck	Swarzewo, ul. Władysławowska	Rzymskokatolicki z kaplicą	

Gmina KrokowaŻarnowiecPuck

ul. Wejherowska, cmentarz parafialny św. Piotra i Pawła ul. Wejherowska, cmentarz szpitala św. Jerzego

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

ul. Lipowa, cmentarz rzymskokatolicki

ul. Wejherowska, cmentarz ewangelicki

ul. Lipowa, cmentarz żydowski

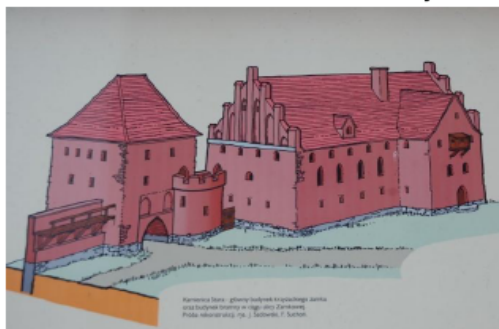
6.3.4. Budownictwo miejskie

PUCK

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

a. obronne i rezydencje

Relikty zamku krzyżackiego, ul. Zamkowa

Zamek w Pucku wzniesli Krzyżacy po ustanowieniu w 1338 r. siedziby puckiego urzędu rybackiego podlegającego komturowi oraz nadaniu praw miejskich w 1348 r. Zlokalizowany na niewielkim wzniesieniu w pn.-zach. części miasta, pierwotnie składał się z piętrowego, podpiwniczonego domu mieszkalnego, kaplicy i kuchni. Od 1454 r. (z przerwami gdy był oddawany w zastaw Radzie Miasta Gdańska) siedziba starostów, po 1545 r. rozbudowany o tzw. nową kamienicę, a także zaplecze gospodarcze i zbrojownię. W 1634 r., miasto otrzymało nowe umocnienia bastionowe, zaprojektowane przypuszczalnie przez Jana Pleitnera, a ujęte na planie F. Getkanta, które obejmowały także teren zamku. Obiekt został rozebrany po 1772 r. Na jego terenie w 1845 r. wzniesiony kościół ewangelicki p.w. św. Trójcy, istniejący do 1956 r.

Dwór, ul. Przebendowskiego 17

Dwór, ul. Wejherowska

b. obiekty użyteczności publicznej

Ratusz

Obecny ratusz położony we wsch. pierzei rynku, dzisiejszego Placu Wolności 1, zbudowano w 1865 r. według projektu architekta Blaurocka z Wejherowa. Budynek prezentuje formę neoromańską o zwartej, dwukondygnacyjnej bryle, akcentowanej nadwieszonymi wieżyczkami w zwieńczeniu naroży fasady. Elewacje licowane cegłą skonstrastowano z tynkowanymi detalami, w tym z arkadkowym gzymsiem w partii okapu nawiązującym do elementu średniowiecznych machikuł. Obiekt jest trzecią siedzibą władz miejskich. Jak wykazały badania archeologiczne prowadzone w 2007 r. najstarszy, średniowieczny ratusz, założony na rzucie wydłużonego w tym samym miejscu przed połową XVI w., w

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, na fundamencie z granitowych głazów, parterowy z wieżyczką zegarową, spalił się w 1863 r. Rzut najstarszego ratusza został utrwalony w nowej nawierzchni Placu Wolności.

Siedziba starostwa

Budynek starostwa wzniesiono w związku z utworzeniem powiatu puckiego z siedzibą w Pucku, w wyniku reformy administracyjnej przeprowadzonej przez państwo pruskie w 1887 r. Po 1927 r. mieściła się tu Szkoła Rolnicza, a obecnie Urząd Miejski.

Gmach sądu

Budynek powstał tuż po reformie sądownictwa przeprowadzonej w Prusach w 1879 r., kiedy ustanowiono w Pucku siedzibę Sądu Okręgowego. W latach międzywojennych była tu siedziba Sądu Grodzkiego, a obecnie mieści się

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Wydział Ksiąg Wieczystych. Gmach zachował eklektyczną bryłę nawiązującą do form neorenesansu, z licowanymi cegłą elewacjami skonstrastowanymi z tynkowanym detalem obramień okiennych i gzymsów.

Poczta

Pruski Urząd Pocztowy mieścił się w budynku na rogu ul. 1 Maja i Sobieskiego. Za czasów Rzeczypospolitej był już nie wystarczający, zwłaszcza w okresie letnim. Tymczasem w 1928 r. powołano państwowe przedsiębiorstwo Poczta Polska. Rok później utworzono w jego strukturze ogólnopolskie Biuro Studiów i Projektów, które przygotowywało nowe realizacje dla całej Polski. Projekt opracowany dla Pucka wprowadził do miasta pierwszy obiekt modernistyczny. Gmach wzniosła w 1937 r. firma budowlana Obrycki/Narożyński z Gdyni. Bryła zestawiona z dwóch kubicznie ukształtowanych skrzydeł o zróżnicowanej wysokości, z kolumnowym podcieniem i pasmami okien, doskonale wpisuje się w krąg architektury modernistycznej.

Szpital**Szpital św. Jerzego, ul. Wałowa 11**

Tradycja szpitala przy kościele św. Jerzego sięga czasów krzyżackich. Najstarszy budynek został zniszczony przez Szwedów w 1656 r. Odbudowany w 1681 r. dzięki legatowi Jana Sobieskiego, w trakcie następnego stulecia popadł w ruinę. W 1757 r. wzniesiony obecny, fundacji Ignacego Przebendowskiego, ówczesnego starosty puckiego. Charakterystyczny obiekt zbudowany w konstrukcji szkieletowej o tynkowanych polach, złożony z 2 skrzydeł, nakrytych odrębnymi dachami, mieści siedzibę Muzeum Ziemi Puckiej.

Szpital Cesarzowej Augusty, ul. Morskiego Dywizjonu Lotniczego 2

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Z inicjatywy puckiego Ojczyźnianego Koła Kobiet powstał w 1899 r. szpital im. Cesarzowej Augusty Wiktorii. W 1913 r. pracował w nim lekarz specjalista i siostry diakoniski, a oddział liczył 20 łóżek. Okazała bryła szpitala sąsiadująca z niewielkim parkiem otoczonym murem z bramą, zachowała się do czasów obecnych.

Dworzec kolejowy

W latach 1895-98 zbudowano linię kolejową z Redy do Pucka, długości 16 km, łączącą miasto z główną magistralą Berlin-Królewiec. Zespół kolejowy z budynkiem dworca, lokomotywnią i obiektem mieszkalnym powstał w 1899 r. W 1902 r. prywatna spółka akcyjna Kleinbahn Aktiengesellschaft Puzig otrzymała na 90 lat koncesję na budowę odcinka z Pucka do Krokowej, otwartego w 1903 r. Od 1922 r. działa linia prowadząca do Helu. Pietrowa bryła dworca zachowała się bez większych zmian, otynkowano jedynie elewacje.

Obiekty wojskowe, koszary, ul. 10 Lutego 31

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

W latach 1911-16 dla Marynarki Wojennej Cesarstwa Niemiec zbudowano budynek koszarowy z zapleczem gospodarczym, a po drugiej stronie ulicy, nad zatoką pierwsze budynki lotniska. Od 1923 r. do 1939 r. była to siedziba Morskiego Dywizjonu Lotniczego, dla którego w 1924 r. wzniesiono kasyno oficerskie, obecnie nie zachowane. W czasach powojennych budynek został przystosowany do celów mieszkalnych

Rekreacyjne

W 1884 r. zawiązało się w Pucku Towarzystwo Upiększania Miasta. Staraniem jego członków powstało szereg inwestycji mających przyciągnąć turystów i wycieczkowiczów, a także służyć mieszkańcom. Staraniem Towarzystwa urządzono teren parkowy z aleją prowadząca do Rozgardu, powstał Dom Kuracyjny i Miejska Strzelnica.

Dom zdrojowy

W 1884 r. wzniesiono Dom Kuracyjny, w którym znalazły się sala teatralna, restauracja, kawiarnia i pokoje dla gości. W okresie międzywojennym budynek został przebudowany w duchu modernistycznym. Wówczas także powstało drewniane zejście na plażę, które już w latach powojennych rozbudowano jako molo, działające do dziś .

c. obiekty przemysłowe i techniczne

Doprowadzenie linii kolejowej przysporzyło miastu nowych inwestycji, zwłaszcza w zakresie przemysłu. Powstała fabryka maszyn rolniczych W. Magdsicka, wkrótce tartak, młyn parowy, nadal działała mleczarnia (ostatnio rozebrana) czy browar.

Młyn parowy, ul. Wejherowska 4**Zakład przemysłowy, ul. Kopernika 4**

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Browar, ul. Zamkowa

d. budynki mieszkalne

Historyczne budynki mieszkalne w Pucku prezentują kolejne fazy przeobrażeń domu mieszkalnego w tym mieście. Najstarsza zabudowa mieszkalna zachowała się przy rynku, wokół którego w czasie lokacji wytyczono 100 długich, wąskich parcel, z których każda liczyła 3 x 7 prętów chełmińskich, czyli 15,5 x 6,6 m. W 1772 r. w katastrze kontrybucyjnym wymieniono 103 domy. Kamienica mieszczańska zajmowała frontową część działki, wzniesiona była zazwyczaj w konstrukcji szkieletowej, z murowanymi ścianami ogniowymi. Przeważnie dwu- lub trójkondygnacyjna, podpiwniczona, ustawiona szczytowo, z trójosiową fasadą. Początkowo występowały dwutraktowe układy wnętrza, a od XVIII w. trójtraktowe. Charakteryzowały się długim korytarzem prowadzącym na podwórze wzdłuż jednej z ścian obwodowych oraz usytuowaniem kuchni w trakcie środkowym (liczne rzuty kamienic zachowane w księgach Policji Budowlanej w Archiwum Państwowym w Gdańsku). Zazwyczaj w XIX w. w przyziemiu lokowano warsztaty, sklepy czy lokale gastronomiczne. Takich budynków zachowało się sporo, m.in. ostatnio odremontowana (także przebadana architektonicznie) kamienica przy Placu Wolności nr 17, a w kamienicy Plac Wolności nr 10 dotrwał wystrój sklepu rzeźniczego. Pod koniec XIX w. i na początku następnego łączono działki budując okazałe budynki typu czynszowego. (ul. 1 Maja 1). Na obrzeżach miasta, zwłaszcza w części pn. zachowały się dawne domy rybackie, w wersji murowanej (ul. Marynarska, Ceynowy). Przy bocznych uliczkach znajdziemy typowe domy małomiasteczkowe, parterowe, z mieszkalnym poddaszem doświetlonym wystawką na osi. Poza miastem lokacyjnym na początku XX w. pojawiły się kamienice eklektyczne, następnie wille z ogrodami, a w okresie międzywojennym budynki modernistyczne, zarówno wille, jak kamienice.

Plac Wolności, kamienice

Nr 17.

Nr 21

Nr 22

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Plac Wolności róg ul. 1 Maja

ul. Ceynowy 1

ul. Marynarska 3, murowany dom rybacki

ul. Jana III Sobieskiego 1, z bramą na podwórze

ul. 1 Armii Wojska Polskiego 25, dom małomiasteczkowy

ul.10 Lutego 20, kamienica eklektyczna

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

ul. Morskiego Dywizjonu Lotniczego 4, willa secesyjna ul. Mestwina 3, kamienica modernistyczna

Hel

a. obiekty publiczne

Na terenie miasta niewiele zachowało się zabytkowych budynków publicznych, najciekawsze z nich jak łaźienki czy Dom Kuracyjny, nie dotwały do czasów obecnych. Jednak te istniejące stanowią znak czasu, w których powstały: od historyzującej bryły dworca kolejowego po gmach poczty z połowy XX w.

Dworzec

Budynek ukończony w 1922 r. w związku z uruchomieniem w tym samym roku ruchu pasażerskiego na trasie linii kolejowej. Wzniesiony w konstrukcji szkieletowej, parterowy z użytkowym poddaszem, nakryty dachem naczółkowym z okazałą wystawką od frontu, zachował swoją funkcję do czasów obecnych.

b. budynki mieszkalne

W mieście zachowała się najstarsza zabudowa mieszkaniowa z 1. połowy XIX w., która powtarzała wypracowany w wiekach wcześniejszych wzorzec chaty rybackiej. Budynki mieszkalne skupione były pierwotnie wzdłuż głównej ulicy, ustawione szczytowo, w niewielkiej odległości od siebie, połączone drewnianymi ogrodzeniami z bramami prowadzącymi na podwórze. Parterowe, wznoszone z drewna lub w konstrukcji szkieletowej, kryte początkowo strzechą, następnie

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

dachówką. Charakterystycznym elementem były tzw. drzwi połówkowe, nie tylko frontowe. W trójtraktowym układzie wnętrza od frontu mieściła się obszerna sień, a w trakcie środkowym ciemna kuchnia z kominem butelkowym (ul. Wiejska 29, 33, 34, 39, 78, 87 czy 89). Pod koniec XIX w. władze pruskie wydały zakaz używania do budowy drewna, wówczas pojawiły się ceglane wersje chat rybackich, z czasem rozbudowane o schodkowe szczyty frontowe, zdobione fryzami i gzymsami (ul. Wiejska 31, 34, 57, 71, 84, 107, 118, 121). Gdy miejscowość stała się letniskiem, pojawiły się skromne wille, obiekty nawiązujące do stylu dworskowego (ul. Wiejska 4, 14, ul. Rybacka 2), jak również piętrowe kamieniczki (ul. Wiejska 55, 66, 77, 115). W okresie międzywojennym wznoszono budynki o formach modernistycznych (ul. Wiejska 23, 94, 97). W 1927 r. Państwowy Bank Rolny sfinansował budowę kolonii dla rybaków, która składała się z niewielkich, parterowych domów nakrytych dachem dwuspadowym, z gankiem od frontu (ul. Lipowa, Plażowa).

ul. Wiejska 39, ob. restauracja Izdebka

ul. Wiejska 89

ul. Wiejska 34

ul. Wiejska 107

ul. Wiejska 118

ul. Wiejska 111

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

c. karczmy

Charakterystycznym elementem w przestrzeni głównej ulicy Helu były miejscowe karczmy. Najstarszą jest Lwia Jama, według tradycji pochodząca jeszcze z XVIII w., chociaż obecnie bardzo już przebudowana po pożarze w 1972 r. Równie znana to Maszoperia wzniesiona w 1827 r. Obecnie część dawnych chat rybackich funkcjonuje także jako karczmy, nawiązując do miejscowych zwyczajów (Izdebka, ul. Wiejska 39).

Maszoperia, ul. Wiejska 110

Lwia Jama, ul. Wiejska 86

Władysławowo

a. obiekty publiczne

Do najstarszych obiektów użyteczności publicznej można zaliczyć budynek szkoły wzniesiony w 1905 r., który w okresach letnich służył jako schronisko młodzieżowe dla letników. Od 1927 r. funkcjonuje dworzec kolejowy, wzniesiony staraniem Towarzystwa Przyjaciół Hallerowa, łącznie z wieżą ciśnień. W latach powojennych powstał okazały gmach Domu Rybaka, z wysoką wieżą widokową. Obecnie mieści się w nim siedziba Urzędu Miejskiego i biblioteka.

Szkoła, ob. przedszkole, ul. Niepodległości 6

Dom Rybaka, ob. Urząd Miejski, ul. Hallera 19

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Budynek dworca kolejowego z wieżą ciśnień, ul. Towarowa

b. budynki mieszkalne

Ponieważ Władysławowo pod względem kompozycji przestrzennej stanowi połączenie kilku osad powstałych w różnych czasach, ma to także przełożenie na historyczną zabudowę mieszkalną. W obrębie dawnej Wielkiej Wsi zachowały się murowane domy rybackie z końca XIX i początku XX w. (ul. Bohaterów Kaszubskich 23, 39), a także tzw. domy z erklem, z tego czasu (ul. Starowiejska 7, 24, ul. Niepodległości 4). Najwięcej jednak dotrwało niewielkich, murowanych, parterowych budynków z lat 20-tych i 30-tych XX w. (ul. Bohaterów Kaszubskich 29, 50, 58, ul. Męczenników Wielkiej Wsi 13, 35). Wśród nich wyróżniają się drewniane budynki tzw. Hallerówka i dom adiutanta.

6.3.5. Budownictwo wiejskie

a. wiejskie obiekty publiczne

Na terenach wiejskich budownictwo publiczne to przede wszystkim **obiekty szkolne**, które na terenach wiejskich powstawały głównie po wprowadzeniu przez rząd pruski reformy oświaty pod koniec XIX w. Powstał wówczas katalog budownictwa dla szkół wiejskich, początkowo murowane budynki z cegły, na kamiennych fundamentach, o licowanych ceglą elewacjach, mieściły jedną klasę oraz mieszkanie nauczyciela. Budynkowi głównemu towarzyszył obiekt gospodarczy. Na początku XX w. budynki szkolne stały się okazalsze, o dwuczęściowej bryle, z mieszkalnym poddaszem. Na podwórzach pojawiły się murowane sanitarium. Takich budynków szkolnych zachowało się sporo na terenie powiatu puckiego, część z nich nadal służy celom oświatowym (przedszkola, świetlice), niektóre stały się budynkami mieszkalnymi.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Do wiejskiego budownictwa administracyjnego zaliczyć można także **siedziby leśnictwa**, szczególnie popularne na terenie Puszczy Darżłubskiej, w gminie Puck. Zwykle zespół leśniczówki to oprócz budynku głównego o powtarzalnej formie architektonicznej, także towarzyszący zestaw budynków gospodarczych.

W okresie międzywojennym na terenie przygranicznym pojawiły się również tzw. **domy celników** zachowane w Wierzhucinie.

Szkoly

L.P.	GMINA	ADRES	OBIEKT
1.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Rybacka 2	Szkoła, ob. budynek mieszkalny
2.	Kosakowo	Dębogórze, ul. Pomorska 30	Szkoła
3.	Kosakowo	Mosty, ul. Gdyńska 13	Szkoła (obiekt przebudowany)
4.	Krokowa	Jeldzino 13	Szkoła
5.	Krokowa	Odargowo, ul. Morska 20	Szkoła
6.	Krokowa	Stawoszyno, ul. Dębickiego	Szkoła
7.	Krokowa	Sobieńczyce 1	Szkoła
8.	Krokowa	Świecino 1	Szkoła, ob. budynek mieszkalny
9.	Krokowa	Tyłowo 17	Szkoła, ob. budynek mieszkalny
10.	Krokowa	Wierzhucino, Szkolna 20 i 22	Szkoła
11.	Krokowa	Żarnowiec, ul. Lipowa 61	Szkoła
12.	Puck	Darżlubie, ul. Pucka 74	Szkoła
13.	Puck	Domatowo, ul. Wiejska 13	Szkoła
14.	Puck	Domatówko, ul. Jana Pawła II 3	Szkoła
15.	Puck	Leśniewo 30	Szkoła
16.	Puck	Łęcz, ul. Pucka 18	Szkoła, ob. przedszkole
17.	Puck	Stawutowo, ul. Szkolna 59	Szkoła
18.	Puck	Swarzewo, ul. Ks. Pronobisa 11	Szkoła, ob. przedszkole
18.	Władysławowo	Karwia, ul. Wojska Polskiego 30	Szkoła, ob. budynek mieszkalny
19.	Władysławowo	Tupadły, ul. Pucka 3	Szkoła, ob. budynek mieszkalny

Gmina Kosakowo

Dębogórze, ul. Pomorska 30

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Gmina Krokowa
Żarnowiec, ul. Lipowa 61

Gmina Puck
Darżlubie, ul. Pucka 74

Gmina Władysławowo
Łebcz, ul. Pucka 18

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Leśniczówki

L.P.	GMINA	ADRES	OBIEKT
1.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Leśna 15	Zespół Nadleśnictwa
2.	Puck	Darżlubie, ul. Leśna 34	Zespół leśniczówki
3.	Puck	Domatowo, ul. 67	Zespół leśniczówki
4.	Puck	Leśniewo, ul. Muza 75	Zespół leśniczówki
5.	Puck	Piaśnica Wielka, ul. Kaszubska 30	Zespół leśniczówki
6.	Puck	Starzyno, ul. Długa 72	Zespół leśniczówki

c. budynki mieszkalne

Na terenie powiatu puckiego typowe wiejskie budynki mieszkalne występują zarówno na terenie obecnych miast powstałych na zrębie dawnych wsi (Hel, Jastarnia Władysławowo), jak i na obszarach wiejskich. Do naszych czasów nie dotrwały już najpopularniejsze niegdyś kaszubskie chaty z bali drewnianych budowane na zrąb. Zachowały się nieliczne przykłady **chat konstrukcji szkieletowej** wypełnionej gliną (szachulec) lub cegłą, o jasno tynkowanych polach i barwionych na ciemno ryglach. Zwykle parterowe, w układzie szerokofrontowym (z wyjątkiem szczytowej zabudowy miasta Helu, która również ma charakter wiejski), nakryte dachem dwuspadowym lub naczółkowym. Zachowały się takie budynki np. w gminie Jastarnia (Kuźnica, ul. Maszopów 4, ul. Ks. Stefańskiego 30, ul. Rynkowa 10, ul. Szkolna 8), w gminie Puck (Swarzewo, ul. Gnieźdzewo, ul. Pucka 5, Mechowo 2, Smolno, ul. Pucka 33), w gminie Krokowa (Dębki, ul. Spacerowa 61, Białogóra 7, Karwieńskie Błota, ul. Wczasowa 22, Odargowo, ul. Morska 36, Żamowiec, ul. Lipowa 49). W paśmie nadmorskim były to głównie chaty rybackie, które pod koniec XIX w. wznoszono już z cegły, zachowując parterową bryłę z dwuspadowym dachem. Takie przykłady znajdziemy w gminie Puck (Gnieźdzewo, ul. Pucka 37, Mechowo 11, Starzyno, ul. Kościelna 6), w gminie

Na przełomie wieków i na początku XX w. najbardziej popularne stały się **domy z wystawką lub erklem na osi**, których do naszych czasów zachowało się najwięcej. Występują licznie w gminie Jastarnia (Chałupy, ul. Kaperska 12, 45, 18-20, ul. Władysławowska 30, 34, 36, 38, 40, Chłapowo, ul. Władysławowska 65, dom bliźniaczy ul. Władysławowska 81), w gminie Krokowa (), w gminie Puck (Swarzewo, ul. ks.), w gminie Władysławowo (Karwia, ul. 12 marca 10/12, 24, ul. Kopernika 5, ul. Wojska Polskiego 8, 20, 25, 33, Ostrowo, ul. Zabytkowa 9, Tupadły ul. Pucka 44)

Na terenach wiejskich niewiele budynków mieszkalnych otrzymało formę modernistyczną, która była raczej popularna w obiektach letniskowych nadmorskich miejscowości. Wśród tych nielicznych można wskazać budynek w Chałupach przy ul. Kopernika 28 i 53.

W latach 30-tych XX w. pojawiły się tzw. **poniatówki**, typ zabudowy zagrody, z drewnianym domem mieszkalnym o charakterystycznym podcieniu. Wprowadzone zostały przez ówczesnego ministra rolnictwa Juliusza Poniatowskiego, z przeznaczeniem dla osadników. Najwięcej było tych obiektów w gminie Krokowa (Lisewo, Odargowo), jednak obecnie wszystkie zostały już przebudowane.

Smolno, gmina Puck, ul. Pucka 33

Dębki, gmina Krokowa, ul. Spacerowa 68

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

6.3.5 Budownictwo letniskowe

Pod koniec XIX w. na terenie powiatu puckiego, zwłaszcza na terenach nadmorskich, zaczęły pojawiać się obiekty letniskowe. W 1896 r. miasto Hel uzyskało status nadbałtyckiego kąpieliska morskiego. Wówczas powstały tam obiekty przeznaczone dla turystów i letników, przede wszystkim dom kuracyjny (1898 r., wg projektu architekta Franza Henkenhafa), z zapleczem ogrodowo-sportowym, a także drewniany pomost spacerowy. Towarzystwo Żeglugi Parowej uruchomiło rejsy morskie, co spowodowało znaczny przyływ gości. Zyskał nie tylko Hel ale okoliczne miejscowości. Pojawiły się pensjonaty i wille, także część starych budynków została zmodernizowana w celu udostępniania pokoi letnikom. Jednak prawdziwy rozwój takiego budownictwa nastąpił w okresie międzywojennym, gdy Rzeczypospolita uzyskała dostęp do morza. Wówczas właściwie zaistniały małe miejscowości takie jak Jurata, Jastarnia czy nowo założone Hallerowo, a obok prywatnych domów i pensjonatów pojawiły się spółdzielcze osiedla letniskowe. Taka spółdzielnia powstała m.in. w Juracie, przy obecnej ul. Mestwina (zachowany bez zmian nr 39) i Świętopelka nr 13, tzw. Kossakówka). Przygotowano tam wspólny projekt niewielkich, parterowych domów, o formie modernistycznej, wznoszonych z użyciem naturalnych materiałów. Dokładne przepisy dotyczyły również ogrodów i otoczenia, które miało zachować leśny charakter. Powstawały także okazałe pensjonaty i domy wczasowe, często nawiązujące do historyzujących form architektury polskiej (ganki kolumnowe) oraz budowle w pełni modernistyczne.

Zachowała się spora grupa takich obiektów, chociaż znaczna część straciła pierwotny kształt architektoniczny. Wśród istniejących można wymienić adresy: Jurata ul. Racibora 16, pensjonat Helunia, ul. Wojska Polskiego 8, Wielkopolanka); Jastrzębia Góra, w której obok historyzującej architektury pensjonatów Mewa przy ul. Bałtyckiej 28, Maki nr 31 czy Victora nr 33, znajdziemy modernistyczne kształty Rybitwy, ul. Bałtycka 28, czy Fregaty, ul. Bałtycka 30. Pojawiły się także odniesienia do architektury kaszubskiej, zarówno w kształcie typowej, nieco podkolorowanej chaty (ul. Spacerowa 1), jak również w użyciu elementów drewnianej dekoracji (ul. Wiejska 8, Dom Politechniki).

Jurata, gmina Jastarnia, ul. Mestwina 39, dom letniskowy

6.3.6 Zespoły dworsko-parkowe z folwarkami

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Zachowały się głównie na terenach dwóch gmin: Krokowej i Pucka, a jeden majątek znajduje się w gminie Kosakowo. Większość z tych obiektów ma wielowiekową metrykę, sięgającą niekiedy czasów średniowiecza. Do najstarszych należą rezydencje w Krokowej rodziny Krockow, Rzucewo, siedziba klucza rzucewsko-wejherowskiego Wejherów, a następnie Starzyński Dwór związany z klasztorem w Oliwie, czy Klanino rodu Grass.

L.P.	GMINA	ADRES	OBIEKT	NR REJESTRU
	Kosakowo	Mosty, ul. Lipowa 29	Dwór z aleją dojazdową	573
	Krokowa	Brzyno	Relikty folwarku z obudową studni	
	Krokowa	Klanino 2	Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem	572
	Krokowa	Krokowa, ul. Zamkowa 1	Zespół pałacowo-parkowy	552
	Krokowa	Lubocino	Dwór	
	Krokowa	Parszkowo	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	1647
	Krokowa	Prusewo, ul. Pucka 8	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	1105
	Krokowa	Sławoszyno, ul. Ceynowy 22	Dwór	1731
	Krokowa	Słuchowo	Park dworski	
	Krokowa	Sulicice	Zespół pałacowo-parkowy z częścią folwarku	1567
	Krokowa	Tyłowo 20	Dwór z parkiem	
	Krokowa	Wierzchucino, ul. Prusewska 5	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	
	Krokowa	Zarnowiec, ul. Klasztorna 5	Dwór z folwarkiem	1103
	Puck	Celbowo 1	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	
	Puck	Celbówko	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	
	Puck	Łebcz, ul. Pucka 8	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	
	Puck	Mechowo 44	Dwór	
	Puck	Mioszyno, ul. Zamkowa	Park dworski	
	Puck	Oslonino, ul. Lipowa	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	
	Puck	Rekowo Górne, ul. Lipowa 24	Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem	
	Puck	Rzucewo	Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem	575
	Puck	Sławutówko, ul. Pucka	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	1140
	Puck	Starzyński Dwór, ul. Parkowa	Zespół parku pałacowego i folwarku	1099

Gmina Kosakowo

Mosty, ul. Lipowa 29, dwór i aleja lipowa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Wieś znana z zapisu w dokumentach już w 1224 r., kiedy została przekazana przez księcia Świętopelka zakonowi w Oliwie. W kolejnych latach była przedmiotem sporu między klasztorami oliwskim i żukowskim. Po kasacji częsta zmiana właścicieli, m.in. własność rodziny Below, a po parcelacji w 1883 r. Antoniego Klebby, działacza Towarzystwa Ludowego. Barokowy dwór, opisany w źródłach w 1773 r., był wielokrotnie przebudowany. Obecnie po remoncie przeprowadzonym pod koniec lat 90-tych XX w., zachował parterową bryłę nakrytą dachem mansardowym, z dodanym współczesnym gankiem od frontu oraz łącznikiem z dawną oficyną od strony zach. Z dawnego założenia dotrwała także lipowa aleja dojazdowa, odcięta ulicą od terenu dworskiego podczas parcelacji gruntów.

Gmina Krokowa**Krokowa**

Siedziba rodu Krockow, jednej z najbardziej wpływowych rodzin, właścicieli rozległego majątku ziemskiego. Obecność rodu na Pomorzu Gdańskim udokumentowana jest już od 1285 r., kiedy osiadł tu protoplasta rodziny rycerz Gneomar

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Crockau, przybyły z Westfalii. Obecny pałac, w najstarszym przekazie z 1599 r. został opisany jako zamek, a w 1602 r. warownia („castrum seu fortalitium”). Przypuszczalnie wzniesiony na miejscu średniowiecznego gródka rycerskiego typu stożkowego, po którym zbudowano murowaną wieżę mieszkalno-obronną. W XIV w. powstał prostokątny korpus z dwiema narożnymi wieżami, rozbudowany w XVII w., kiedy rozebrano boczne, a dostawiono od frontu wieżę z klatką schodową na osi fasady. Wówczas także nastąpiła modernizacja umocnień w formie ziemnych wałów i fosy. W tym samym stuleciu powstały wolnostojące oficyny, usytuowane prostopadle do korpusu, a przed 1690 r. zniwelowano wały, zakładając ogród typu włoskiego. Generalna przebudowa przekształcająca całość w trójskrzydłowe założenie pałacowe z rozebraniem wieży frontowej, została przeprowadzona staraniem Henryka von Krockow w 1784 r. Wówczas także powstał obszerny park krajobrazowy o charakterze romantycznym, urządzony przez Luizę von Krockow. W 1854 r. pałac otrzymał kostium neogotycki z murem oraz z wieżą bramną od strony wjazdowej. W 2. połowie XIX w. skrzydło pd. zostało rozbudowane o wieżę narożną. Od 1961 r. w budynku mieściła się siedziba administracji Stacji Hodowli Roślin oraz mieszkania pracowników. W latach 80-tych XX w. przeprowadzono badania architektoniczne obiektu, a podczas renowacji pałacu w 1990 r. odkryto barokowy, polichromowany strop belkowy. Odbudowę obiektu prowadziła od 1989 r. fundacja „Europejskie Spotkania. Kaszubskie Centrum Kultury”, wspomagana przez Albrechta von Krockow. Fundacja jest właścicielem zamku, w którym dzisiaj znajduje się hotel, restauracja i kawiarnia.

Pałac jest położony na prostokątnej wyspie otoczonej fosą wypełnioną wodą. Murowany z cegły, na kamiennym fundamencie, trójskrzydłowy, z dłuższym skrzydłem strony pd. Nakryty dachem czterospadowym, z połącją wsch. łamaną. Skrzydła boczne piętrowe, pd. dwuczęściowe, wieża nakryta dachem mansardowym. We wnętrzu na parterze części pn. zachowany malowany strop belkowy, w pozostałych pomieszczeniach rokokowe sztukaterie, stolarka drzwiowa i piece oraz kominki z kobaltowo malowanych kafli, a także neorenesansowa stolarka drzwiowa i takież piece.

Lubocino

Gniazdo rodowe rodziny Lubockich, następnie własność częściowo Czapskich i Jackowskich. Dwór został wzniesiony w 2. połowie XIX w., obecnie mieści miejscowa szkoła. Murowany z cegły na kamiennym fundamencie. Parterowy, z piwnicami pod częścią pd., przykryty dwuspadowym dachem. Zachowana kompozycja elewacji z boniowaniem i z profilowanymi obramieniami otworów okiennych.

Parszkowo

Wieś należąca do Parszkowskich i Donimirskich, po 1846 r. właścicielami Koziczkowscy. Od 1923 r. w posiadaniu majora Zygmunta Tebinki, pilota, posła na sejm II Rzeczypospolitej. Po 1945. majątek przejęty przez państwo na siedzibę Stacji Hodowli Roślin, powrócił do rodziny w 2004 r. Zachowany dwór z około 1880 r., geometrycznie zakomponowany park dworski oraz zabudowania folwarku. Dwór murowany z cegły na kamiennym fundamencie, parterowy, nakryty dachem dwuspadowym, z dodanymi po remoncie w 2000 r. facjatkami. Elewacje zdobione boniowaniem, otwory okienne i drzwiowy akcentowane gzymsami odcinkowymi.

Prusewo

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Miejscowość wspomniana w dokumentach w 1342 r., przy opisie włości klasztoru żarnowieckiego, następnie kolejno własność Krokowskich i Przebendowskich. Od 1863 r. w rękach rodziny Fließbach, która wznosi neobarokowy dwór z folwarkiem oraz parkiem. Dwór murowany z cegły na kamiennym fundamencie, trójskrzydłowy, założony na planie podkowy. Od frontu obszerny dziedziniec ujęty skrzydłami dworu i zabudowaniami gospodarczymi. Dwór podpiwniczony, parterowy, z mieszkalnym poddaszem w mansardowych dachach. Na osi fasady korpusu głównego umieszczony czterokolumnowy portyk, wspierający loggię zwieńczoną trójkątnym naczółkiem. Za dworem starannie utrzymany, zakomponowany symetrycznie, ogród ozdobny. Obecnie mieści się restauracja i hotel „Sześć dębów”.

Sławoszyno

W średniowieczu majątek rycerski na prawie polskim odnotowany w źródłach w 1376 r. W XV w. własność klasztoru w Żarnowcu, wówczas wprowadzenie prawa chełmińskiego. Dwór zbudowano w końcu XVIII w., od 1816 r. własność znanej w okolicy rodziny Żaczków, a od 1901 r. Jagalskich, miejscowych lekarzy. Murowany z cegły na kamiennych fundamentach, o tynkowanych elewacjach. Parterowy, z piwnicą przesklepioną kolebką, nakryty dachem dwuspadowym z obustronnymi szczytami ujętymi wolutami. We wnętrzu zachowany piec z ozdobną koroną z kafli reliefowych, pochodzący z XIX w.

Słuchowo

Z założenia dworsko-parkowego zachowany jedynie park założony w 2. połowie XIX w., o swobodnej kompozycji, z pomnikowymi drzewami m.in. bukami czerwonymi. Na teren parku prowadzi brama o oryginalnych murowanych słupkach. W miejscu dworu obecnie znajduje się nowy obiekt.

Sulicice

Wieś na prawie polskim, gniazdo rodowe rodziny Sulickich od 1180 r. (wzmianka źródłowa) do połowy XVIII w. Następnie w posiadaniu bocznej linii Krokowskich, a od 1855 r. rodziny Krause. Wówczas zapewne nastąpiła budowa pałacu, eklektycznego, z elementami neogotyckimi. Murowany z cegły na kamiennym fundamencie, otynkowany. Bryła piętrowa, podpiwniczona, złożona z korpusu głównego, skrzydła zach., wieżyczki oraz przedsiönka z tarasem. Na osi

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

fasady attyka z krenelażem i wieżyczkami. W dwutraktowym wnętrzu na osi znajduje się obszerna sień ze schodami na piętro. Od strony pd. rozciąga się niewielki park, z aleją dojazdową wzdłuż granicy wsch., a w części pn. zabudowania folwarku, wśród których wyróżnia się spichlerz, wzniesiony z kamienia i w konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, usytuowany przy wjeździe na dziedziniec.

Tyłowo

Wieś należała pierwotnie do klucza majątków Czapskich, a w 1755 r. właścicielem został Józef Przebendowski. W 1841 r. nabyła majątek rodzina Thymian, której staraniem w 1880 r. wzniesiono dwór. Murowany z cegły na kamiennym fundamencie, parterowy, z piętrem w obrębie ryzalitu środkowego, nakryty dachem dwuspadowym. Elewacje licowane cegłą, zdobione motywami arkadkowymi z profilowanej cegły. W sąsiedztwie dworu zachował się niewielki park.

Wierzchucino

Wieś od 1257 do 1810 r. stanowiła własność klasztoru w Żamowcu, następnie była to własność skarbu oddawana w dzierżawę. Zachowany zespół dworski z parkiem i folwarkiem wzniesiono w końcu XIX w. Skromna bryła dworu, murowana z cegły, 2,5-kondygnacyjna, z drewnianym przedsionkiem na osi, wyznacza pd. skrzydło prostokątnego podwórze. Pozostałe strony zajmują ceglane budynki gospodarcze. Za dworem zachowało się kilka okazałych drzew dawnego parku.

Żamowiec

Po kasacji klasztoru benedyktynek folwark kupił w 1841 r. Ludwik Zelewski, który rozpoczął wznoszenie nowych budynków. Z pierwotnego klasztorowego założenia dotwał jedynie XVIII-wieczny browar przerobiony na spichlerz, a także relikty dworu (piwnice). Wzniesiono wówczas dwór klasycystyczny, przebudowany pod koniec XIX w. Kolejnej zmiany dokonał Rudolf Stenzel, właściciel majątku w latach 1906-1924. Obecnie ceglany, otynkowany, na kamiennym fundamencie dwór, prezentuje formę eklektyczną. Piętrowy, z częściowym podpiwniczeniem, nakryty dachem siodłowym, z fasadą zwieńczoną wysoką attyką ujętą wieżyczkami w narożach.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Ponadto wokół rozległego dziedzińca gospodarczego zachowały się ceglane zabudowania folwarku, m.in. okazała bryła gorzelnii.

Gmina Puck**Celbowo****Dwór****Stajnia**

Osada należąca w 1298 r. do własność cystersów z Łekna, następnie własność zakonu, lokowana w 1394 r. na prawie chełmińskim. W czasach nowożytnych należała kolejno do Wejherów, Sobieskich i Przebendowskich. Od 1823 r. własność rodziny Rodencker, gdańskich browarników. Zapewne ich staraniem wzniesiono w 3. ćw. XIX w. neogotycki dwór, parterowy, z wielobocznymi aneksami przy ścianie szczytowej. Elewacje tynkowane (1972 r.), akcentowane filarkami ze sterczynami w narożach korpusu, ryzalitu frontowego z wysoką attyką i w osiach szczytów bocznych. Do dworu prowadzą dwie aleje dojazdowe. Przy dworze Duży folwark z ceglаныmi i kamiennymi budynkami z końca XIX oraz początku XX w., wśród których wyróżnia się okazała wieża ciśnień.

Ostłonino, ul. Lipowa**Dwór****Magazyn zbożowy**

Wieś nadana przez zakon krzyżacki Szymonowi z Ostaszewa, w 1366 r., a w latach 1398-1474 własność klasztoru w Żukowie. W XVII w. należała do klucza rzucewsko-wejherowskiego, a ostatnimi właścicielami była do 1945 r. rodzina Below. Zachował się dwór z małym parkiem oraz obszerny folwark. Niewielki, parterowy dwór o sklepionych kolebkowo piwnicach, z elewacjami licowanymi cegłą, wzniesiono około 1900 r., w miejscu wcześniejszej siedziby. Wśród zabudowań folwarku wyróżnia się okazały, czterokondygnacyjny magazyn zbożowy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Rekowo Górne

Pałac

Obora

Miejscowość znana od 1393 r., wówczas własność rycerska Ścibora z Krostkowa, następnie w posiadaniu zakonu krzyżackiego. Od 1772 r. własność skarbu pruskiego, w 1871 r. nabył majątek radca Hagen z Sobowidza. Jego staraniem zbudowano pałac w typie willi włoskiej, z wieżą widokową, w otoczeniu niewielkiego parku. Pałac parterowy z mieszkalnym poddaszem, wysoką wieżą od wsch. i piętrowym skrzydłem od zach. Po gruntownym remoncie przeprowadzonym na początku XXI w., we wnętrzu mieści się hotel i restauracja „Wieniawa”. Zabudowania folwarku zostały znacznie przebudowane.

Rzucewo, pałac, park i folwark

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Dobra rycerskie położone nad Zatoką Pucką, w 1380 własność braci Mikołaja i Tymoteusza Schoneggke. Za czasów Rzeczypospolitej wieś należała do rodziny Bolszewskich, a od 1578 r. do rodu Wejherów. Ernest Wejher pod koniec XVI w. wznosił w tym miejscu tzw. I dwór Wejherów. Dziełem Jana, syna Ernesta, była odbudowa dworu w 1626 r., zniszczonego przez Szwedów, zaznaczonego na mapie z 1655 r. Z kolei jego syn Jakub, wnuk Ernesta, uporządkował rodzinne finanse, odzyskując zastawione w międzyczasie dobra rzucewsko-wejherowskie. W latach 1676-81 majątek był własnością Radziwiłłów, następnie króla Jana III Sobieskiego i jego synów. W 1720 r. Piotr Jerzy Przebendowski, wojewoda malborski, kupił włości rzucewsko-wejherowskie i osiadł w Rzucewie, po nim jego bratanek Ignacy. Kolejnym właścicielem stał się w 1782 r. angielski kupiec Aleksander Gibsone, który odstąpił dobra rodzinie Keyserlingków. W 1827 r. nastąpił podział klucza na oddzielne majątki wejherowski i rzucewski. Ten ostatni przeszedł drogą mariażu do rodziny Below, w posiadaniu której pozostał do 1945 r. Pałac, wzniesiony w 1845 r., stanowi kolejną siedzibę w tym samym miejscu. Zaprojektowany przez Augusta Friedricha Stülera z Berlina dla Gustawa von Below, jako neogotycki, nawiązujący formą do warownego zamku położonego na nadmorskim klifie, w typie modnej wówczas siedziby romantycznej. Bryła o licowanych ceglą elewacjach, składa się z dwóch skrzydeł: zach., piętrowego z niewysoką wieżą oraz z wsch., trójkondygnacyjnego, ujętego w narożach wieżyczkami, z dominantą w narożniku pn.- wsch. w formie wyższej wieży. W trakcie przednim skrzydła zach. mieści się obszerna sień nakryta sklepieniem sieciowym, ze zwornikami zdobionymi kartuszami herbowymi. W wieży zach. odtworzona dawna biblioteka z ekspozycją dotyczącą historii włości, także z pamiątkami rodzinnymi. Od strony pn. połączony z pałacem tzw. Domek Myśliwski.

Obszerny park usytuowany na skarpie opadającej w stronę Zatoki Puckiej, z licznymi okazami starodrzewu m.in. szpalerem grabowym, według tradycji został założony w czasach króla Jana III Sobieskiego, podobnie jak czterorzędowa aleja lipowa, prowadząca wzdłuż brzegu aż do Osłonina. Na pd. od parku, na stoku wysokiego brzegu zachowały się ruiny kaplicy grobowej rodziny Below.

Na pn. od zespołu pałacowo-parkowego dotrwała część zabudowań folwarku, skupionych pierwotnie wokół 2 dziedzińców gospodarczych.

6.3.7. Zabytki techniki

Latarnie morskie

L.P.	GMINA	ADRES	OBIEKT	NR REJESTRU
1.	Jastarnia	Jastarnia, ul.	latarnia	
2.	Hel	Hel, ul. Bałtycka 2-7	Zespół latarni morskiej (latarnia, dom latarników, zabudowania gospodarcze, fundament starej latarni, maszt sygnalizacyjny, piwniczki ziemne, budynek inwentarski)	1754
3.	Władysławowo	Rozewie, ul. L. Wzorka 1-5, ul. Rozewska 15	Zespół latarni morskiej I (latarnia I, dom latarnika, dom wielorodzinny dla latarników, piekarnia/wędzarnia, stodoła, syrenownia, maszynownia z kominem. Zespół latarni morskiej II (latarnia z budynkiem dla latarników, budynek gospodarczy, stodoła. Zieleń komponowana (aleje dojazdowe, aleja łącząca teren obu latarni, szpaler przy latarni II).	574

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Zespół latarni morskiej w Helu, ul. Bałtycka 2-7**Latarnia****Dom latarników**

W skład zespołu wchodzi latarnia wzniesiona w 1942 r. oraz dom latarników z zapleczem gospodarczym (budynek gospodarczy, piwniczka). Tradycja funkcjonowania latarni morskiej w Helu jest wielowiekowa. Najstarsza to odnotowana w dokumentach w XVII w. w formie żurawia studziennego z podnoszonym paleniskiem, kolejna wzniesiona jako maszt, a w 1732 r. zbudowana drewniana wieża. Pierwsza murowana konstrukcja została ukończona w 1827 r. Założona na rzucie koła, była wyposażona w 6 lamp olejowych, zamienionych w 1926 r. na naftową o 4 soczewkach. Otynkowana, pomalowana w 1929 r. w czerwono-białe pasy, w 10 lat później została wysadzona podczas obrony Helu. Obecną wzniesiono w 1942 r., z przesunięciem na pd.-wsch. od pierwotnej latarni.

Zespół latarni morskich w Rozewiu**Zespół latarni I, ul. L. Wzorka 1-5****Zespół latarni II, ul. Rozewska 15**

Wielowiekowa tradycja działania tutejszej latarni położonej na wysokim klifie nadmorskim, spowodowała wzniesienie w 1822 r. obecnej latarni I. Murowana, kamienno-ceglana, ze stalową latarnią, pierwotnie była zaopatrzona w lampy olejowe, w 1866 r. otrzymała aparat soczewek Fresnela I klasy, a w 1877 r. lampy naftowe. W celu poprawy rozpoznawalności sygnału świetlnego, w 1875 r. zbudowano latarnię II, działającą do 1910 r. Po modernizacji latarni I,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

podwyższonej o 5 m i zastosowaniu światła elektrycznego, wyłączono latarnię II. W zespołach obu latarni zachowały się liczne budynki techniczne i gospodarcze, a także staranna oprawa komponowanej zieleni scalająca zespoły. W historii latarni zapisała się rodzina Wzorków, trzech pokoleń latarników pracujących od 1920 do 1980 r. Ponadto z rozewską latarnią związana jest postać Stefana Żeromskiego, który podobno pracował tu nad powieścią "Wiatr od morza". Od 1963 r. prezentowana jest w latarni I wystawa poświęcona latarnictwu morskemu.

6.3.8. Fortyfikacje

Strategiczne położenie powiatu puckiego z długą linią brzegową wpisało w jego dzieje konieczność rozmieszczenia na całym obszarze skutecznego systemu umocnień.

Od czasów średniowiecza ufortyfikowanym ośrodkiem był Puck, który otrzymał w 2. połowie XIV w. umocnienia w formie wałów i fos oraz niewielki krzyżacki zamek, a w XV w. mury obronne z 4 bramami. Po 1632 r. fortyfikacje zostały zmodernizowane według projektu Jana Pleitnera, co pozwoliło na utrzymanie miasta w trakcie działań drugiej wojny szwedzkiej. Decyzją króla Władysława IV przystąpiono do budowy portu u nasady Półwyspu Helskiego, którego miały bronić 2 fortele Władysławowo i Kazimierzowo, wzniesione w 1635 r.

Półwysep Helski. W 1929 r. wydzielono wsch. część mierzei na cele wojskowe, a w 1936 r. ustanowiono dekretem prezydenta **Rejon Umocniony Hel**.

Budowę portu wojennego w Helu rozpoczęto w 1931 r., powstał basen z falochronami i nabrzeżami, w 1933 r. rozpoczęto budowę magazynów min morskich, zagłębionych w ziemi oraz budynek trotylami. Następnie wzniesiono zbiorniki na paliwo, elektrownię, magazyn torped w 4 schronach oraz magazyny amunicji. Od strony Zatoki powstało 11 podziemnych hal. Wszystko łączyła kolej wąskotorowa.

Podstawą obrony Półwyspu miała być artyleria nadbrzeżna. **Baterie nr 32 i 33** grecka (nierozbieralna) i duńska (rozbieralna na 2 jednostki marszowe), z 1931 r. Otrzymały po 2 stanowiska ogniowe i 2 schrony. W 2011 dzięki inicjatywie Muzeum Obrony Wybrzeża w Helu odkopana odnowiona; greckiej zasypano schrony.

Bateria nr 31 im. H. Laskowskiego. Wzniesiona w 1935 r., na miejscu dawnego kąpieliska, wyposażona w najnowocześniejsze działa kal. 152,4mm, produkcji szwedzkiej firmy Bofors. Osadzona w monolitycznym bloku betonowym, kryjącym stanowiska ogniowe, z niszami na magazyny amunicji i z 2 windami transportowymi. W rejonie baterii wzniesiono 2 wieże z dalmierzami oraz schron amunicyjny. Po działaniach wojennych ocalały 3 działa.

Stale baterie przeciwlotnicze. Od 1933 r. czynne były 3 dwudziałowe baterie zlokalizowane na wydmach w rejonie cypla, portu wojennego i Helu Boru. Obecnie wszystkie zachowały się i są dostępne.

Hel Bór, bateria nr 34. Zlokalizowana od strony morza, w pobliżu baterii greckiej. Miała zostać wyposażona w 4 szwedzkie działa, które już nie dotarły. Po zatopieniu niszczyciela Gryf, przetransportowano z niego działa na stanowisko baterii. W 2006 r. odkryto betonową podstawę, częściowo teraz wyeksponowaną.

Ośrodek Oporu Jastarnia. Powstał od wiosny do września 1939 r. jako zespół 4 ciężkich schronów o nazwach: Sabała, Sęp, Sokół i Saragossa (Saratoga). Schrony przetrwały działania wojenne, zostały odnowione w latach 2004-2005, w schronie Sokół znajduje się Skansen Fortyfikacji.

Fortyfikacje niemieckie. W 1941 r. powstała jedna z największych baterii nadbrzeżnych Schleswig-Holstein, położona w najszerszym miejscu półwyspu. Składała się z 3 stanowisk ogniowych z magazynami amunicji, pomieszczeniami technicznymi i koszarami dla załogi. Do obsługi zamontowano specjalny dźwig na suwnicy, a obok wieżę żelbetonową nakrytą kopułą z dalmierzem. W czasach dzisiejszych w wieży i w stanowisku ogniowym mieści się Muzeum Obrony Wybrzeża. **Baterie przeciwlotnicze** zostały zamontowane w Helu, Helu Borze i Jastarni. Wyposażono je w zaplecze techniczne oraz schron dalmierza. Helskie baterie są niedostępne lecz zachowały się w Jastarni.

Fortyfikacje po 1945 r.

Powstały w programie systemu artyleryjskiej obrony Wybrzeża jako **Baterie Artylerii Stałej** (tzw. BAS) zlokalizowane w głównych portach nadbałtyckich. Helska bateria stopniowo była rozbudowywana o kolejne obiekty zaplecza, a obecnie znajduje się w niej placówka Muzeum Obrony Wybrzeża, eksponująca działą z parasolem maskującym. W Rozewiu, na wysokim klifie, znajduje się kolejna bateria BAS, zainstalowana w 1951 r. Poza stanowiskiem na działą, w przyziemiu umieszczono schron dla załogi, a obok obiekty zaplecza.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Część z powyższych umocnień została wpisana do rejestru zabytków województwa pomorskiego w 1999 r., **pod nr rejestru 1693**. Decyzja o wpisie obejmuje zarówno polskie umocnienia z lat 1931-1939 w Helu i Jastarni, jak również fortyfikacje niemieckie.

6.3.9. Zielen komponowana

Elementy zieleni komponowanej stanowią bardzo ważny czynnik akcentujący elementy składowe kompozycji krajobrazu kulturowego. Znajdziemy je zarówno w obsadzeniu historycznych dróg (nadmorska droga Krokowa-Żamowiec). Ponadto występują w otoczeniu bryły kościołów, zarówno tych o metryce średniowiecznej (zespół klasztoru i kościoła w Żamowcu), realizacje nowożytne (Mechowo, Strzelno) oraz współczesne (Władysławowo). Komponowana zieleni akcentuje tereny cmentarzy, zwłaszcza tych nieczynnych, ewangelickich, rozrzuconych wśród rozłogu pól (cmentarz w Brzynie). Znajdziemy ją w otoczeniu kapliczek przydrożnych (kapliczki w Tupadłach, Strzelnie). Także zespoły dworskie i pałacowe z folwarkami wyróżniają się w krajobrazie wysoką zielenią parków, alei dojazdowych, czy szpalerów granicznych (Krokowa, Kłanino, Celbowo, Rzucewo, Sławutówko). Obecnie zieleni komponowana jest bardzo zagrożona, zwłaszcza w przypadku obsadzeń drogowych, z powodu nasilenia ruchu samochodowego na dawnych wąskich drogach. Nie zawsze też jest odpowiednio chroniona w planach rewitalizacji parków dworskich, zwykle dostosowywana do nowej funkcji zespołu (wycinki pod parkingi i nowe obiekty).

6.3.10. Zabytki archeologiczne

Najważniejszym zabytkiem archeologicznym powiatu puckiego jest park kulturowy „**Osada Łowców Fok w Rzucewie**”, pochodząca z V – II tys. p.n.e. Park został utworzony na podstawie koncepcji opracowanej w 2008 r., przez Danutę Król i Teresę Iżewska, w ramach działalności Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Obszar znajduje się na terenie Nadmorskiego Parku Krajobrazowego, Obszaru Natura 2000 i w pasie technicznym ochrony brzegu morskiego. Cały teren Cypla Rzucewskiego wpisany jest do rejestru zabytków województwa pomorskiego (na podstawie decyzji o nr rejestru 445/A). W planie zagospodarowania przestrzennego, uchwalonego w 2007 roku przez Radę Gminy Puck, zapisano utworzenie Parku Kulturowego – Osada Łowców Fok w Rzucewie.

Budowę Parku rozpoczęto we wrześniu 2012 roku. Prace finansowane były w ramach Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007 – 2013”. Środek 4.1. Rozwój obszarów zależnych od rybactwa z wyłączeniem realizacji operacji polegających na funkcjonowaniu lokalnej grupy rybackiej (LGR) oraz nabywaniu umiejętności i aktywizacji lokalnych społeczności. Osada, odkryta już w 1894 r., zlokalizowana jest nad brzegiem Zatoki Puckiej, na tzw. Cyplu Rzucewskim, zajmując teren przylegający do brzegu jeziora, które istniało w miejscu dzisiejszej Zatoki Puckiej. Położona na stoku, dzieli się na część mieszkalną na sztucznie wykonanych terasach i warsztatową, nad brzegiem jeziora. Obecnie w obrębie osady znajduje się tzw. Chata Kaszubska ze stałą wystawą eksponatów archeologicznych oraz rekonstrukcje obiektów archeologicznych (chaty) na wolnym powietrzu.

Drugim ważnym zabytkiem archeologicznym, charakterystycznym dla powiatu puckiego (decyzja o wpisie do rejestru zabytków pod nr 379/A), o znaczeniu ponadregionalnym są relikty najstarszego portu w Pucku, datowane na X-XI w., zlokalizowane są przy ujściu rzeki Płunicy, zajmując dno zach. części Zatoki Puckiej. Port to obszar około 12 ha, na którym zachowało się drewniane palowanie wzmocnione kamieniami i faszyną oraz konstrukcje skrzyniowe wypełnione mierzwą i kamieniami. Zachowane elementy stanowiły podstawę nabrzeży portowych i odchodzących od nich pomostów o szerokości około 5 m. W pobliżu pomostów odkryto także wraki łodzi i pozostałości czołna dłubanego.

Równie interesującym obiektem archeologicznym są pozostałości puckiego zamku, wpisane do rejestru zabytków pod nr 451/A

6.3.12. Zabytki ruchome

Na terenie powiatu puckiego najcenniejsze zabytki ruchome wchodzi w skład wyposażenia tutejszych kościołów, klasztoru w Żamowcu oraz pałacu w Krokowej.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Z najstarszych obiektów zachowały się w kościołach w Pucku, Strzelnie i Żarnowcu, 3 romańskie chrzcielnice, datowane na XIII w.

Z średniowiecznych ołtarzy dotrwały obecnie tylko fragmenty, przechowywane w muzeach w Warszawie i Gdańsku (ołtarz z kościoła św. Piotra i Pawła w Helu).

Architektoniczną rzeźbę średniowieczną reprezentują płaskorzeźby przedstawiające MB z Dzieciątkiem i św. Katarzynę w kościele w Żarnowcu. Wśród gotyckich figur wymienić należy 2 rzeźby Matki Boskiej przechowywane w skarbcu żarnowieckim, łączone z pomorskim warsztatem Madonn na Lwie, działającym w końcu XIV w. Najbardziej jednak znane jest przedstawienie Matki Boskiej z Dzieciątkiem w kościele w Swarzewie, pierwotnie o charakterze relikwiarzowym, wykonane około 1430 r. w warsztacie gdańskim. Wspomnieć jeszcze należy o 2 rzeźbach typu Pieta, z których znajdująca się w Żarnowcu powstała w 1. połowie XV w., a w Swarzewie w następnym stuleciu.

Zabytki snycerstwa pochodzą głównie z XVII i XVIII w., znajdziemy wśród nich przede wszystkim ołtarze o rozbudowanej dekoracji. Trzeba wspomnieć o manierystycznym ołtarzu z około 1600 r. przechowywanym w klasztorze żarnowieckim, wczesnobarokowym ołtarzu z 1623 r. w kaplicy Wejherów w Pucku, czy ołtarzach z Mechowa i Starzyna, fundacji opata oliwskiego i bocznych w Żarnowcu. Zdecydowanie wyróżnia się barokowy ołtarz główny w Żarnowcu z 1689 r., z obrazem Andrzeja Stecha przedstawiającym Zwiastowanie NMP, wzbogaconym o srebrne sukienki. Wśród obrazów najlepsze to dzieła Hermana Hana, przede wszystkim sceny Ukrzyżowania oraz Złożenia do grobu z Kaplicy Wejherów w Pucku. Wśród wytworów jego warsztatu i naśladowców wymienić można obraz z ołtarza w Jastarni, przedstawienie Ostatniej Wieczerzy z Mechowa, czy obrazy z ołtarza św. Barbary w Żarnowcu.

Zabytki złotnictwa i tkanin przechowywane są głównie w farze w Pucku i w skarbcu klasztoru w Żarnowcu. Zachowały się przykłady gotyckich paramentów (monstrancja wieżyczkowa i pacyfikał), także XVII-wiecznych fundowanych przez opata oliwskiego Aleksandra Kęsowskiego, a wykonanych w najlepszych gdańskich warsztatach.

W pałacu w Krokowej znajduje się zespół pieców oraz kominków zestawionych z różnych fragmentów. Wśród nich zachował się piec z 1738 r. wykonany z kafli o malowanych motywach dworów i pałaców oraz neorenesansowe piece z kafli reliefowych.

6.3.12. Wartości niematerialne

Mianem wartości niematerialnych określa się dziedzictwo kulturowe przekazywane z pokolenia na pokolenie, pielęgnowane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i historią, co zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej. W 2011 r. Polska przyjęła **Konwencję UNESCO z 2003 r. w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego**. Jednym z głównych celów Konwencji jest zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Toteż zalecane jest rozpoznanie i udokumentowanie zachowanych jego elementów, a także zabezpieczanie, a następnie promowanie, przede wszystkim poprzez odpowiednio przygotowaną edukację. Najważniejszymi elementami tego dziedzictwa są **zachowane tradycje oraz język, jako podstawowy nośnik przekazu**.

Obszar powiatu puckiego pod względem etnicznym to głównie Kaszuby Północne, nazywane także **Nordą**, zamieszkałe przez Kaszubów pielęgnujących swój język i zwyczaje. Tutejszy język nie jest jednorodny dialektycznie, a najważniejszy podział uzależniony jest od miejsca zamieszkania. **Belocy** to mieszkańcy Kępy Puckiej i Swarzewskiej, na Półwyspie Helskim zamieszkują głównie **Rybacy**. Obecnie nastąpiły znaczne zmiany, zarówno z powodu migracji ludności po ostatniej wojnie, jak i przemian współczesnego życia, lecz tradycja jest nadal żywa i w ostatnich latach świadomie pielęgnowana i promowana. **Język kaszubski**, prześladowany w okresie germanizacji tego regionu, jak i tępiony za czasów komunistycznych, jest obecnie nauczany w niektórych szkołach powiatu. Również nazwy geograficzne na tablicach informacyjnych poszczególnych miejscowości są dwujęzyczne (polski i kaszubski). Kaszubi w odróżnieniu od mieszkańców innych regionów, mogą pochwalić się **literaturą** we własnym języku. Pierwszym Kaszubem piszącym w rodzimym języku był Florian Ceynowa. Jeszcze, za jego życia narodził się inny znany autor dzieł kaszubskich Hieronim Derdowski.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Ważne są również miejscowe **tradycje i przekazy ustne**: m.in. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie. Kaszubi z powiatu puckiego we wszystkich dziedzinach życia podkreślali swoje związki z Bałtykiem, czyli Wielkim i Małym Morzem (Zatoka Pucka). Zwłaszcza charakter wykonywanej pracy mieszkańców zaważyły na miejscowych zwyczajach i życiu codziennym. Zjawisko **maszoperii**, zawodowych grup z określonymi zasadami pracy na morzu, to także sposób obrony przed nieprzewidywalnym żywiołem. Brzeg morski dzielony był na odcinki (tonie), a sprzęt znakowano merkami, przypisanymi do właścicieli. Maszoperiami nazywano także potocznie miejsca spotkań i wspólnej pracy, obecnie to określenie spotykamy w nazwach restauracji czy sklepów.

Wśród uroczystości wskazać trzeba **pielgrzymki wodne**, dzień patronów św. Piotra i Pawła, który rybacy od wieków czcili uroczystą mszą. Część z nich przypląwała wówczas do Pucka aby w tutejszej farze wziąć udział w nabożeństwie. Od 1981 r. organizowana jest pielgrzymka łodziowa podjęta staraniem proboszcza z Kuźnicy ks. Gerarda Markowskiego i znanego szkutnika Aleksandra Celarka z Chałup. W odległości 2 mili od Pucka małe łodzie dobijają do kutrów, a wówczas odbywa się wspólna modlitwa. Po powrocie do Pucka odprawiana jest msza, a po niej imprezy artystyczne na tutejszym rynku.

Nie brakowało wówczas miejscowych potraw, wśród których królowały **ryby**. Były one przygotowywane na różne sposoby: gotowane, solone, suszone i pieczone na żarze. Tradycyjna tutejsza kuchnia to także kluski ziemniaczane z makiem, gotowane suszone owoce z kluskami, ziemniaki, maślanka i chleb. Pito kawę zbożową lub herbatę miętową z makiem. Ulubioną używką do dzisiaj **pozostaje tabaka**. Destylowano także rybackie wino z octu, cukru i goździków.

Tradycyjną **kuchnię kaszubską** spotkać można nie tylko w prywatnych domach ale także w licznych restauracjach. Urządzane obecnie na wzór dawnych karczm, często w zabytkowych chatach rybackich, z wystrojem nawiązującym do dawnych wnętrz, przyciągają turystów całego kraju, nie tylko w sezonie letnim.

Strój Kaszubów z Nordy to znany głównie świetlicowy, czyli odświętny. Rybacy preferowali kolor modry, a nie czarny, który już później, w XX w. był przyniesiony z zachodnich Kaszub.

Wśród Kaszubów wielką popularnością cieszyło się **rzemiosło**. Zarówno rzeźbiarstwo, którego znanym przedstawicielem był Leon Golla, malowidła na szkle, wykonywane przez Annę Bassma, czy hafciarstwo. Pucki ośrodek hafciarski powstał w okresie międzywojennym, na kursach przy parafiach w Swarzewie i Pucku. Dominuje w nim barwa niebieska w 3 odcieniach oraz czarny, żółty, zielony i czerwony. Motywy to morskie fale, gwiazda morska i mikołajek morski (Bronisława Plińsk, 1935 r). Charakterystycznymi wyrobami miejscowymi są tabakerki, wykonywane głównie z rogu.

6.3.13. Zasoby muzealne (muzea, regionalne izby pamięci, skanseny)

Na terenie powiatu puckiego działają liczne muzea i placówki kultury, przybliżające dzieje regionu związanego z tradycją morską i rybacką. Wśród nich największe to **Muzeum Ziemi Puckiej im. Floriana Ceynowy w Pucku** prezentujące ekspozycję archeologiczno-historyczną poświęconą Ziemi Puckiej i etnograficzną dotyczącą obszaru Północnych Kaszub. Oddziałem Muzeum jest **Zagroda Gburska i Rybacka w Nadolu** nad Jeziorem Żarnowieckim, wprawdzie położona już na terenie sąsiedniego powiatu wejherowskiego lecz prezentująca także eksponaty z terenu ziemi puckiej. Zgromadzono w niej obiekty mieszkalne i gospodarcze z wyposażeniem, a także narzędzia rybackie i rolnicze.

We **Władysławowie**, przy ul. Morskiej 6 znajduje się **Centrum Pamięci Gen. J. Hallera i Błękitnej Armii**, poświęcone generałowi, jego rodzinie i historii Błękitnej Armii. Ponadto Izba Pamięci Portu dokumentuje dzieje portu i rybołówstwa we Władysławowie, a Galeria Morska we Władysławowie prezentuje wystawy sztuki współczesnych twórców.

W **Muzeum Latarnictwa w Rozewiu** prezentowana jest ekspozycja rozwoju konstrukcji latarni morskich od czasów starożytnych do dzisiaj, ponadto modele kilku polskich latarni i ich rozmieszczenie. Wśród eksponatów znajduje się obrotowy stół z soczewką Fresnela, który był źródłem światła w latarni Stilo oraz układ optyczny składający się z 20 reflektorowych żarówek umieszczonych po 10 na dwóch obrotowych panelach. W budynku sąsiednim znajduje się stara maszynownia oraz tablica poświęcona Stefanowi Żeromskiemu, a obok pomnik – popiersie pisarza.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Zabytkowa chata rybacka w **Jastarni, ul. Rynkowa 10**, pochodzi z 1881 r., a zgromadzono w niej wyposażenie domowe oraz sprzęty rybackie. **Muzeum pod Strzechą w Jastarni, ul. Mickiewicza 115** odtworzyło typową izbę rybacką z początku XIX w., a Bosmanat portu w Jastarni zgromadził dawny sprzęt rybacki.

Muzeum Rybołówstwa w Helu usytuowane w gotyckim kościele prezentuje stałą wystawę poświęconą dziejom rybołówstwa w Zatoce Gdańskiej. Obok muzeum zgromadzono także stare łodzie rybackie.

Muzeum Obrony Wybrzeża w Helu mieści się w kilku odrestaurowanych obiektach militarnych, natomiast wzdłuż wybrzeża pn. prowadzi szlak fortyfikacji opatrzony planszami przedstawiającymi historię poszczególnych jednostek, ich plany i fachowe opisy.

Muzeum Regionalne w Krokowej zgromadziło eksponaty związane z rodziną Krockow, dawnymi właścicielami majątku oraz z historią miejscowości. Nieco pamiątek rodzinnych znajdziemy również w **pałacu w Krokowej**, a w odtworzonej bibliotece **pałacu w Rzucewie** prezentowana jest wystawa poświęcona rodzinie Below, dawnym właścicielom majątku.

6.3.14. Prawna ochrona zabytków

Formami prawnej ochrony zabytków jakie przewiduje ustawa jest **wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego i ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.**

a. rejestr zabytków

Rejestr zabytków obejmuje zabytki nieruchome architektury i budownictwa, zabytki nieruchome archeologiczne oraz zabytki ruchome.

Obecnie rejestr zabytków nieruchomych architektury i budownictwa powiatu puckiego obejmuje głównie zabytki sakralne, zespoły dworsko-parkowe z folwarkami, charakterystyczne dla powiatu latarnie morskie oraz przykłady najstarszego budownictwa mieszkaniowego. Rejestr ten zawiera 59 pozycji (luty 2016 r.). Część z tych pozycji obejmuje kilka decyzji o wpisie do rejestru, wydawanych w różnym czasie od 1962 r., co zazwyczaj wiązało się z nowymi ustaleniami naukowymi, rozszerzeniem ochrony konserwatorskiej na kolejne obiekty w zespole (zespół pałacowo-parkowy w Krokowej, zespół latarni morskich w Rzucewie) lub łączeniem kilku obiektów zespołu w jedną całość.

Jeden z obiektów wpisanych do rejestru zabytków już nie istnieje, jest to budynek mieszkalny położony w Jastrzębiej Górze przy ul. Kaszubskiej 2 (nr rejestru 1526). Skreślenie z rejestru tego zabytku pozostaje w kompetencjach Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie.

Rejestr zabytków nieruchomych archeologicznych liczy 33 decyzje, które obejmują zabytki archeologiczne takie jak osady otwarte (np. Brzyno, Osłonino, Puck), grodziska (Sobieńczyce, Tyłowo), cmentarzyska płaskie (np. Minkowice, Bładzikowo), kurhan w Osłoninie, a także port w Pucku i kompleks osadniczy w Rzucewie.

Rejestr zabytków ruchomych powiatu puckiego obejmuje wyposażenie 9 kościołów (Jastarnia, Krokowa, Mechowo, Puck, Starzyno, Strzelno, Swarzewo, Tyłowo, Żamowiec) oraz jednego pałacu (Krokowa). W wyposażeniu kościołów najbogatsze zbiory znajdują się w klasztorze w Żarnowcu (kościół i skarbiec), a także w farze w Pucku.

b. parki kulturowe

Na terenie powiatu puckiego znajduje się jeden z czterech parków kulturowych województwa pomorskiego (2015 r.) lecz jedyny park archeologiczny. Obszar Cypla Rzucewskiego wpisany został do rejestru zabytków województwa pomorskiego (na podstawie decyzji o nr rejestru 400/A i 445/A). W planie zagospodarowania przestrzennego, uchwalonym w 2007 roku przez Radę Gminy Puck, zapisano utworzenie Parku Kulturowego – Osada Łowców Fok w Rzucewie. W dniu 18.03.2008 r. Rada Gminy przyjęła uchwałą utworzenie parku. Park Kulturowy w Rzucewie został otwarty 13.03.2013 r.

6.4. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla powiatu

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Na terenie powiatu puckiego zachowały się obiekty zabytkowe wyróżniające się nie tylko w skali regionu ale także kraju. Z pewnością są to unikalne zabytki archeologiczne takie jak relikty średniowiecznego portu w Pucku czy leżąca w pobliżu miasta Osada Łowców Fok w Rzucewie, unikalne świadectwo najstarszych dziejów ziemi puckiej. Z drugiej strony powiat pucki może poszczycić się znakomitymi przykładami architektury średniowiecznej, takiej jak klasztor żarnowiecki czy fara w Pucku. Nie zabrakło przykładów rezydencjonalnej architektury świeckiej, wśród której trzeba wymienić zespół pałacowo-parkowy w Krokowej, czy w Kłaninie. Klimat nadmorski budują zarówno pozostałości zabudowy w formie domów rybackich, zachowanych głównie w Helu, Jastarni czy Dębках, także sylwety latarni morskich w Helu i Rozewiu, z całym zapleczem technicznym oraz lotniskowe budynki Jastrzębiej Góry czy Juraty pochodzące głównie z dwudziestolecia międzywojennego. Duży potencjał tkwi także w zabytkach militarnych, stosunkowo niedawno udostępnionych, a obecnie stopniowo remontowanych i opracowywanych od strony informacyjnej. Z pewnością w przyszłości zespół fortyfikacji może stać się jednym z ciekawszych walorów powiatu, zasługujących na utworzenie parku kulturowego.

6.5. Obiekty postulowane do wpisu do rejestru zabytków

Wśród zabytków powiatu puckiego na objecie ochroną prawną z pewnością zasługuje kilka cennych obiektów. Wśród nich należy wymienić **układ ruralistyczny wsi Rewa**, który jest przykładem dobrze zachowanej nowożytnej lokacji typu rzędownego. Wśród obiektów sakralnych na wpis zasługują **kościół w Strzelnie**, neogotycka **świątynia w Kuźnicy** na Półwyspie Helskim, a także **kościół w Mrzeżynie**, jedyny prezentujący formę modernistyczną. Przyszłość tego ostatniego pozostaje niepewna, po wybudowaniu w sąsiedztwie nowego obiektu.

Ponadto w rejestrze zabytków warto byłoby umieścić zachowane przykłady dawnego budownictwa mieszkalnego, takie jak **chata w Smolnie przy ul. Puckiej 33**, wzniesiona w konstrukcji szkieletowej czy XIX-wieczne **dwory w Celbowie, Ostoninie** oraz **Tytowie**.

Z obiektów gospodarczych należy wskazać zabudowania **folwarku w Celbowie** oraz niezwykle okazały magazyn zbożowy w **Ostoninie**.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

7. OCENA STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO Z ANALIZĄ SZANS I ZAGROŻEŃ SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>Wysoka ranga artystyczna i historyczna zabytków powiatu puckiego:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Układy urbanistyczne historycznych miast nadmorskich Pucka i Helu 2. Układy ruralistyczne wsi o metryce średniowiecznej (Mechowo, Starzyno, Żarnowiec) i nowożytnej (Karwieńskie Błota, Rewa) 3. Obiekty archeologiczne o znaczeniu ponadregionalnym (Port w Pucku, Osada Łowców Fok w Rzucewie) 4. Zabytki sakralne z zachowanym wyposażeniem o znaczeniu ponadregionalnym m (zespół klasztoru w Żarnowcu, kościół p.w. św. Piotra i Pawła w Pucku) 5. Wpisana w krajobraz architektura kapliczek przydrożnych (gmina Puck, Jastarnia i Władysławowo) 6. Cmentarze przykościelne i położone wśród rozłogu pól, z komponowaną wysoką zielenią 7. Architektura zabudowy miasta Pucka prezentująca formy od barokowej po modernistyczną 8. Tradycyjne budownictwo wiejskie, w tym wsi rybackich, zachowane w cyklu rozwojowym od chaty rybackiej w konstrukcji szkieletowej, przez jej wersję ceglana po dom z erklem lub wystawką 9. Charakterystyczne typy obiektów użyteczności publicznej: szkół, dworców, leśniczówek 10. Zespoły pałacowe i dworsko-parkowe z 	<p>Niewielkie znaczenie zagadnienia ochrony zabytków w planowaniu rozwoju powiatu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nie uwzględnianie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego historycznego rozplanowania miast 2. Zezwolenie na wprowadzanie nowej zabudowy na terenach wiejskich, zacierającej historyczne układy, zwłaszcza w przypadku wsi owalnicowych i rzędowych 3. Zbyt mała promocja na forum ogólnopolskim wyjątkowych w skali kraju zabytków archeologicznych 4. Duże koszty bieżących remontów architektury oraz utrzymania w dobrym stanie zabytków ruchomych wymagających ciągłych prac konserwatorskich 5. Remonty wykonywane sposobem gospodarczym bez odpowiednich materiałów i nadzoru konserwatorskiego 6. Cmentarze przykościelne zamieniane w parkingi wykładane betonowymi płytami. Cmentarze poza wsiami najczęściej zaniedbane 7. Przebudowy i remonty bez nadzoru konserwatorskiego, nie uwzględniające historycznej formy i detalu obiektu 8. Wprowadzanie ociepleń elewacji, stosowanie materiałów nie dostosowanych do charakteru obiektów, a także wymiana stolarki okiennej i drzwiowej nie uwzględniającej pierwotnego podziału, wykonanej z PCV 9. Zmiana funkcji obiektów publicznych na mieszkalne połączona z rozbudową bryły (kształty dachu), podziałem wnętrza, usunięciem wyposażenia (piece, schody) 10. Nieprawidłowo sformułowane umowy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

<p>folwarkami (głównie gminy Krokowa i Puck)</p> <p>11. Obiekty techniki z zespołami latarni morskich (Hel i Rozewie)</p> <p>12. Obiekty militarne (Rejon Hel, Ośrodek Oporu Jastarnia)</p> <p>13. Zieleń komponowana alei przydrożnych</p> <p>14. Dziedzictwo niematerialne (nazwy geograficzne, język kaszubski, tradycja świąt-pielgrzymki łódzowe, kuchnia regionalna)</p>	<p>sprzedaży lub dzierżawy nie uwzględniające obowiązków i terminów prac remontowych</p> <p>11. Rozbiórki wymagających remontu obiektów zaplecza gospodarczego w zespołach latarni</p> <p>12. Mały udział środków państwowych w remontach obiektów militarnych</p> <p>13. Wycinanie starych alei przydrożnych w związku z nasileniem ruchu samochodowego na wąskich historycznych drogach</p> <p>14. Chaos informacyjny zakłócający odbiór obrazu kulturowego (reklamy, tandeta pamiątek)</p>
--	---

SZANSE	ZAGROŻENIA
---------------	-------------------

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

<ol style="list-style-type: none"> 1. Utworzenie różnych źródeł finansowania prac prowadzonych przy obiektach zabytkowych (fundusze samorządowe, regionalne, państwowe i unijne) 2. Funkcjonowanie w świadomości społecznej prawidłowo odnowionych zabytków jako wzorców oraz elementów zwiększających atrakcyjność miast i wsi (zespół pałacowo-parkowy w Krokowej, Osada Łowców Fok w Rzucewie) 3. Zorganizowanie poradnictwa w zakresie prawidłowego prowadzenia remontów dla właścicieli obiektów zabytkowych 4. Nadanie zabytkom statusu produktu turystycznego, głównie w turystyce tematycznej (szlaki historyczne: cysterski, latami morskich, militarny) 5. Propagowanie miejscowej tradycji Północnych Kaszub (Norda) w jej wielowątkowym wydaniu (np. tradycyjne budownictwo przyjęte w Helu, wprowadzanie miejscowych nazw: np. maszoperia, np. lansowanie kaszubskiej kuchni) 6. Wsparcie amatorskich badaczy przeszłości publikujących w sieci internetowej historie obiektów, prezentujących archiwalia (np. Pomorskie Forum Eksploracji) 7. Popularyzacja wydawnictw związanych z historią regionu i ochroną zabytków 8. Wykorzystywanie mediów i systemów informatycznych w popularyzacji miejscowej historii i tradycji 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Duża ilość obiektów zabytkowych wymagających kosztownych prac konserwatorskich 2. Przy wprowadzeniu nowej funkcji obiektu zabytkowego nie uwzględnienie jego historycznej formy i zastosowanych materiałów 3. Brak fachowego poradnictwa przy przygotowaniu prac remontowych obiektów zabytkowych (termoizolacje, pokrycia dachu, kolorystyka) 4. Niedostateczne zabezpieczenia obiektów zabytkowych (systemy ochrony przeciwpożarowej, przeciwwłamaniowej i stałego monitoringu) 5. Niewłaściwe regulacje prawne umożliwiające niekontrolowaną zabudowę obszarów cennych krajobrazowo i kulturowo (chaos w miejscowościach letniskowych – Dębki) 6. Kadra rzemieślnicza nie obeznana z tradycyjnymi technikami budowlanymi (stosowanie technik współczesnych niszczących charakter obiektów) 7. Brak wiedzy o obiektach zabytkowych poddawanych remontom (niekorzystne przebudowy poniatówek) 8. Brak koniecznych uzgodnień co do obiektów podlegających ochronie (ujętych w gminnej ewidencji zabytków)
---	---

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zakłada, że Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Puckiego będzie stałym elementem składowym polityki powiatu. Władze powiatu staną się koordynatorem działań państwowych i

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

samorządowych, angażując w także inne podmioty, w tym czynniki społeczne. Wdrożenie Powiatowego Programu poprzez wykonanie wskazanych zadań, pomoże w realizacji celów określonych przez ustawodawcę.

8.1. Cel programu.

Głównym celem strategicznym Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Puckiego na lata 2016-2019 będzie:

OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU PUCKIEGO

Przedstawiona powyżej diagnoza stanu dziedzictwa kulturowego oraz odniesienie do obowiązujących opracowań strategicznych pozwala na sformułowanie priorytetów w perspektywie wieloletniej. Dla powiatu puckiego proponowane są następujące priorytety, realizowane przez kierunki działań i zadania.

8.2. Priorytety programu:**Priorytet I.**

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu.

Priorytet II.

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet III.

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja.

Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach stanowiących własność powiatu według długofalowego programu • Dofinansowanie prac remontowo- konserwatorskich przy obiektach nie stanowiących własności powiatu, na mocy odpowiedniej uchwały obejmujących zabytki nieruchome i ruchome oraz archeologiczne • Poszukiwanie i wykorzystywanie środków zewnętrznych na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich (nowe fundusze i programy: fundusz norweski, Europejski Fundusz Morski i Rybacki 2014-2020) • Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed działaniem niepożądanym (montaż instalacji alarmowych przeciwpożarowych, antywłamaniowych) • Przeciwdziałanie rozbiórkom obiektów przemysłowych i zabytków techniki poprzez wyszukiwanie dla nich nowych funkcji (rozbiórka mleczarni w Pucku) • Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni komponowanej (parki wiejskie i miejskie, nieczynne cmentarze, obsadzenia dróg) • Przygotowanie planu systematycznych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych w systemie rocznym
Podjęcie działań zwiększających	<ul style="list-style-type: none"> • Bieżące prace porządkowe przy zabytkach i ich otoczeniu (zespół latarni morskiej w Helu, zespół umocnień w Helu) • Poszukiwanie nowej funkcji dla zaniedbanych i opuszczonych

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

atrakcyjność zabytków na potrzeby turystyczne i edukacyjne	<p>zabytków (pałac w Sulicicach, magazyn zbożowy w Osłoninie)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Określenie zasad i monitorowanie w zakresie umieszczania szyldów, reklam i znaków informacyjnych, zwłaszcza w miejscowościach popularnych turystycznie • Iluminacja najcenniejszych zabytków powiatu • Opracowanie planu wprowadzania małej architektury i zieleni, a także nawierzchni ulic i placów w zabytkowych centrach miast i wsi
Opracowanie działań związanych z tworzeniem nowych miejsc pracy	<ul style="list-style-type: none"> • Szkolenie osób bezrobotnych w zakresie budownictwa i rzemiosła tradycyjnego (zanikające zawody) • Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w obiektach zabytkowych lub oferujących tradycyjne produkty regionalne • Opieka nad regionalnymi muzeami, skansenami i izbami pamięci

Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Kierunek działań	Zadania
Współpraca z gminami w zakresie opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznej.	<ul style="list-style-type: none"> • Egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego • Określenie we współpracy z gminami kierunków rozwoju miejscowości o metryce historycznej: wskazanie terenów pod planowane inwestycje uwzględniających zwłaszcza zabytkowe układy przestrzenne • Wytypowanie miejscowości wymagających ochrony sylwety historycznej, zwłaszcza w rejonie nadmorskim: Rewa, Mechelinki, Puck, Swarzewo, miejscowości Półwyspu Helskiego (zagrożenie masztami telefonii cyfrowej, farmami wiatraków) • Na terenach miast wskazanie możliwości uzupełnień zabudowy typu plombowego, uwzględniających historyczny kontekst w zakresie gabarytów (zarówno miasta historyczne Hel i Puck, jak i o nowszej metryce Jastarnia i Władysławowo) • Ochrona zieleni komponowanej, zwłaszcza alei przydrożnych i zieleni wysokiej dawnych cmentarzy oraz zespołów dworsko-parkowych (np. aleja Osłonino- Rzucewo, aleja w Mostach)
Priorytet III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja.	
Kierunki działań	Zadania

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Szeroki system informacji o zabytkach powiatu	<ul style="list-style-type: none"> • Utworzenie zakładki poświęconej ochronie zabytków na stronie internetowej powiatu (poradnik dla właścicieli i użytkowników zabytków) • Opracowanie mapy powiatowej zabytków
Specjalistyczne rozpoznanie obiektów i zespołów zabytkowych	<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring sporządzania gminnych ewidencji zabytków i gminnych programów opieki nad zabytkami • Wspieranie we współpracy z gminami prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, krajobrazowe, katalogi typów budownictwa regionalnego i detalu architektonicznego)
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie cyklu szkoleń dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych z zakresu standardów remontowo-konserwatorskich oraz możliwości pozyskiwania funduszy • Popularyzacja i nagradzanie dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych (np. konkurs na najlepszych użytkowników) • Patronat nad pracami studenckimi z dziedziny historii regionu i prac konserwatorskich (licencjaty, magisterskie) • Wprowadzenie zagadnień z zakresu ochrony zabytków do edukacji szkolnej (warsztaty tematyczne, zajęcia w zielonych szkołach np. Osada Łowców Fok w Rzucewie, klasztor w Żarnowcu z tamtejszą szkołą)
Promocja regionalnego służąca stworzeniu produktów turystycznych	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie tematycznych szlaków turystycznych wykorzystujących obiekty zabytkowe (obok funkcjonującego szlaku cysterskiego, militarnego i latarni morskich, szlak dworów i pałaców, zabytków techniki, leśniczówek, itp.) • Łączenie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych) z promocją obiektów gastronomiczno-hotelowych w budowlach zabytkowych (restauracje, hotele, agroturystyka: Rewa, Mechelinki, Rzucewo, Krokowa, Karwieńskie Błota, Hel, Swarzewo) • Organizacja imprez sezonowych w obrębie obiektów zabytkowych (Puck - Belonada, - pielgrzymka łodziowa dzień św. Piotra i Pawła oraz odpust na rynku puckim, Żarnowiec - Jarmark Cysterski, Jastarnia - Sobótka)

9. MECHANIZMY I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA.

Źródła finansowania	Przedmiot finansowania
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Program „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego”: <ul style="list-style-type: none"> • Ochrona zabytków

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie działań muzealnych • Kultura ludowa i tradycyjna • Ochrona zabytków archeologicznych • Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego • Miejsca pamięci narodowej <p>Program „Dziedzictwo Kulturowe”:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego • Konserwacja i zabezpieczenie obiektów muzealnych • Konserwacja i rewaloryzacja zabytków • Ochrona dziedzictwa kultury ludowej • Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych (AZP), nieinwazyjne badania archeologiczne, opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych <p>Program „Rozwój infrastruktury kultury”:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zachowanie, waloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego w ramach mecenatu Państwa • Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami (dotacje celowe na finansowanie i dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych jednostkom należącym i nienależącym do sektora finansów publicznych) • Dotacje podmiotowe dla instytucji narodowych • „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są: <u>ewidencja</u> i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski, nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt; <u>opracowanie</u>, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.
--	---

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	<ul style="list-style-type: none"> • Remonty i konserwacja obiektów sakralnych o wartości zabytkowej
Ministerstwo Środowiska – Parki Narodowe	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie Parków Narodowych wraz z muzeami przyrodniczymi • Wydatki na ochronę krajobrazu kulturowego
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	<ul style="list-style-type: none"> • Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2010 (pkt. 8.2.7.3.5) • Ochrona budownictwa tradycyjnego
Województwo Pomorskie	<p>Ochrona zabytków województwa pomorskiego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego
Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	<ul style="list-style-type: none"> • Konserwacja i remonty zabytkowych obiektów (ruchomych i nieruchomych) o ważnym znaczeniu historycznym, naukowym i artystycznym będących w złym stanie technicznym • Ratownicze badania archeologiczne • Dokumentacja konserwatorska, ewidencyjna i archeologiczna
Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów PTTK i szlaków.
Unia Europejska	<p>Fundusze strukturalne, dystrybuowane poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regionalne Programy Operacyjne • Program Operacyjny "Infrastruktura i Środowisko" • Programy „Europejskiej Współpracy Terytorialnej” • Program Operacyjny "Innowacyjna Gospodarka"

10. MONITORING I OCENA REALIZACJI PROGRAMU.

Realizacja Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Puckiego na lata 2016-2019 powinna być przedmiotem systematycznego monitorowania. Zgodnie z ustawowym wymogiem Zarząd Powiatu Puckiego sporządza sprawozdanie za dwuletni okres jego realizacji. Monitoring służy następującym celom:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

- dostarczaniu podmiotom biorącym udział w zarządzaniu miejscem lub obiektem, informacji o skuteczności prowadzonych działań ochronnych
- umożliwieniu stałej weryfikacji i ulepszania działań ochronnych
- dostarczaniu organom sprawującym nadzór nad obszarem będącym przedmiotem ochrony danych o stanie przedmiotu ochrony
- sporządzaniu okresowych raportów umożliwiających przegląd zadań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

Szczególnie ważne jest przewidzenie i określenie, w jakich przypadkach wyniki monitoringu wpłynęły na sposób sprawowania ochrony nad dobrami dziedzictwa kulturowego. Monitoring powinien być tak zaplanowany, aby umożliwiał ocenę przynajmniej takich parametrów: skuteczność ochrony (porównanie otrzymanych rezultatów z rezultatami oczekiwanymi, wyrażonymi poprzez stan ochrony), skuteczność zastosowanych środków, zmianę stanu obiektu, zagrożenie środowiskowe.

Wskaźniki określające realizację celów i priorytetów Programu:

Cel strategiczny /Priorytet	Wskaźniki
Cel strategiczny: Ochrona i kształtowanie dziedzictwa kulturowego powiatu puckiego	
Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu	Poziom wydatków budżetu starostwa na ochronę i opiekę nad zabytkami (w %)
	Liczba remontów obiektów zabytkowych dofinansowywanych z budżetu starostwa
	Liczba stowarzyszeń podtrzymujących i badających tradycje lokalne
	Liczba organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor
	Liczba obiektów zabytkowych zabezpieczonych przed włamaniem i pożarem
Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	Liczba miejscowych planów zagospodarowania w gminach, w których uwzględniono ochronę dziedzictwa kulturowego
	Liczba utworzonych parków kulturowych, skansenów, rezerwatów
	Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków
	Liczba wykonanych gminnych ewidencji zabytków oraz gminnych programów opieki nad zabytkami
Priorytet III:	Liczba zorganizowanych imprez, wydarzeń, warsztatów, szkole o tematyce związanej z dziedzictwem kulturowym
	Liczba obiektów zabytkowych pełniących funkcje turystyczne, kulturalne, edukacyjne i społeczne

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

Badanie i dokumentacja oraz promocja i edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego	Liczba opracowanych szlaków kulturowych
	Liczba ofert turystycznych wykorzystujących elementy dziedzictwa kulturowego
	Liczba publikacji promocyjnych i wydawnictw związanych z popularyzacją zabytków

11. LITERATURA PRZEDMIOTU.

1. H. Domańska, Puck, Gdańsk 1985
2. Katalog zabytków sztuki w Polsce. Puck, Żarnowiec i okolice, pod redakcją B. Rol i I. Strzeleckiej, Warszawa 1989
3. Historia Pucka, praca zbiorowa pod red. A. Grotha, Gdańsk 1998
4. Dzieje Krokowej i okolic, praca zbiorowa pod red. A. Grotha, Gdańsk 2002
5. M. Kuklik, T. Żmuda-Trzebiatowski, Ziemia Pucka na dawnych pocztówkach, Gdańsk 2007
6. F. Schultz, Dzieje powiatu wejherowskiego i puckiego, Wejherowo 2011
7. Ziemia Pucka. Przewodnik, Gdańsk 2012

Strony internetowe m.in.:

Starostwo Powiatowe w Pucku:	www.starostwo.puck.pl
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków:	www.ochronazabytkow.gda.pl
Pomorskie Forum Eksploracji:	www.eksploracja.pl
Archiwalne mapy Pomorza Gdańskiego:	www.mapy.eksploracja.pl

ANEKS

W tej części Programu zamieszczane są wykazów obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obejmujących zabytki nieruchome architektury i budownictwa, archeologiczne oraz zabytki ruchome. Rejestr zabytków prowadzi Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku, na podstawie wydawanych decyzji o wpisie do rejestru zabytków, podpisywanych przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Obecnie wykazy zabytków ruchomych i archeologicznych uzyskały **status dokumentów niejawnych, które nie mogą** zostać opublikowane i powszechnie udostępnione. Z tego powodu te dwa wykazy zostały przekazane starostwu powiatowemu w Pucku, gdzie są przechowywane, z możliwością wglądu w sprawach służbowych przez uprawnionych urzędników.

Poniżej zamieszczamy wykaz zabytków w architektury i budownictwa wpisanych do rejestru zabytków. Wykaz ten, podobnie jak wykazy wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomych i archeologicznej, dostępny jest na stronie internetowej **Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku** www.ochronazabytkow.gda.pl

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

L.P.	GMINA	ADRES	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTKOW
1.	Hel	Hel, Bulwar Nadmorski 2	Kościół p.w. św. Piotra i Pawła, ob. Muzeum Rybołówstwa	145
2.	Krokowa	Żarnowiec, ul. Klasztorna 3	Zespół klasztoru cysterek, ob. benedyktynek, kościół par. p.w. Zwiastowania Pana, plebania, cmentarz, mur, ogrody	146
3.	Kosakowo	Mechelinki, ul. Nadmorska 2	Budynek mieszkalny	148
4.	Hel	Hel, ul. Wiejska 86	Karczma „Lwia Jama”	279
5.	Puck	Puck, ul. Judyckiego	Kościół par. p.w. św. Piotra i Pawła	296
6.	Puck	Mechowo	Kościół par. p.w. św. Jakuba i Mikołaja	315
7.	Puck	Swarzewo, ul. Rybacka	Kaplica-studnia MB Swarzewskiej	316
8.	Puck	Starzyno	Kościół par. p.w. św. Michała Archanioła	328
9.	Puck	Puck, Plac Wolności 20	Kamienica	546
10.	Puck	Puck, Plac Wolności 21	Kamienica „Hotel Kaszubski”	547
11.	Puck	Puck, Plac Wolności 17	Kamienica „Zajazd pod lwem”	548
12.	Puck	Puck, Plac Wolności 22	Kamienica	549
13.	Puck	Puck, ul. Wałowa 11	Szpitalik, ob. Muzeum Ziemi Puckiej	550
14.	Krokowa	Krokowa, ul. Zamkowa 1	Zespół pałacowo-parkowy	552
15.	Hel	Hel, ul. Wiejska 110	Budynek mieszkalny	567
16.	Hel	Hel, ul. Wiejska 29	Budynek mieszkalny	570
16.	Krokowa	Karwieńskie Błota, ul. Wczasowa 22	Budynek mieszkalny	571
17.	Krokowa	Kłanino 2	Zespół pałacowo-parkowy i spichlerz	572
18.	Kosakowo	Mosty, ul. Lipowa 29	Dwór	573
19.	Władysławowo	Rozewie, ul. Wzorka 1-5, ul. Rozewska 15	Zespół I latarni morskiej Zespół II latarni morskiej	574
20.	Puck	Rzucewo,	Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem, aleje dojazdowe	575
21.	Hel	Hel, ul. Wiejska 78	Budynek mieszkalny	576

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

22.	Hel	Hel, ul. Wiejska 39	Budynek mieszkalny	607
23.	Hel	Hel, ul. Wiejska 33	Budynek mieszkalny	608
24.	Hel	Hel, ul. Wiejska 2-81	Zabudowa ul. Wiejskiej	765
25.	Puck	Puck	Układ urbanistyczny miasta	873
26.	Władysławowo	Władysławowo, ul. Morska 6	Dom gen. Hallera	885
27.	Władysławowo	Władysławowo, ul. Merkleina 5	Dom adiutanta gen. Hallera	886
28.	Jastarnia	Jastarnia	Układ ruralistyczny osady Bór i wsi Jastarnia	959
29.	Jastarnia	Kuźnica	Układ ruralistyczny wsi Kuźnica	960
30.	Krokowa	Żamowiec, ul. Lipowa 49	Budynek mieszkalny	974
31.	Krokowa	Wierzchucino	Kościół ewangelicki, ob. Fundacja Forma Teatr	993
32.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Rynkowa 10	Chata rybacka	1023
33.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Szkolna 6	Chata rybacka	1025
34.	Puck	Puck, ul. Ceynowy 1	Budynek mieszkalny	1074
35.	Puck	Swarzewo, ul. Szkolna 16	Chata rybacka	1087
36.	Puck	Mechowo	Układ ruralistyczny wsi	1090
37.	Puck	Starzyński Dwór	Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem i kaplicą grobową	1099
38.	Puck	Puck, Plac Wolności 28	Kamienica	1100
39.	Krokowa	Żamowiec, ul. Klasztorna 4	Zespół dworsko-ogrodowy z folwarkiem	1103
40.	Krokowa	Prusewo, ul. Pucka 8	Zespół dworsko-ogrodowy z folwarkiem	1105
41.	Władysławowo	Władysławowo, ul. Żeromskiego 32	Kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP	1108
42.	Puck	Puck, ul. Bogusława 2	Kamienica	1132
43.	Puck	Sławutówko	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	1140
44.	Hel	Hel, ul. Żeromskiego 1	Kościół par. p.w. Bożego Ciała	1297
45.	Jastarnia	Jastarnia, ul. Męczenników Piaśnicy 8	Kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP	1298
46.	Krokowa	Karwieńskie Błota	Cmentarz ewangelicki	1309
47.	Puck	Puck, ul. Przebendowskiego 17	Dwór	1469

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PUCKIEGO

48.	Władysławowo	Jastrzębia Góra, ul. Kaszubska 2	Budynek mieszkalny (nie zachowany)	1526
49.	Krokowa	Sulicice	Zespół pałacowo-parkowy i spichlerz	1567
50.	Krokowa	Dębki, ul. Spacerowa 68	Chata rybacka	1628
51.	Krokowa	Parszkowo	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	1647
52.	Hel, Jastarnia	Hel, Jastarnia	Zespół fortyfikacji polskich rejonu umocnień „Hel” na Półwyspie Helskim oraz Ośrodek Oporu Jastarnia	1693
53.	Krokowa	Sławoszyno, ul. Ceynowy 22	Budynek mieszkalny	1731
54.	Hel	Hel, ul. Bałtycka 2,4,7	Zespół latarni morskiej	1754
55.	Krokowa	Karwieńskie Błota I i II	Układ ruralistyczny wsi z otoczeniem	1760
56.	Krokowa	Dębki, ul. Spacerowa 81	Kaplica Księży Zmartwychwstańców p.w. MB Częstochowskiej	1761
57.	Jastarnia	Jurata, ul. Mestwina 39	Dom letniskowy z działką	1802
58.	Krokowa	Śwecino 25	Zespół Młyna Robakowskiego	1804
59.	Puck	Swarzewo, ul. Ks. Kan. Pronobisa 7	Kościół par. p.w. NMP z cmentarzem	1830